

OBSAH

Vedecké články

CIHANOVÁ, J. AI regulation: the EU and China approach	3
ČELKOVÁ, E. Obmedzovanie slobody prejavu vo Veľkej Británii v koncepte militantnej demokracie	19
GREGOR, M. Medicinalizácia trestného práva v 19. storočí	49
MÁČAJ, E. Administratívne kontrakty ako forma činnosti verejnej správy pre budúcnosť	76
NAGYOVÁ, K. Historický vývoj umelého prerušenia tehotenstva – trestný čin alebo ľudské právo?	94
PAVLOVIČ, P. Kauzálna príslušnosť správneho súdu v konaniach týkajúcich sa jadrových udalostí	122

Recenzie

GYURÁSZ, Z. Mesarčík, M.: <i>Nástroje verejného práva pre boj s dezinformáciami v online prostredí</i>	138
SLÁMKOVÁ, K. Vrabko, M. a kolektív: <i>Právo v energetike</i>	141

AI REGULATION: THE EU AND CHINA APPROACH

Mgr. Jana Cihanová, LL.M.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
cihanovaz@uniba.sk

AI regulation: the EU and China approach

Artificial intelligence has rapidly affected all areas of our lives, so it was necessary to start thinking about its regulation. However, different states have adopted various approaches to this regulation so that specific differences can be perceived between them. In 2023, China adopted a regulation on generative artificial intelligence, and in early 2024, the EU approved the first comprehensive act regulating artificial intelligence; China and the EU can be considered "leaders" in artificial intelligence regulation. Accordingly, the article analyzes strategies and approaches to regulation in the EU and China and assesses their key differences and similarities based on the above analysis.

Key words: Artificial Intelligence. Regulation. EU. China

<https://doi.org/10.62874/afi.2024.1.01>

Introduction

In recent years, the issue of artificial intelligence has become a phenomenon, not only in the field of technology but also in the sphere of regulations. With its rapid development and subsequent expansion, which made it available to everyone, we already encounter its use in almost all areas of our lives. While, on the one hand, various AI applications enjoy great popularity, their use can present certain risks, which has raised concerns regarding ethics, security and privacy in

particular. In response to the above, the regulation of this technology has therefore started to be considered, which would establish certain principles, standards or restrictions regarding the use of AI. Currently, several countries are preparing their regulation of AI. Probably, the most discussed regulation is undoubtedly the EU AI Act, which (*seems*) to be in the "final" point and represents the world's first comprehensive regulation of AI. For completeness, however, China came up with a partial regulation of artificial intelligence in June 2023, which has already been effective since August 2023,¹ but we cannot say such a complex legal arrangement exists as in the EU AI Act. Within this regulatory "storm", individual and partial efforts to regulate these systems cannot be neglected. In this article, we will focus on analyzing and drawing partial comparisons between the approaches of the EU and China. These two major economic and technological powers are focused on solving the challenges associated with AI, but their approaches differ in fundamental aspects. In its regulations, the European Union emphasizes the need for ethical and transparent use of AI, especially with an emphasis on protecting privacy and consumer rights; China is trying to develop a strong AI technology industry with minimal interference in the freedom of innovation. This article compares these two approaches to AI regulation and their possible impact on society or other regulations. Based on this comparison, we will further outline the key differences in approach and their possible implications for the future development of artificial intelligence. The rapid development of generative artificial intelligence models has caused concerns about potential risks, leading to worldwide debates about their (non-)regulation. Based on the above, China has been mainly focused on regulating generative artificial intelligence. This article also analyses and compares the specific regulations for generative artificial intelligence in the EU and China. Given the general approaches to AI regulation in these jurisdictions, Chinese regulation is expected to emphasize state control and oversight, while EU regulation will prioritize protecting individual rights, including intellectual property rights, and the maintenance of ethical standards.

---

¹ See more: China says generative AI rules to apply only to products for the public [online]. Available at: <https://www.reuters.com/technology/china-issues-temporary-rules-generative-ai-services-2023-07-13/>

1. AI regulation in the European Union

As we already indicated in the introduction, given that the first comprehensive regulation of artificial intelligence was approved at the beginning of 2024, the EU has thus become a leader in regulation of this technology. Since this process lasted several years, it was demanding and included lengthy negotiations, discussions, and disagreements. The first initiative came from the European Commission in 2020 when a White Paper on AI was published, which served as the first step towards preparing AI regulation.² Subsequently, in 2021, the European Commission came up with the first draft for comprehensive regulation of AI. The main aim of the European strategy was to create a regulatory framework for AI systems within the EU and to make AI systems *human-centred* and *trustworthy*. The intention was also to mitigate potential dangers while promoting entrepreneurship and innovation in artificial intelligence.³ The adoption of this act was rather complicated. The initial proposal had several shortcomings and comments, and there was also a threat that its final form would be approved much later due to pressures and disagreements regarding the regulation of generative artificial intelligence.⁴

The EU's approved act already demonstrates a preference for a "*horizontal*" approach to this regulation. It will focus from the beginning on creating a single comprehensive act to regulate all AI systems.⁵ This act takes a risk-based approach and, also sets rules for general-purpose AI models. Since this act is based on different risk categories, each has its obligations. Some systems that could pose a threat for society or individuals are prohibited. High-risk systems have the highest set of obligations and must be assessed before being placed on the market. Systems with limited risk have slightly fewer

---

² GLAUNER, P. An Assessment of the AI Regulation Proposed by the European Commission. 2022. [online]. Available at: https://www.researchgate.net/publication/351885218_An_Assessment_of_the_AI_Regulation_Proposed_by_the_European_Commission

³ FELDSTEIN, S. Evaluating Europe's push to enact AI regulations: how will this influence global norms?, In: Democratization. 2023, p. 13 [online]. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13510347.2023.2196068?scroll=top&needAccess=true>

⁴ See more: MUKHERJEE, S. Generative AI a stumbling block in EU legislation talks -sources. [online]. Available at: <https://www.reuters.com/technology/generative-ai-stumbling-block-eu-legislation-talks-sources-2023-12-01/>

⁵ HUW, R. et al. Governing artificial intelligence in China and the European Union: Comparing aims and promoting ethical outcomes. In: The InformaTion SocLeTy2023, VoL. 39, no. 2, pp. 79–97 [online]. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/01972243.2022.2124565?needAccess=true>

obligations; they should primarily meet minimum requirements for transparency that would allow users to make informed decisions. According to the act, systems that pose minimal or no risk can be used without restrictions or additional obligations. Apart from this primary division, the act regulates general-purpose and generative AI systems, which must meet specified requirements for transparency and disclosure about the data used for training.⁶ The issue of generative artificial intelligence is discussed in more detail in the next part of this article. It is also important to mention that the EU AI Act intends to establish certain boundaries by establishing regulatory frameworks and supporting research and development. This fact in the act represents the creation of the so-called "*regulatory sandboxes*" to support innovation across the EU. In terms of this act, all member states are expected to create or join such centres. These centres will enable providers and deployers of these systems to voluntarily experiment, test, train and verify their systems under regulatory supervision before putting them on the market.⁷ The establishment of the EU Office for Artificial Intelligence is no less critical. Its functions will also be to support the development of practice for implementing obligations related to the act.

It should also not be forgotten that this regulation will also have a *de jure Brussels Effect* as it was, for example, in the case of the GDPR⁸, because will probably significantly impact other regulations, either worldwide or within national initiatives.⁹ In addition to regulatory efforts at the European Union level, Germany, France, and Italy, for example, have launched their national strategies focused on AI.

---

⁶ *Ibid.*

⁷ Political agreement reached on the EU Artificial Intelligence Act. 2023. p. 13 [online]. Available at: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/ai/ey-eu-ai-act-political-agreement-overview-10-december-2023.pdf

⁸ GUNST, S., and DE VILLE, F. The Brussels Effect: How the GDPR Conquered Silicon Valley. *European Foreign Affairs Review*. 2021. Vol. 26. Issue 3, pp. 437-458. [online]. Available at: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Foreign+Affairs+Review/26.3/EERR2021036>

⁹ ALMADA, M., and RADU, A. The Brussels Side-Effect: How the AI Act Can Reduce the Global Reach of EU Policy. *German Law Journal*, 2024. pp. 1–18. [online]. Available at: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/032C72AEC537EBB6AE96C0FD90387E3E/S2071832223001086a.pdf/the-brussels-side-effect-how-the-ai-act-can-reduce-the-global-reach-of-eu-policy.pdf>

2. AI regulation in China

China, as a global technological player, has a significant role in the development of AI, but its approach to regulating this technology differs from that of western countries. In response to global competition in the development and use of AI, in 2017, China introduced the *China's 'New Generation Artificial Intelligence Development Plan'*. This plan expresses a strategy aimed at socio-economic development and the creation of a billions-dollar artificial intelligence industry, which would make China by 2030 become the world leader in the field of AI.¹⁰ After the release of this strategy in 2020, China ranked first in the number of AI research studies and the number of AI-related patents. Following this, it began to focus on the regulation of this technology. In general, this period can be divided into phases. The first phase was the strategic planning. It was followed by the beginning of regulatory supervision, mainly characterized by adopting specific non-binding standards in AI. Currently, the phase is direct supervision of technologies. The current phase differs from the previous one in that the regulations adopted significantly affected the management of AI in China.¹¹ As for the approach to regulations itself, as we already mentioned, China's approach is characterized by an emphasis on the support of innovation and ensuring control over technology by the state.¹² They preferred adopting a comprehensive law to specific regulations focused on specific technologies.

Even though the EU has become the leader in the case of complex legislation related to AI, the lead in introducing specific laws for relegating AI belongs to China.¹³ In the next part of this chapter, we will briefly address the adopted laws and their essential purpose. The common aim and intent of these Chinese regulations is to address AI-

---

¹⁰ Full Translation: China's 'New Generation Artificial Intelligence Development Plan' (2017) [online]. Available at: <https://digichina.stanford.edu/work/full-translation-chinas-new-generation-artificial-intelligence-development-plan-2017/>

¹¹ GONG, J. et al. AI Governance in China: Strategies, Initiatives, and Key Considerations. Practical Law. 2024. [online]. Available at: <https://www.twobirds.com/en/insights/2024/china/ai-governance-in-china-strategies-initiatives-and-key-considerations>

¹² JOCHHEIM, U. China's ambitions in artificial intelligence. EPRS. 2021. [online]. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/696206/EPRS_ATA\(2021\)696206_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/696206/EPRS_ATA(2021)696206_EN.pdf)

¹³ O'SHAUGHNESSY, M. Lessons From the World's Two Experiments in AI Governance. Carnegie Endowment for International Peace. 2023. [online]. Available at: <https://carnegieendowment.org/2023/02/14/lessons-from-world-s-two-experiments-in-ai-governance-pub-89035>

related risks and impose obligations on entities involved in AI-related business.¹⁴

The most significant adopted regulations are:

- the Administrative Provisions on Algorithm Recommendation for Internet Information Services (Algorithm Recommendation Regulation, 2022);
- the Provisions on Management of Deep Synthesis in Internet Information Service (Deep Synthesis Regulation, 2023);
- the Provisional Provisions on Management of Generative Artificial Intelligence Services (Generative AI Regulation, 2023).¹⁵

These above regulations are interconnected and comprise the most targeted and influential regulations, creating requirements for how algorithms and AI will be built and deployed in China. In the case of the first regulation that lays down the rules on the use of algorithm recommendation technologies, perhaps the beginning of the regulation of AI in China. In connection with the regulation, it is also possible to mention in particular the creation of this instrument, the so-called *algorithm register*, which is an online database of algorithms; when algorithms are used, it requires them to provide information, for example about how they were trained and on what data were trained.¹⁶ In the case of the second regulation is a reaction to the identification of deepfakes as the main threats to the information environment. As already follows from the title of the regulation itself, the term "*deep fakes*" is not used here, but an established term "*deep synthesis*" was also used in this regulation.¹⁷ This regulation aims to regulate the use of this technology so that it does not spread false news, violate legal principles or other rules, or mislead the public. Users must also be warned that the content is synthetically created or manipulated.¹⁸ In the case of the third mentioned regulation, we can talk about

---

¹⁴ SULLIVAN, M. Global AI Regulation: A Closer Look at the US, EU, and China. [online]. Available at: <https://transcend.io/blog/ai-regulation>

¹⁵ China's New AI Regulations. Latham & Watkins Privacy & Cyber Practice. 2023. [online]. Available at: <https://www.lw.com/en/admin/upload/SiteAttachments/Chinas-New-AI-Regulations.pdf>

¹⁶ Provisions on the Management of Algorithmic Recommendations in Internet Information Services [online]. Available at: <https://www.chinalawtranslate.com/en/algorithms/>

¹⁷ HINE, E. and FLORIDI, L. New deepfake regulations in China are a tool for social stability, but at what cost?. In *Nat Mach Intell* Vol. 4, (2022). pp. 608–610 [online]. Available at: https://www.researchgate.net/publication/362149296_New_deepfake_regulations_in_China_are_a_tool_for_social_stability_but_at_what_cost

¹⁸ *Ibid.*

a groundbreaking regulation, and this adoption was a reaction to the rapid rise of generative artificial intelligence. From the above, it can be concluded that China remained active with the onset and rapid development of generative artificial intelligence. As mentioned above, the latest regulation regarding AI in China *Generative AI Regulation*, which came into effect on August 15, 2023. This is the first regulation that specifically regulates generative artificial intelligence. Even in this case, the original proposal was not well-received, so its current wording differs from the original proposal.¹⁹ The initial draft of this regulation included quite strict requirements for these systems, leading to widespread discussions. In short, however, it can be summarized that the current version of this regulation is based on several important principles, namely that generative AI must respect intellectual property rights and socialist values and cannot threaten demanding security, cannot support discrimination or the spread of disinformation, and must also to respect the rights of others and not to endanger both the physical and mental health of individuals. It also emphasizes the need to adopt measures to improve transparency.²⁰ However, these regulations are followed by other regulatory frameworks in the form of various provincial guidelines and ethical codes.²¹

Even though the focus is now on China, what further steps will it take to regulate AI, especially when adopting a comprehensive law on AI modelled on the EU. Experts²² do not expect that it will be adopted and approved shortly. At this point, however, it is essential to mention that in 2023, a state research institute in China developed an *advisory version of this act*,²³ which version also containing the so-called negative list of areas or existing products that cannot be marketed and

---

¹⁹ See more: Comparison Chart of Current vs. Draft rules for Generative AI [online]. Available at: <https://www.chinalawtranslate.com/en/comparison-chart-of-current-vs-draft-rules-for-generative-ai/>

²⁰ ZHU, S. The Chinese Path to Generative AI Governance. 2023. p. 12 [online]. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4551316

²¹ HUW, R. et al. Governing artificial intelligence in China and the European Union: Comparing aims and promoting ethical outcomes. In: The InformaTion SocleTy2023, VoL. 39, no. 2, pp. 79–97 [online]. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/01972243.2022.2124565?needAccess=true>

²² YANG, Z. Four things to know about China's new AI rules in 2024. MIT Technology Review. [online]. Available at: <https://www.technologyreview.com/2024/01/17/1086704/china-ai-regulation-changes-2024/>

²³ SHEEHAN, M. China's AI Regulations and How They Get Made. Carnegie Endowment for International Peace. 2023. [online]. Available at: <https://carnegieendowment.org/2023/07/10/china-s-ai-regulations-and-how-they-get-made-pub-90117>

used without government approval. The plan to set a comprehensive law is stated by 2030 as a government goal.²⁴

3. Key differences in both approaches

Differences between the regulation of AI in the European Union and China are significant as they reflect their different values, political priorities and approaches to technological development. In the beginning, it is essential to state that a fundamental difference can already be perceived within the scope of the intention for which AI should benefit. While in China's view, this technology is supposed to ensure the provision of benefits mainly to the state in the form of making the country's competitiveness and economic development, in the EU, the support for AI development is mainly focused on people, freedom of democracy and the preservation of human rights²⁵.

Also the main difference that can be perceived within these approaches is that the EU has, from the beginning, focused on one complex and central legal regulation, which is already known as the EU AI Act - it promotes a *horizontal* approach that regulates all AI systems and classifies them into separate categories based on the level of risk, from unacceptable risk to minimal risk, and sets the corresponding requirements.²⁶ Unlike the EU, China prefers a *vertical* approach, adopting regulations for specific systems. In general, each approach has its advantages and disadvantages. While horizontal regulation's primary advantage is to provide developers with greater predictability and reduce legislative loopholes, its disadvantage is that it would not be possible to set specific requirements for all AI applications if not complemented by vertical regulation. On the other hand, if there were only vertical regulations, it could create confusion about compliance. However, the advantage is mitigating specific damage that AI can

---

²⁴ Full Translation: China's 'New Generation Artificial Intelligence Development Plan' (2017) [online]. Available at: <https://digichina.stanford.edu/work/full-translation-chinas-new-generation-artificial-intelligence-development-plan-2017/>

²⁵ Legal framework for artificial intelligence: What is the approach of the European Union, the United States and China?. Langlois Lawyers LLP. [online]. Available at: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=6118b055-37d5-475a-ae69-ee4314d68581>

²⁶ O'SHAUGHNESSY, M. Lessons From the World's Two Experiments in AI Governance. Carnegie Endowment for International Peace. 2023. [online]. Available at: <https://carnegieendowment.org/2023/02/14/lessons-from-world-s-two-experiments-in-ai-governance-pub-89035>

cause.²⁷ In the sense of the above, it can be stated that the ideal regulation system should be a combination of both approaches. It cannot be stated that in the case of the EU²⁸ and China²⁹, these approaches are exclusively used individually, but both are more inclined towards which approach. These regulations have their supporters and critics based on the reactions to both regulations. While the draft EU AI Act has been criticized for potentially stifling innovation, in the case of China, there have been concerns that these regulations are trying to control information in a targeted manner.³⁰

Another difference can also be perceived in the case of maintaining specific ethical standards. The EU primarily supports enforcing fundamental rights regarding permissible innovation and privacy protection. On the other hand, China focuses on promoting economic benefits and technological progress while also outlining certain ethical principles. These principles are intended to ensure the enforcement of justice, particularly in executing automated decisions, and to protect the rights and interests of all parties involved.³¹ Regarding technological development, China primarily focuses on investing funds in research and innovation in AI, with the primary goal of becoming a leading player in the world's technological competition. In contrast, the EU emphasizes research and innovation within ethical and legal frameworks, focusing on social consequences.³² In addition to the above-mentioned differences, certain similarities can also be pointed out, especially an interest in cooperation in creating (perhaps) a global policy regarding AI. Undoubtedly, both regulations within the EU and China will become an inspiration and model for policymakers in several countries. The common interest or effort is to promote safe AI while maximizing its benefits and limiting potential risks.³³

---

²⁷ HUW, R. et al. Governing artificial intelligence in China and the European Union: Comparing aims and promoting ethical outcomes. In: *The Information Society* 2023, Vol. 39, no. 2, pp. 79–97 [online]. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/01972243.2022.2124565?needAccess=true>

²⁸ In the case of the EU regulation, as an example of vertical complementation, the creation of regulation according to individual risk levels can be mentioned, which means that specific requirements for their regulation are set for systems at each level.

²⁹ As horizontal complementation in China regulations can be mentioned, for example, the regulations regulating generative artificial intelligence, are based on tools such as the algorithm register, which we already mentioned in the previous chapter.

³⁰ *Ibid.*

³¹ See supranote 19.

³² XIA, L.Q. Diplomatic relationship-building in the age of generative AI: the European Union and China. In: *Place Branding and Public Diplomacy*. Vol. 20-1 2024. p. 4

³³ *Ibid.*

4. Regulation of generative artificial intelligence

One of the aims of this article is to examine the regulation of generative artificial intelligence. In the following section, we will focus on the relevant regulatory provisions in both jurisdictions. As we have already stated, China holds the lead in adopting the first legislation focused on this technology. In the same way, within the EU, the boom in generative artificial intelligence has caused different moods and opinions. The first draft of the EU AI Act did not initially consider generative artificial intelligence systems due to their novelty. This led to intense debates about whether these systems should be included in the regulation. While on the one hand, there were opinions that these systems could be very harmful and dangerous for society if they were misused and should be classified as high-risk³⁴, on the other hand, there were initiatives for these systems not to be regulated in the act at all, as such a step could significantly limit the development of innovations.³⁵ In the final version of the EU AI Act, it appears that generative artificial intelligence systems will be enshrined, but outside the "main" classification of artificial intelligence systems divided according to the degree of risk. In contrast, it is a "separate" category of artificial intelligence systems for general use (general-purpose AI),³⁶ including generative artificial intelligence systems. This category is divided into "two levels", where within the first, all such models will have to meet the requirement for transparency,³⁷ and the second level includes systems that represent a "systemic risk"³⁸ and, in this case, will be subject to other additional obligations.³⁹

As far as China is concerned, the regulation regarding generative artificial intelligence is based on the principles we mentioned above. However, the government and the state control China's model of regulating generative AI. This regulation focuses in particular on data

---

³⁴ Financial Times: Brussels warns against 'paranoia' when regulating generative AI [online]. Available at: <https://www.ft.com/content/f167c499-2399-4b94-8a7b-7a5ccc1bb1cb>

³⁵ *Ibid*,

³⁶ *See more*: GUTIERREZ. I. C. et al. A Proposal for a Definition of General Purpose Artificial Intelligence Systems [online]. Available at: <https://futureoflife.org/wp-content/uploads/2022/11/SSRN-id4238951-1.pdf>

³⁷ In this case, it is also about publishing the training details of such models and proving that they are not infringing copyright when training them.

³⁸ Any model that uses more than 1025 FLOPs (the number of computer operations) in training qualifies as high impact. For example GPT-4, OpenAI's

³⁹ *See more*: Final text of the EU AI Act [online]. Available at: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5662-2024-INIT/en/pdf>

that is used to train generative artificial intelligence systems, where the requirement to ensure that intellectual property rights are not violated during training must be met; it also stipulates that service providers will be responsible for ensuring that their output is in under the law, including the observance of fundamental socialist values, as well as for the fulfilment of obligations in the field of cyber security and data protection. As for the very approach to the development of generative AI, the EU is primarily based on democratic values and protection against disinformation, where, in contrast to China's approach, it considers the development of AI as strategically important for the country to strengthen its comprehensive national power.⁴⁰ Currently, these technologies are also used, for example, for facial recognition in some provinces in China.⁴¹ This different approach may cause some contradictions, but it also creates space for joint dialogue, as concerns about the misuse of this technology to spread disinformation are justified in both the EU and China. Following the above, it is also possible to point out the regulation of *deepfake* technology, or, in China, "*deep synthesis*." While China dedicated a separate regulation to this technology, we find a rather strict regulation in the EU AI Act. Within the EU AI Act, we find specified provisions whose purpose might be to guarantee that the consumer will obtain the information that the content they encounter has been manipulated or artificially created in a certain way⁴², with which the legislator wanted to reduce its susceptibility to manipulation. However, we cannot discuss guarantees of the regulation's adequacy because the current wording of the act does not establish a clear framework for the legal responsibility of developers of deepfake technology. The problems that may arise are related to enforcement against the creators of harmful content, who may find a way to circumvent these requirements. The Chinese regulation likely reflects China's history of trying to maintain tight control over the Internet. It applies to platform providers as well as end users who use this service. In the sense of these regulations, artificially generated or modified content must also be marked. This content cannot be used to spread fake news, misused to destabilize the state and threaten the state establishment, and so on. However, it is a relatively complex regulation

---

⁴⁰ XIA, L.Q. Diplomatic relationship-building in the age of generative AI: the European Union and China. In: Place Branding and Public Diplomacy. Vol. 20-1 2024. p. 4

⁴¹ See more: Shenzhen AI start-up Intellifusion helps city police identify jaywalkers and banned drivers [online]. Available at: [https://www.scmp.com/tech/start ups/article/3008700/shenzhen-ai-start-intellifusion-helps-city-police-identify](https://www.scmp.com/tech/start-ups/article/3008700/shenzhen-ai-start-intellifusion-helps-city-police-identify)

⁴² Article 52 point 3 of the EU AI Act

whose content goes beyond this technology. Of course, we cannot forget that there are other relevant and related EU regulations regarding deepfake technology, but for the purposes of this article, we are focusing only on the EU AI Act. Therefore, the EU relies more on preventive methods to adjust this technology, while it seems that this technology has caused relatively more significant concerns in China.⁴³ Based on the above, it can be concluded that concerning the adopted regulations, China has a primary interest in strictly regulating deepfake technologies and generative artificial intelligence systems. However, sceptics suspect such actions of China, given the ambition adopted regulations, do not correspond with China's ambition to become a world leader in the development and regulation of AI. Although China faces suspicions that behind this is the intention of even greater control of the flow and subsequent collection of information, these claims might be prematurely alienating.

Conclusion

Artificial intelligence has been a very debated topic in recent years, triggering a particular race to take the lead in its regulation. We must recognize that the leadership in adopting complex AI regulation belongs to the EU, but other countries are still catching up. It is possible to perceive that China, in particular, has shown strong ambitions to become a leader not only in the field of AI system development but also in their regulation, which was reflected in its relatively quick regulatory initiative in the form of the adoption of several specific regulations and also the interest in preparation on the creation of comprehensive legislation related to AI. However, based on the mentioned differences, different approaches to the regulation of AI between the EU and China can be perceived, while each of them tries to achieve its own goals and values in the use of this technology, and therefore, it is not yet very possible to assume that these regulations will be harmonized in some way. In addition to the fundamental differences in the approaches to AI regulations in general, it can be observed that the EU and China take significantly different approaches in the context of generative artificial intelligence. However, it is essential to note that the initial assumptions were only partially objective. China's regulation not only focuses on controlling the flow and generation of information but also aims to

---

⁴³ See supranote 31.

support the protection of the state and individual interests. It includes protecting intellectual property rights, addressing issues related to the use of data for training generative models, and tackling misinformation and discrimination. While the EU AI Act initially proposed much stricter regulation of generative artificial intelligence, in its final phase, it was decided that only models with systemic risk would be subject to specific requirements.

Although different approaches, these jurisdictions also have specific common goals, such as emphasizing supporting AI technology's safe and sustainable development. Currently, joint agreements between the EU and China are already being formed⁴⁴, on which they undertake to cooperate and support a fair environment for the development of innovations. It is imperative to closely monitor the interactions and collaborations among individual leaders in AI regulation. Their mutual inspiration and influence will significantly impact the development and enforcement of future AI regulations.

BIBLIOGRAPHY

1. ALMADA, M., and RADU, A. The Brussels Side-Effect: How the AI Act Can Reduce the Global Reach of EU Policy. *German Law Journal*, 2024. pp. 1–18. [online]. [last accessed 21.03.2024] Available at: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridgecore/content/view/032C72AEC537EBB6AE96C0FD90387E3E/S2071832223001086a.pdf/the-brussels-side-effect-how-the-ai-act-can-reduce-the-global-reach-of-eu-policy.pdf>
2. FELDSTEIN, S. Evaluating Europe's push to enact AI regulations: how will this influence global norms?, In: *Democratization*. 2023, p. 13 [online]. [last accessed 20.03.2024] Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13510347.2023.2196068?scroll=top&needAccess=true>
3. GONG, J. et al. AI Governance in China: Strategies, Initiatives, and Key Considerations. *Practical Law*. 2024. [online]. [last accessed 25.03.2024] Available at: <https://www.twobirds.com/en/insights/2024/china/ai-governance-in-china-strategies-initiatives-and-key-considerations>
4. GLAUNER, P. An Assessment of the AI Regulation Proposed by the European Commission. 2022. [online]. [last accessed 25.03.2024]

---

⁴⁴ AI Safety Summit: China, US and EU agree to work together. [online]. Available at: <https://www.reuters.com/technology/britain-brings-together-political-tech-leaders-talk-ai-2023-11-01/>

- Available at: https://www.researchgate.net/publication/351885218_An_Assessment_of_the_AI_Regulation_Proposed_by_the_European_Commission
5. GUNST, S., and DE VILLE, F. The Brussels Effect: How the GDPR Conquered Silicon Valley. *European Foreign Affairs Review*. 2021. Vol. 26. Issue 3, pp. 437-458. [online]. [last accessed 25.03.2024] Available at: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Foreign+Affairs+Review/26.3/EERR2021036>
  6. GUTIERREZ, I. C. et al. A Proposal for a Definition of General Purpose Artificial Intelligence Systems [online]. [last accessed 25.03.2024] Available at: <https://futureoflife.org/wp-content/uploads/2022/11/SSRN-id4238951-1.pdf>
  7. HINE, E. and FLORIDI, L. New deepfake regulations in China are a tool for social stability, but at what cost?. In *Nat Mach Intell* Vol. 4, (2022). pp. 608–610 [online]. [last accessed 21.03.2024] Available at: https://www.researchgate.net/publication/362149296_New_deepfake_regulations_in_China_are_a_tool_for_social_stability_but_at_what_cost
  8. HUW, R. et al. Governing artificial intelligence in China and the European Union: Comparing aims and promoting ethical outcomes. In: *The InformaTion SocIeTy2023*, VoL. 39, no. 2, pp. 79–97 [online]. [last accessed 25.03.2024] Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/01972243.2022.2124565?needAccess=true>
  9. JOCHHEIM, U. China's ambitions in artificial intelligence. *EPRS*. 2021. [online]. [last accessed 19.03.2024] Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/696206/EPRS_ATA\(2021\)696206_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/696206/EPRS_ATA(2021)696206_EN.pdf)
  10. MUKHERJEE, S. Generative AI a stumbling block in EU legislation talks -sources. [online]. [last accessed 19.03.2024] Available at: <https://www.reuters.com/technology/generative-ai-stumbling-block-eu-legislation-talks-sources-2023-12-01/>
  11. O'SHAUGHNESSY, M. Lessons From the World's Two Experiments in AI Governance. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2023. [online]. [last accessed 19.03.2024] Available at: <https://carnegieendowment.org/2023/02/14/lessons-from-world-s-two-experiments-in-ai-governance-pub-89035>
  12. SHEEHAN, M. China's AI Regulations and How They Get Made. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2023. [online]. [last accessed 19.03.2024] Available at: <https://carnegieendowment.org/2023/07/10/china-s-ai-regulations-and-how-they-get-made-pub-90117>
  13. SULLIVAN, M. Global AI Regulation: A Closer Look at the US, EU, and China. [online]. [last accessed 19.03.2024] Available at: <https://transcend.io/blog/ai-regulation>

14. ZHU, S. The Chinese Path to Generative AI Governance. 2023. p. 12 [online]. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4551316
15. YANG, Z. Four things to know about China's new AI rules in 2024. MIT Technology Review. [online]. [last accessed 19.03.2024] Available at: <https://www.technologyreview.com/2024/01/17/1086704/china-ai-regulation-changes-2024/>
16. XIA, L.Q. Diplomatic relationship building in the age of generative AI: the European Union and China. In: Place Branding and Public Diplomacy. Vol. 20-1 2024. p. 4 [online]. [last accessed 25.03.2024] Available at: https://www.researchgate.net/publication/377979772_Diplomatic_relationship-building_in_the_age_of_generative_AI_the_European_Union_and_China
17. AI Safety Summit: China, US and EU agree to work together. [online]. Available at: <https://www.reuters.com/technology/britain-brings-together-political-tech-leaders-talk-ai-2023-11-01/>
18. China's New AI Regulations. Latham & Watkins Privacy & Cyber Practice. 2023. [online]. [last accessed 25.03.2024] Available at: <https://www.lw.com/en/admin/upload/SiteAttachments/Chinas-New-AI-Regulations.pdf>
19. China says generative AI rules to apply only to products for the public [online]. [last accessed 25.03.2024] Available at: <https://www.reuters.com/technology/china-issues-temporary-rules-generative-ai-services-2023-07-13/>
20. Comparison Chart of Current vs. Draft rules for Generative AI [online]. [last accessed 18.03.2024] Available at: <https://www.chinalawtranslate.com/en/comparison-chart-of-current-vs-draft-rules-for-generative-ai/>
21. Full Translation: China's 'New Generation Artificial Intelligence Development Plan' (2017) [online]. [last accessed 18.03.2024] Available at: <https://digichina.stanford.edu/work/full-translation-chinas-new-generation-artificial-intelligence-development-plan-2017/>
22. Financial Times: Brussels warns against 'paranoia' when regulating generative AI [online]. [last accessed 18.03.2024] Available at: <https://www.ft.com/content/f167c499-2399-4b94-8a7b-7a5ccc1bb1cb>
23. Final text of the EU AI Act [online]. [last accessed 18.03.2024] Available at: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5662-2024-INIT/en/pdf>
24. Legal framework for artificial intelligence: What is the approach of the European Union, the United States and China?. Langlois Lawyers LLP. [online]. [last accessed 23.03.2024] Available at: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=6118b055-37d5-475a-ae69-ee4314d68581>
25. Political agreement reached on the EU Artificial Intelligence Act. 2023. p. 13 [online]. [last accessed 18.03.2024] Available at:

https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/ai/ey-eu-ai-act-political-agreement-overview-10-december-2023.pdf

26. Provisions on the Management of Algorithmic Recommendations in Internet Information Services [online]. [last accessed 23.03.2024]
Available at: <https://www.chinalawtranslate.com/en/algorithms/>

OBMEDZOVANIE SLOBODY PREJAVU VO VEĽKEJ BRITÁNII V KONCEPTE MILITANTNEJ DEMOKRACIE

JUDr. Eva Čelková, PhD.

evacelkova399@gmail.com

Obmedzovanie slobody prejavu vo Veľkej Británii v koncepte militantnej demokracie

Výrazný nárast migrácie do európskych demokracií za posledné desaťročie so sebou priniesol nárast popularity extrémistických názorov ako aj názorov šíriacich obavy z možného terorizmu. Radikalizácia názorov nachádza priamu odozvu v organizovaných zoskupeniach, ktoré súčasne problémy zneužívajú vo svoj politický a spoločenský prospech. O to viac je téma militantnej demokracie a s ňou spojených zásahov do demokratických práv a slobôd, predovšetkým práva na slobodu prejavu aktuálnejšia a je potrebné jej venovať náležitú pozornosť. Britská demokracia nachádzajúca sa uprostred boja kontinentálnych demokracií o zachovanie svojej demokratickej podstaty sa paradoxne pýši odmietnutím konceptu militantnej demokracie a vykazuje snahu o neobmedzené šírenie názorov bez ohľadu na to, či je prejav urážlivý, hanlivý, šokujúci, či ním dochádza k šíreniu myšlienok totalitných režimov, alebo je dokonca rasistický alebo diskriminačný. Skutočne sa však britská demokracia nebráni extrémistickému prejavu? Príspevok má za cieľ rozobrať podmienky, za ktorých dochádza vo Veľkej Británii k obmedzovaniu slobody prejavu v koncepte militantnej demokracie a s týmto právom úzko súvisiacich práv, a to slobody združovania a zhromažďovania.

Limitation of the Freedom of Expression within the United Kingdom with respect to the concept of Militant Democracy

The significant increase in migration to European democracies over the last decade has brought with it an increase in the popularity of extremist speech, or expressions that spread concerns of possible terrorism. Radicalisation of opinions reflects in the related organized groups that exploit current problems for their political and social benefit. All the more, the topic of militant democracy and related interventions into democratic rights and freedoms, especially the freedom of expression,

is more current and it is necessary to pay due attention to it. Paradoxically, British democracy, situated in the middle of the struggle of continental democracies to preserve their democratic essence, prides itself on rejecting this concept and strives for the unrestricted dissemination of opinions, regardless of whether the speech is offensive, defamatory, shocking, or promotes the ideas of totalitarian regimes, or is even racist or discriminatory. Does British democracy really not defend itself from extremist expression? The paper aims to analyze the conditions under which freedom of expression is restricted in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the point of view of the concept of militant democracy and the rights associated with this right, namely freedom of association and assembly.

Kľúčové slová: sloboda prejavu, militantná demokracia, nenávisťný prejav, extrémistický prejav

Key words: Freedom of expression, Militant Democracy, Hate speech/ expression, Extremist speech/ expression

<https://doi.org/10.62874/afi.2024.1.02>

Úvodné slovo

Koncept militantnej demokracie sa nielen v súčasnosti ale aj v historických reáliách zameriaval na opatrenia demokracie proti akýmkoľvek pokusom o jej podkopanie.¹ Teoretickým východiskám a syntéze doktrínálnych názorov samotného konceptu militantnej demokracie v politologicko - právnom európskom a anglo-americkom prostredí sa v tomto príspevku nebudeme venovať bližšie, keďže tieto sme rozobrali v samostatnom príspevku, na ktorý v tomto príspevku nadviažeme.² Aj keď je samotná interpretácia tohto konceptu v európskom a anglo-

---

¹ Otcom konceptu militantnej demokracie sa stal Karl Loewenstein, pôvodom nemecký politológ, ktorý v roku 1933 emigroval do Spojených štátov amerických. Loewenstein v júni a v auguste roku 1937 uverejnil dva na seba nadväzujúce články s názvom *Militant Democracy and Fundamental Rights*, v ktorých upozornil na hrozbu nástupu fašizmu v Taliansku a národného socializmu v Nemecku. Loewenstein zastával názor, že cieľom týchto autoritatívnych síl je postupné odstránenie demokracie. Prostredníctvom ich analýzy dospel k záveru, že úspech fašizmu a jeho techniky na získanie moci sa viaže na podmienky, ktoré sú vytvorené demokratickými inštitúciami a na jeho schopnosť prispôbiť sa demokracii a využiť jej tolerantnosť pre jej vlastné zničenie. Pozri: LOEWENSTEIN, K. 1937. *Militant Democracy and Fundamental Rights, I*. In *The American Political Science Review* [online]. 1937, vol. 31, no. 3, s. 423.

² Pozri bližšie: PUŠKÁROVÁ, E. 2016. Teoretické východiská konceptu militantnej demokracie. In *Právny obzor*, roč. 99, 2016, č. 4, s. 331 – 352.

americkom právnom a politologickom prostredí rôzna, keďže vychádza z rozdielnych historických, politických a kultúrnych skúseností, v rámci dišpút o militantnej demokracii vedených na európskej a anglo-americkej pôde môžeme nájsť jednotný rozhodujúci objekt skúmania, ktorým je hľadanie odpovede na otázku, za akých podmienok môže demokratický štát prijímať opatrenia pre svoju vlastnú obranu tak, aby si zachoval svoju demokratickú podstatu. Demokratické štáty, ktoré prijímajú opatrenia pre svoju vlastnú obranu sa tak stávajú tzv. militantnými demokraciami, medzi ktoré akademici zhodne zaraďujú najmä Nemecko, Rakúsko, Česko, Poľsko, Maďarsko, Francúzsko, či Slovensko.³

Zápas súčasných demokracií o zachovanie vlastnej demokratickej podstaty sa najvýraznejšie prejavuje v stratégiách či nástrojoch, ktoré demokratické štáty na účel vlastnej ochrany prijímajú voči svojim nepriateľom.⁴ Medzi najkontroverznejšie ale aj azda najčastejšie prijímané nástroje v koncepte militantnej demokracie patrí obmedzovanie slobody prejavu.⁵ Sloboda prejavu je pilierom demokracie ako takej. Predstavuje najvýznamnejšie politické právo a súčasne prostriedok k ovplyvňovaniu širokých más. Bez slobody prejavu by nemohla existovať politická súťaž ani participácia občanov na politickej kontrole. Intenzita obmedzenia tohto práva je potenciálne spôsobilá podkopať základy demokratického zriadenia ako takého. O to viac sa javí ako opodstatnené zacieliť svoj pohľad na obmedzovanie tohto práva vo Veľkej

³ Československú republiku zaradil medzi militantné demokracie už Loewenstein. Slovenská republika ako samostatný štát bola po revolúcii v roku 1989 spolu s krajinami Vyšehradskej štvorky chápaná a rozoberaná ako militantná demokracia aj akademikmi ako napr. Macklem, Thiel, Mareš, Výborný a pod. Pozri bližšie: VÝBORNÝ, Š. 2012. Konceptualizace bránci se demokracie. In *Právník*. 2012, roč. 151, č. 5, s. 451. Ďalej pozri: MACKLEM, P. 2005. *Militant Democracy, Legal Pluralism and the Paradox of Self-Determination*: Legal Studies Research Paper No. 05-03. Toronto: University of Toronto, Faculty of Law [online]. 2005, 40 s. [cit. 2024-02-10]. Dostupné na internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=702465. THIEL, M. 2009. *Militant Democracy in the Modern Democracies*. Farnham: Ashgate, 2009. 438 s. MAREŠ, M. – VÝBORNÝ, Š. 2013. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. 249 s.

⁴ K jednotlivým stratégiám a nástrojom militantnej demokracie pozri bližšie: PUŠKÁROVÁ, E. 2016. Teoretické východiská konceptu militantnej demokracie. In *Právny obzor*, roč. 99, 2016, č. 4, s. 331 – 352.

⁵ Nedemokratickí aktéri v uplynulom 20. storočí využili svoju slobodu prejavu skutočne efektívnym spôsobom na šírenie nedemokratických myšlienok. Kým pred zničením demokratického režimu sa dovoľávali práva na slobodu prejavu, po dosiahnutí jej zničenía, toto právo dôsledne obmedzili v rámci doktrín totalitných režimov tak, aby šírenie názory slúžili k manipulácii širokých más. Tento paradox je zrejmy na príklade Weimarskej republiky, ktorá sa neubránila zneužitiu demokratických práv nacistami, ako aj v bývalej povojnovej Československej republike uchopením politickej moci komunistickou stranou.

Británii, ktorá sa ocitá v podobnej situácii ako ostatné európske demokratické štáty uprostred extrémistických prejavov naberajúcich v ostatných rokoch na intenzite.

V nasledujúcich riadkoch sa pokúsime identifikovať prípady obmedzenia tohto práva v britskom demokratickom zriadení, a to z hľadiska konceptu militantnej demokracie. Pokúsime sa teda identifikovať prípady, v ktorých britská demokracia vykazuje „militantné“ prvky obmedzovania tohto práva v záujme zachovania svojej demokratickej podstaty. Vzhľadom na úzku prepojenosť práva na slobodu prejavu v koncepte militantnej demokracie so slobodou združovania a zhromažďovania, považujeme za potrebné identifikovať „militantné“ prvky britskej demokracie aj z hľadiska obmedzenia týchto práv. Nemožno totiž opomenúť, že akýkoľvek prejav na občianskom zhromaždení či prezentovaný za organizované združenie jednotlivcov má vyššiu účinnosť vo vzťahu k širšiemu okruhu osôb. Slobodnému prejavu tak možno všeobecne priznať vyššiu váhu pri súčasnom uplatnení tohto práva so slobodou zhromažďovania alebo združovania.

1. Vysporiadanie britskej demokracie s nedemokratickými aktérmi

Vzhľadom na odlišnosť britského právneho systému⁶ od kontinentálneho právneho systému v nasledujúcich riadkoch považujeme za potrebné uviesť, akým nedemokratickým aktérom Veľká Británia historicky čelila a akým čelí v súčasnosti. Aj keď dodnes neaplikovala koncept militantnej demokracie, svoj právny systém už v minulosti využívala aj pre vlastnú obranu proti aktérom usilujúcim o narušenie jej základných ústavných princípov, predovšetkým o narušenie územnej celistvosti.⁷ Príkladom bolo stanné právo, ktoré platilo na území Írska

⁶ V súčasnosti anglické právo spočíva na dvoch zložkách, a to na jednej strane na tzv. aktoch štatutárneho práva, t. j. zákonoch považovaných za ústavné (napr. sem možno zaradiť Magnu Chartu Libertatum (1215), Petition of Rights (1627), Habeas Corpus Act (1679), Bill of Rights (1689), Act of Settlement (1701), ale aj Zákon o parlamente (1911 a 1949), Zákon o ľudovom zastupiteľstve (1948) a pod) a na aktoch súdnej moci - súdnych rozhodnutiach, tzv. precedensoch. Pozri bližšie napr. BÓDIŠOVÁ, L. 2013. Právny štát v podmienkach právneho systému Common Law. In *Oslava Právneho štátu (Právny štát z pohľadu teórie štátu a práva a medzinárodného práva)*. Zborník príspevkov zo študentskej rozpravy konanej dňa 24. apríla 2013 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013. s.11.

⁷ Jedným zo známych prípadov bol zákaz udelený médiám vo vzťahu k vysielaniu akýchkoľvek prejavov a vyjadrení polovojenskej írskej národnej politickej strany Sinn Fein v roku 1988.

v rokoch 1919 – 1921 a bolo vyhlásené na základe zákona z roku 1920 o nastolení poriadku v Írsku (z angl. *Restoration of Order in Ireland Act of 1920*). V zmysle uvedeného zákona, každá osoba, ktorá má v držbe zbrane, bude potrestaná smrťou.⁸ Rovnako v roku 1969 zakročila britská vláda voči írskemu Hnutiu katolíckych občianskych práv (z angl. *Catholic Civil Rights Movement*), ktoré bolo známe svojimi demonštráciami v Belfaste a stretmi s protestantmi. Britská vláda prijala tzv. dočasnú vojenskú radu (z angl. *IRA 's Provisional Army Council*), ktorá bola podľa zákona z roku 1922 o zverení osobitných občianskych právomocí (z angl. *Civil Authorities Special Powers Act*) oprávnená rozhodnúť o uväznení osoby bez predchádzajúceho súdneho procesu, a to z dôvodu narušovania verejného poriadku alebo takejto hrozby.⁹ Napriek skutočnosti, že uvedené opatrenia Veľká Británia prijala v záujme zachovania svojej územnej celistvosti, čo možno označiť ako pokračovanie jej historickej snahy o upevňovanie svojho postavenia v krajinách, v ktorých získala vládu, načrtnuté opatrenia, ktorými usilovala o zachovanie svojej integrity a verejného poriadku možno označiť ako zapadajúce do konceptu militantnej demokracie. Využitie stanného práva v rokoch 1919 – 1921 ako aj oprávnenie uväznenia bez predchádzajúceho súdneho procesu nemožno označiť inak ako zverenie právomocí inak patriacich súdu do rúk orgánov podliehajúcim výkonnej zložke moci štátu. Tieto opatrenia významným spôsobom zasiahli do demokratických práv a slobôd obyvateľov Veľkej Británie.

V histórii Veľkej Británie sa objavila aj skúsenosť s fašistickou politickou stranou, ktorú založil člen parlamentu Sir Oswald Mosley koncom dvadsiatych rokov 20. storočia pod názvom Nová strana (z angl. *New Party*). Vzhľadom na neúspech tejto strany vo voľbách v roku 1931 založil Mosley už v roku 1932 po vzore Mussoliniho novú stranu Britskú úniu fašistov (angl. *British Union of Fascists*), ktorá bola súčasne silne protižidovsky orientovaná. Britská únia fašistov hlásala myšlienky fašizmu aj prostredníctvom svojho časopisu tzv. *Blackshirts* (čiernokošelníkov). Demonštrácie organizované Britskou úniou fašistov boli sprevádzané násilnosťami, voči ktorým v novinách zverejňovali silný nesúhlas predovšetkým politicky angažované osoby. Veľká Británia relatívne rýchlo reagovala sledovaním aktivít fašistov, ako aj

---

ktorá sa profilovala ako teroristická organizácia. Pozri bližšie MULLENDER, R. United Kingdom. In. THIEL, M. 2009. *The „Militant Democracy“ Principle in the Modern Democracies*. Farnham: Ashgate, 2009. s. 37.

⁸ WADE, E.C.S., BRADLEY, A. W. 1985. *Constitutional and Administrative Law*, 10. vydanie. Harlow: Longman. s. 553.

⁹ MARR, A. 2007. *A History of Modern Britain*. London: Macmillan, 2007. s. 315.

zákazom vysielania akýchkoľvek prejavov Mosleyho fašistov v Britskej rozhlasovej spoločnosti (BBC – *British Broadcasting Corporation*). V roku 1936 zorganizoval pochod ulicami Londýna, najmä židovskými, proti ktorému demonštrovalo približne 100 000 obyvateľov. Britská vláda nechcela vydať pokyn na zákaz tejto demonštrácie z dôvodu obavy o možné porušenie slobody slova. V dôsledku vážnych stretov demonštrujúcich a protidemonštrujúcich obyvateľov však následne britský parlament v tom istom roku prijal Zákon o verejnom poriadku *Order Act of 1936*, ktorý zakazoval nosenie politických uniforiem, či polovojský charakter združení. Vo svojej krajne pravicovej politike Mosley pokračoval aj po skončení 2. svetovej vojny pod tzv. Novým hnutím, ktorého fašistické myšlienky však napriek svojej politickej aktivite, na pôde Veľkej Británie nenašli už výraznejšiu odzvu.¹⁰ Napriek skúsenosti s fašistickou politickou stranou Veľká Británia nikdy neprijala zákon, ktorým by minimálne tento typ politickej strany zakázala, dokonca nikdy nepristúpila ani k jeho rozpusteniu. Rovnako v duchu zachovania slobody prejavu nezakázala ani otvorenú demonštráciu vedenú ulicami Londýna v uliciach obývaných prevažne Židmi, voči ktorým otvorene táto fašistická strana hlásala nenávisť a bolo zjavné, že dôjde aj k násilnostiam. Podľa Laceyho tento prístup britskej demokracie reflektuje na koncept empirických skúseností a tolerancie a vzhľadom na konanie britských orgánov sa môže zdať nesesystematický.¹¹ Berlin uvádza, že cieľom britského prístupu je vyhnúť sa extrémnym riešeniam a v čo najmenej intenzívnom zásahu do práv a slobôd občanov, keďže Mosleyho prejavy považuje za málo ohrozujúce britskú liberálnu demokraciu.¹²

Neskôr vo Veľkej Británii získala v 90. rokoch 20. storočia relatívnu popularitu krajne pravicová Britská národná strana (z angl. *British National Party*), ktorá sa vyznačovala svojimi diskriminačnými prejavmi najmä voči minoritám žijúcim vo Veľkej Británii. Okrem uvedenej politickej strany sa vo Veľkej Británii extrémistickými prejavmi predovšetkým prostredníctvom demonštrácií a násilných útokov proti

¹⁰ DORRIL, S. 2007. *Blackshirt: Sir Oswald Mosley and British Fascism*. London: Penguin Books, 2007. s. 227-230, 443.

¹¹ LACEY, N. 2004. *A Life of H.L.A. Hart: The Nightmare and the Noble Dream*. Oxford: Oxford University Press, 2004. s. 100.

¹² BERLIN, I. 1998. *The Proper Study of Mankind: An Anthology of Essays*. London: Pimlico, 1998. s. 249.

migrantom vyznačovali aj združenia označené ako *Combat 18* a *Redwatch*, ktorá patrí k rasistickej odnoži *Skinheads*.¹³

Základnou črtou britskej ústavy je, že zakotvuje suverenitu parlamentu, ktorý má ako výlučný suverén právomoc prijímať a meniť zákony. Popri suverenite parlamentu je daná právomoc súdov tvoriť právne normy v tomto právnom systéme, a teda súdy aplikujú zákony na konkrétne situácie a tým právny systém dotvárajú.¹⁴ Sloboda prejavu je ako základné ľudské právo zakotvená v § 12 zákona o ľudských právach z roku 1998 (*Human Rights Act of 1998*), ktorý priamo odkazuje na jeho obsah ako aj podmienky obmedzenia podľa čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Uvedené ustanovenie zároveň zakotvuje povinnosť súdu prihliadať pri obmedzení tohto práva na skutočnosť, či išlo o prejav vykonaný na verejnosti, či jeho predmetom bolo šírenie žurnalistických informácií, alebo išlo o umelecké či literárne dielo, resp. o prejav s ním spojený.¹⁵ Uvedený zákon zároveň priamo ustanovuje ako protizákonné konanie orgánov, ktoré odporuje právam zakotveným v Dohovore.¹⁶

Právny systém Veľkej Británie je s ohľadom na jeho historické ako aj súčasné skúsenosti orientovaný na postih tzv. nenávisných prejavov a prejavov terorizmu, ktorý sa v ostatných rokoch stal jediným skutočným súperom britskej demokracie.

Nenávisné prejavy sú vo Veľkej Británii postihované na základe viacerých právnych predpisov. Prejavy, ktoré podnecujú nenávisť voči osobe alebo skupine osôb na základe rasy, farby pleti, národnosti (vrátane občianstva), etnickej alebo národnostnej príslušnosti, náboženstva alebo sexuálnej orientácie sú zakázané podľa zákona o verejnom poriadku z roku 1986 (*Public Order Act of 1986*), zákona o rasovej a náboženskej nenávisťi z roku 2006 (*Racial and Religious Hatred Act of 2006*), ktorý sa uplatňuje v Anglicku a Walese a zákona o trestnom súdnictve a imigrácii z roku 2008 (*Criminal Justice and Immigration Act of 2008*). Poslednými dvoma z uvedených zákonov bol zároveň doplnený zákon o verejnom poriadku, a to v časti 3A.

Podľa Zákona o verejnom poriadku je trestný taký „prejav, a to tak slovom, písmom ako aj akýmkoľvek zobrazením, ktorým sa páchatel inej osobe vyhráža, haní ju alebo uráža s cieľom ju presvedčiť, že jej

¹³ MULLENDER, R. The United Kingdom. In: THIEL, M. 2009. *The „Militant Democracy“ Principle in the Modern Democracies*. Farnham: Ashgate, 2009. s. 334.

¹⁴ POSTEMA, G. J. 1986. *Bentham and the Common Law Tradition*. Oxford: Clarendon Press. chap. 1.

¹⁵ § 12 ods. 4 Zákona o ľudských právach z roku 1998 (*Human Rights Act of 1998*).

¹⁶ Tamtiež, § 6 ods. 1.

hrozí okamžité protizákonné násilie alebo s cieľom podnecovať k také-
muto násiliu voči tejto osobe, ktorým ju trýzni, uvedie do tiesne alebo
jej spôsobí znepokojenie.“¹⁷ Takýto prejav musí byť vykonaný na ve-
rejnóm alebo súkromnom mieste s výnimkou obydlí. Za tento trestný
čin možno páchatel'ovi uložiť trest odňatia slobody v trvaní najviac
6 mesiacov alebo pokutu do výšky 5 000 libier šterlingov, resp. možno
uložiť oba tieto tresty.¹⁸ V prípade, ak páchatel' použije na verejnosti
také slová, zobrazenia, či písmo, ktoré nesmeruje voči konkrétnym oso-
bám, ale nepriamo haní, vyhráza sa im z nejakého dôvodu, pričom taká
osoba sa nachádza v blízkosti, pričom ju môže taký prejav uviesť do
tiesne alebo jej spôsobiť znepokojenie, možno mu uložiť trest odňatia
slobody v trvaní najviac 6 mesiacov alebo pokutu do výšky 1 000 libier
šterlingov. Pre spáchanie uvedených trestných činov zákon zároveň vy-
žaduje zavinenie páchatel'a, a to tak s priamym ako aj nepriamym úmys-
lom páchatel'a spôsobiť inej osobe znepokojenie, či jej uvedenie do
tiesne.¹⁹

Zákon o verejnom poriadku rozoznáva od uvedenej všeobecnej
skutkovej podstaty prejavu narúšajúceho verejný poriadok aj tzv. ne-
návistný prejav z rasových dôvodov, ktorého okolnosti spáchania posu-
dzuje rovnako ako v prípade vyššie uvedeného prejavu. Na rozdiel od
tohto však v prípade nenávistného prejavu z rasových dôvodov pácha-
tel' sleduje podnecovanie rasovej nenávisti, resp. jeho prejav je sám
o sebe spôsobilý podnieť rasovú nenávisť.²⁰ Zákon zároveň postihuje
aj šírenie alebo zverejňovanie materiálu podnecujúceho rasovú nená-
visť alebo ktoré je samo o sebe spôsobilé šíriť rasovú nenávisť. Rov-
nako postihuje aj šírenie rasovej nenávisti v rámci verejného
predstavenia, či hry, ktoré podnecujúcu rasovú nenávisť slovne, pís-
mom, znázorneniami a pohybmi. Rovnako je trestné šírenie, nahráva-
nie, prehrávanie alebo zobrazovanie vizuálnych obrazov alebo zvukov
spôsobilých alebo šíriacich rasovú nenávisť. Za trestné sa považuje aj
vysielanie takýchto obrazov alebo zvukov, ako aj ich držba na tento
účel.²¹ Aj v týchto prípadoch zákon vyžaduje priamy alebo nepriamy
úmysel páchatel'a. Za takéto prejavy možno v prípade trestnoprávneho
postihu na základe obžaloby uložiť trest odňatia slobody v trvaní

¹⁷ Časť 1, § 4 zákona o verejnom poriadku z roku 1986 v platnom znení (Public Order Act of 1986). Pozri bližšie online. [citované 2024-02-10]. Dostupné na internete: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/section/4>

¹⁸ Tamtiež, časť 1, § 4.

¹⁹ Tamtiež, časť 1, § 5.

²⁰ Tamtiež, časť 3, § 18.

²¹ Tamtiež, časť 3, § 19 až 23.

najviac 7 rokov alebo pokutu do výšky 5 000 libier šterlingov, resp. oba tresty súčasne. V prípade skráteného konania uplatneného v prípade menej závažného porušenia možno páchatel'ovi uložiť trest odňatia slobody v trvaní najviac 6 mesiacov alebo pokutu do výšky 5 000 libier šterlingov.²²

Podľa zákona o verejnom poriadku sú postihovaní aj páchatelia nenávistných prejavov z náboženských dôvodov a z dôvodov sexuálnej orientácie. Rovnako ako v prípade nenávistných prejavov z rasových dôvodov, aj v prípade týchto prejavov zákonodarca postihuje šírenie nenávisti v rámci verejných hier a predstavení, nahrávanie, prehrávanie alebo zobrazovanie vizuálnych obrazov alebo zvukov, vysielanie, či držbu takých materiálov, ktoré sú na vysielanie určené.²³ Za spáchanie uvedených trestných činov môže súd uložiť tresty v rovnakej výške ako v prípade nenávistných prejavov z rasových dôvodov. Trestných činov sa podľa zákona o verejnom poriadku môže dopustiť aj právnická osoba, pričom v takom prípade sú zodpovední a postihovaní štatutárny orgán alebo osoby konajúce v jej mene.

Britský zákonodarca v zákone o verejnom poriadku okrem zakotvenia skutkových podstát verbálnych či neverbálnych trestných činov súčasne zakotvil, že postih takéhoto prejavu nemá vplyv, ani nezakazuje či neobmedzuje diskusiu, kritiku, vyjadrenie antipatie, nechute, výsmech, urážky konkrétnych náboženstiev alebo viery alebo praktík ich stúpencov alebo iných presvedčení, aby prestali praktizovať ich vieru alebo konať podľa svojho presvedčenia. Rovnako za trestnú nepovažuje diskusiu, kritiku sexuálneho správania alebo praktík, alebo naliehanie na osoby, aby sa zdržali svojho konania alebo zmenili svoje správanie. Rovnako je z pôsobnosti uvedeného zákona vyňatá akákoľvek kritika alebo diskusia o manželstve a rovnakých pohlaviach, ktoré chcú uzavrieť manželstvo.²⁴

Zaujímavým a ojedinelým prípadom, v ktorom britská demokracia vopred obmedzila slobodu prejavu na svojom území, prv než k prejavu vôbec došlo, bol zákaz vstupu na britské územie uložený od roku 1986 Louisovi Farrakhanovi, americkému občanovi a duchovnému vodcovi Národu islamu (z angl. *Nation of Islam*), ktoré je náboženským, sociálnym a politickým hnutím. Dôvodom tohto zákazu vydaného štátnym zástupcom (z angl. *Secretary of State*) bola hrozba, že prejav tohto vodcu bude smerovať k narúšaniu verejného poriadku v krajine, a to

²² Tamtiež, časť 3, § 27.

²³ Tamtiež, časť 3A, § 29A až § 29G.

²⁴ Tamtiež, časť 3A, § 29J.

vzhľadom na jeho silné rasistické a antisemitské názory a presadzovanie radikálneho islamu, v dôsledku čoho podľa štátneho zástupcu existovala reálna hrozba, že v dôsledku jeho prejavov dôjde k stretom medzi moslimskou a židovskou komunitou.²⁵ Tento prípad postihu britskou demokraciou možno označiť ako výnimočný a viac sa neopakujúci. Zákaz vstupu na britské územie z dôvodu hrozby podnecovania rasovej nenávisti a tým hrozby narušania verejného poriadku pre tohto duchovného vodcu bol opätovne potvrdený aj v roku 2002. V rozsiahlej argumentácii súdu, ktorý potvrdil rozhodnutie štátneho zástupcu, ktorým v roku 2000 odmietol umožnenie vstupu Farrakhaneho na britské územie, vzal súd do úvahy záujem verejnosti na zachovaní verejného poriadku v kolízii s právom Farrakhaneho na slobodu prejavu. Pri porovnaní uvedených záujmov aplikoval trojstupňový test proporcionality zásahu do slobody prejavu, to (i) či legislatívne ciele boli postačujúce na obmedzenie ľudského práva, (ii) či opatrenia na dosiahnutie legislatívnych cieľov boli nimi odôvodnené a či (iii) prostriedky použité boli nevyhnutné na dosiahnutie sledovaného cieľa. Po aplikácii uvedeného testu dospel súd k záveru, že rozhodnutie štátneho zástupcu bolo dostatočne odôvodnené vo vzťahu nielen k obmedzeniu práva na vstup na britské územie, ale aj obmedzenia slobody prejavu v zmysle čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.²⁶

V ostatných rokoch dochádza k aplikácii Zákona o verejnom poriadku vo vzťahu k prejavom politickej strany Británia najprv (z angl. *Britain first*), konkrétne voči jej lídrom, a to Paulovi Goldingovi a Jayde Fransen predovšetkým v súvislosti s ich verejným zastrašovaním moslimskej komunity a šírením nenávisti voči moslimom vo Veľkej Británii. Paul Golding sa dňa 3. apríla 2014 v rámci pochodu Británia najprv verejne vyhrážal moslimskej príslušníčke Munnazza Munawar v súvislosti s teroristickými útokmi v Londýnskom metre, ktorá bola sestrou jednej z osôb, ktoré uvedené útoky organizovali. Paul Golding mal súčasne na sebe oblečenú zelenú uniformu „Británia najprv“, na ktorej boli vyobrazené symboly v rozpore so Zákomom o verejnom poriadku. Okrem uvedeného spolu s členmi „Británia najprv“ rozdával letáky, ktoré obsahovali urážky moslimov a v ktorých sa zároveň moslimom vyhrážali. Za uvedené bol v januári 2015 súdom

²⁵ YONAH, A., BRENNER, E. H. 2003. *The United Kingdom's Legal Responses to Terrorism*. London: Cavendish Publishing, Ltd., 2003. s. 399.

²⁶ Rozsudok odvolacieho súdu vo veci *Farrakhan* proti štátnemu zástupcovi (*The Queen on the Application of Louis Farrakhan v. Secretary of State for the Home Department Court of Appeal*) z 30. apríla 2002.

odsúdený za spáchanie trestného činu nosenia uniformy podľa Zákona o verejnom poriadku a zo zastrašovania podľa Zákona o trestnom súdnictve a polícii z roku 2001, pričom mu bol uložený zákaz priblížiť sa k uvedenej moslimskej príslušníčke a bola mu súčasne uložená pokuta v sume 425 libier.²⁷ V následných rokoch bol Paul Golding viackrát zadržaný pre konfrontáciu s moslimskými duchovnými, a v rokoch 2016 a 2018 odsúdený na trest odňatia slobody na relatívne krátky čas v súvislosti s jeho konfrontáciami prevažne s osobami vyznávajúcimi islam. Paul Golding neúspešne kandidoval v ostatných voľbách do britského parlamentu ako aj do funkcie starostu Londýna. Británia najprv je doposiaľ pod jeho vedením a napriek vylúčeniu jeho osoby zo sociálnych internetových médií (facebook, youtube, instagram), možno jeho stranu označiť ako najaktívnejšiu krajne pravicovú politickú stranu šíriacu myšlienky britského nacionalizmu a uprednostňovania tzv. britských záujmov.²⁸ Na aktivitu obdobných politických strán a hnutí vo Veľkej Británii sa zameriame v nasledujúcich riadkoch, zohľadňujúc presah problematiky postihu prejavu vo vzťahu k slobode združovania.

2. Obmedzovanie slobody združovania v relácii na slobodu prejavu

Popri práve na slobodu prejavu je právo pokojne sa združovať vo Veľkej Británii garantované ako jedno zo základných práv bez jeho bližšieho pozitívno-právneho vymedzenia. Vo vzťahu k právu na združovanie britská demokracia neustanovila žiadne osobitné kontrolné mechanizmy pre jeho výkon. Toto právo odvodzuje od kontraktualnej slobody, podľa ktorej sa jednotlivci môžu dohodnúť na vytvorení spoločného podniku či organizácie. Právo na združovanie môže byť obmedzené výlučne na účel zabezpečenia verejného poriadku a národnej bezpečnosti, a to podľa Zákona o verejnom poriadku, ktorý zakazuje vytváranie a fungovanie polomilitaristických združení a podľa Zákona o terorizme (*Terrorism Act 2000*), v zmysle ktorého je členstvo

---

²⁷ Rozsudok Chelmsford Magistrates' Court z januára 2015. [online]. [citované 2024-02-10]. Dostupné na internete: https://www.cps.gov.uk/publications/prosecution/ctd_2014.html

²⁸ Pozri bližšie online. [citované 2024-02-12]. Dostupné na internete: https://www.britainfirst.org/rightwing_or_leftwing

v zakázanej organizácii trestným činom.²⁹ Zákon o terorizme ustanovuje presné označenia organizácií, ktoré sú zakázané, napr. *The Irish Republican Army*, *The Red Hand Commando*, *The Loyalist Volunteer Force*, *Hamas*, *Al-Qaeda* a pod., pričom mnohé z nich nikdy neoperovali priamo vo Veľkej Británii. Ich jednotiacim znakom je, že vzhľadom na svoje aktivity napĺňajú pojem teroristické.³⁰ Pri dopĺňaní organizácie či politickej strany do zoznamu zakázaných organizácií sa prihliada na povahu a rozsah aktivít organizácie, na to, či je hrozbou pre Veľkú Britániu alebo britských príslušníkov v zámorí, na rozsah jej prítomnosti vo Veľkej Británii a podporu ostatných členov v rámci medzinárodnej komunity bojujúcej proti terorizmu.³¹

Do uvedeného zoznamu možno podľa zákona doplniť akúkoľvek organizáciu, a to v prípade, ak spácha, alebo sa zúčastní teroristického činu, pripravuje sa na jeho spáchanie alebo k nemu podnecuje alebo je inak zainteresovaná v terorizme. Za akúkoľvek formu podpory terorizmu, a to v súvislosti so zakázanou teroristickou organizáciou uvedenou v zozname, môže byť páchatel' odsúdený na trest odňatia slobody do 10 rokov, pričom mu môže byť súčasne uložená pokuta.³² Zákon o terorizme zároveň postihuje aj nosenie akýchkoľvek uniforiem či ich častí takým spôsobom alebo za takých okolností, že umožňuje dôvodné podozrenie, že ich nositeľ je podporovateľ zakázanej organizácie. Za spáchanie uvedeného trestného činu možno páchatel'ovi uložiť trest odňatia slobody do 6 mesiacov, pričom mu môže byť súčasne uložená pokuta do výšky 5 000 libier.³³ V prípade, ak organizácia chce byť z uvedeného zoznamu vyňatá, je povinná podať žiadosť o vyňatie štátnemu zástupcovi, ktorý rozhoduje na základe vlastnej úvahy a dôkazov existujúcich v čase podania žiadosti. Proti odmietnutiu vyňatia zo zoznamu sa môže dotknutá organizácia obrátiť na správny súd.

Výkon práva na združovanie založením politickej strany podlieha jej predchádzajúcej registrácii Volebnou komisiou, ktorá predstavuje regulačný orgán, a to podľa Zákona o politických stranách, voľbách

²⁹ Pozri časť II, § 12 Zákona o terorizme z roku 2000. Zákon o terorizme z roku 2000 predstavuje základný zákon protiteroristickej legislatívy a do účinnosti vstúpil 19. februára 2001. V roku 2006 bol prijatý ďalší zákon o terorizme, ktorý nenahradil, ale doplnil uvedený zákon. Pozri bližšie online správu kráľovskej britskej prokuratúry. [citované 2024-02-12]. Dostupné na internete: <https://www.cps.gov.uk/about-cps>

³⁰ Pozri Prílohu č. 2 Zákona o terorizme z roku 2000.

³¹ YONAH, A., BRENNER, E. H. 2003. *The United Kingdom's Legal Responses to Terrorism*. London: Cavendish Publishing, Ltd., 2003. s. 548.

³² Časť II, § 3 ods. 5 a § 12 ods. 6 Zákona o terorizme z roku 2000.

³³ § 13 ods. 1 až 3 Zákona o terorizme z roku 2000.

a referende z roku 2000 (*Political Parties, Elections and Referendums Act of 2000*). Uvedený zákon ustanovuje podrobnosti registrácie a fungovania samotnej politickej strany vrátane povinností poskytovania informácií o svojom financovaní vo vzťahu k Volebnej komisii ako regulačnému a dozornému orgánu. Britský právny poriadok explicitne nezakazuje nedemokratické politické strany. Podľa Mersela takýto zákaz nepovažuje britská demokracia za potrebný, a to vzhľadom na relatívne slabé extrémistické snahy a silnú homogenitu spoločnosti.³⁴ Samotná Volebná komisia disponuje oprávnením uložiť pokutu či podať trestné oznámenie voči zodpovedným členom politickej strany, ktorá nesplnila svoje finančné povinnosti voči regulačnému orgánu, alebo uvádzala zavádzajúce informácie ohľadne svojho financovania. Aj v takýchto prípadoch však nemožno z uvedených dôvodov politickú stranu vylúčiť z kandidátnej listiny.³⁵

Aj v súčasnosti vo Veľkej Británii pôsobia politické strany, ktoré možno označiť ako krajne pravicové. Už vyššie spomínaná najaktívnejšia politická strana, Británia najprv (z angl. *Britain First*), sa vyznačuje silne protimoslimskou politikou a v súčasnosti poukazuje aj na problémy nelegálnej migrácie a iniciatívne vyhľadáva miesta, na ktorých sa nelegálni migranti zoskupujú.³⁶ Napriek otvoreným prejavom proti moslimom, moslimským mešitám, migrantom ako aj násilným aktivitám či útokom voči nim, doposiaľ nebola táto strana zakázaná.

V britskej demokracii hrá teda rozhodujúcu rolu zoznam zakázaných organizácií a politických strán podľa zákona o terorizme, ktorý predstavuje doposiaľ jediný nástroj štátneho nástroja pre elimináciu tých organizácií, ktoré majú potenciál ohroziť britskú demokraciu. V porovnaní s krajinami kontinentálneho práva je však tento nástroj britskej demokracie výlučne zameraný na teroristické organizácie bez ohľadu na ideológie nadradenosti rasy, náboženstva, a pod., ako jedinú reálnu hrozbu britskej demokracie. V praxi súdov sa doposiaľ vyskytli prípady prejednávania opodstatnenosti zaradenia organizácií či politických strán v uvedenom zozname. Napríklad britské súdy prejednávali prípad zakázaných politických strán podľa Zákona o terorizme, a to *People's Mujahedin Organisation of Iran* (skr. PMOI), the *Kurdistan*

³⁴ MERSEL, Y. 2006. The Dissolution of Political Parties: The Problem of Internal Democracy. In *International Journal of Constitutional Law*, 2006. [online]. 2006, vol. 4, no. 1, str. 84 – 113. [cit. 2024-02-12]. Dostupné na internete: <http://icon.oxfordjournals.org/content/4/1/84.full>.

³⁵ Pozri § 148 a nasl. Zákona o politických stranách, voľbách a referende z roku 2000.

³⁶ Pozri bližšie online. [cit. 2024-02-12]. Dostupné na internete: <https://hopenothate.org.uk/2022/06/28/britain-first-and-ant-migrant-activism/>

Workers' Party (skr. PKK)³⁷ a *Lashkar e Tayyabah* (skr. LeT). Uvedené strany sa do zoznamu zakázaných strán dostali s účinnosťou od 28. februára 2001. Uvedené politické strany požiadali štátneho zástupcu o tzv. vyňatie zo zoznamu zakázaných organizácií v roku 2001, ktoré však bolo zamietnuté. Následne podali odvolanie na administratívny súd. PMOI bola štátnym zástupcom označená ako politická strana usilujúca o nastolenie demokratického, socialistického islamského štátu v Iráne, ktorá podnikla viacero útokov na Irán vrátane teroristických, bola označená ako zodpovedná za vraždu viacerých iránskych úradníkov a podnikla viaceré násilné ozbrojené útoky na iránsku vládu. Záujem Veľkej Británie na zákaze PMOI na britskom území bol daný spoločnou zahraničnou politikou so štátmi v rámci boja proti terorizmu ako aj obavou zo šírenia nenávisťných prejavov radikálneho islamu s cieľom naverbovania a výcviku mujahedinov (pozn. samovražedných atentátnikov) vo Veľkej Británii. Odvolanie PMOI bolo odmietnuté vzhľadom na nedostatočné odôvodnenie a dôkazy, ktoré malo PMOI preukázať v rámci samotnej žiadosti o vyňatie zo zoznamu u štátneho zástupcu.³⁸ PMOI v roku 2006 podalo opätovnú žiadosť, ktorá bola odmietnutá a vo veci napokon s konečnou platnosťou rozhodol súd, ktorý s poukazom na skutočnosť, že PMOI v čase podania žiadosti už bola demilitarizovaná, umiernená a nenapĺňala viac znaky teroristickej organizácie podľa zákona o terorizme, vo svojom rozsudku ustanovil povinnosť štátnemu zástupcovi vyňať túto organizáciu zo zoznamu zakázaných organizácií, k čomu došlo v júni 2008.³⁹ Táto organizácia je doposiaľ aktívna a sústreďuje svoje aktivity v reakcii na politické dianie v Iráne.⁴⁰

PKK bolo zas označené ako separatistické hnutie, ktoré usilovalo o vytvorenie nezávislého Kurdskeho štátu na juhovýchode Turecka. Sformovalo sa v roku 1978 a teroristickú hrozbu začalo predstavovať od vytvorenia svojich milícií v roku 1984. Štátny zástupca poukázal na partizánske vedenie vojny PKK a hrozby útokov na turistické ciele v Turecku v deväťdesiatych rokoch 20. storočia. Aj v tomto prípade

³⁷ PMOI bola do r. 2013 považovaná za teroristickú organizáciu Spojenými štátmi americkými, Kanadou, Európskou úniou, Japonskom. PKK a LeT je Spojenými štátmi americkými, Európskou úniou, Tureckom považovaná za teroristickú organizáciu. Pozri napr. <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>.

³⁸ Rozsudok Odvolacieho súdu z 17. 4. 2002, č. PO/4039/2001. [online]. [cit. 2024-02-12]. Dostupné na internete: <https://www.judiciary.gov.uk/>

³⁹ Rozsudok Odvolacieho súdu z 30. 11. 2007 č. PC/02/2006 vo veci LORD ALTON OF LIVERPOOL & OTHERS (vec *The People's Mojahadeen Organisation of Iran*). [online]. [cit. 2024-02-12]. Dostupné na internete: <https://www.judiciary.gov.uk/>.

⁴⁰ Pozri bližšie online. [citované 2024-02-10]. Dostupné na internete: <https://english.mojahedin.org/>

štátny zástupca ako dôvod pretrvávajúceho zaradenia v zozname zakázaných organizácií poukázal na spoločnú zahraničnú politiku demokratických štátov v boji proti terorizmu. PKK zas poukázala na obmedzenie slobody prejavu vo vzťahu ku kurdskej problematike v Turecku a s tým súvisiacim obmedzením slobodnej politickej diskusie o budúcnosti Kurdov. Vzhľadom na stály militantný charakter PKK súd odvolanie zamietol rozhodnutím zo 17. apríla 2002. Uvedená organizácia nebola doposiaľ vyňatá zo zoznamu zakázaných organizácií a zároveň boli pridané jej iné označenia, a to KADEK a Kongra Gele Kurdistan.⁴¹ V súčasnosti sa naďalej vyznačuje militantnými a teroristickými aktivitami realizujúcimi ideológiu tohto hnutia.⁴²

Posledná z uvedených organizácií, LeT, rovnako ako PKK napriek snahe o vyňatie zo zoznamu ostala v súlade s rozhodnutím súdu z 17. 4. 2002 doposiaľ v zozname zakázaných organizácií s poukázaním na jej aktívnu činnosť o dosiahnutie nezávislosti Kašmíru násilným spôsobom využitím zbraní, čím napĺňa znaky teroristickej organizácie podľa zákona o terorizme.⁴³

V decembri 2016 bola do tohto zoznamu zaradená prvá krajne pravicová národne socialisticky orientovaná organizácia s názvom Národná akcia (z angl. *National Action*), ktorá bola štátnou zástupkyňou identifikovaná ako rasistická, antisemitská a homofóbna organizácia, ktorá usiluje o šírenie rasovo motivovanej nenávisti a násilia predovšetkým voči Židom. Uvedená organizácia sa stala prvou oficiálne teroristickou na zozname organizácií ohrozujúcich britskú demokraciu. Po zákaze tejto organizácie v nadväznosti na je zaradenie do zoznamu zakázaných organizácií podľa zákona o terorizme v decembri 2016 sa údajne časť jej prívržencov pretransformovala do rovnako zakázanej siete *Salafi jihadist Al-Muhajiroun network*⁴⁴ a časť do *Sonnenkrieg Division (SKD)*, ktorá bola zakázaná vo februári 2020 s ohľadom na

⁴¹ Prípád č. CO/2587/2001. Pozri bližšie online. [citované 2024-02-10]. Dostupné na internete: <https://vlex.co.uk/vid/r-kurdistan-workers-party-793002849>

⁴² V marci a decembri 2016 sa prihlásilo k bombovým útokom v Ankare a Istanbule, pri ktorých zranilo stovku ľudí a usmrtilo niekoľko desiatok. Po následnom zatlačení tureckými jednotkami mimo územia Turecka dodnes PKK pôsobí v severnej časti územia Iraku a Sýrie. Pozri bližšie online. [citované 2024-02-10]. Dostupné na internete: <https://www.crisisgroup.org/content/turkiyes-pkk-conflict-visual-explainer>

⁴³ Prípád č. CO/878/2002. Pozri bližšie online. [citované 2024-02-10]. Dostupné na internete: <https://vlex.co.uk/vid/r-kurdistan-workers-party-793002849>

⁴⁴ Pozri bližšie online. [citované 2024-02-12]. Dostupné na internete: <https://www.middlebury.edu/institute/academics/centers-initiatives/ctec/ctec-publications/dangerous-organizations-and-bad-actors-5>

priame nabádanie verejnosti k aktom terorizmu hlásajúc rasovú nadradenosť.

V júli 2020 bola do zoznamu zaradená organizácia Feuerkrieg Division (FKD). Ide o organizáciu, ktorá vznikla pôvodne v Spojených štátoch amerických a svojich prívržencov získala v Európe ako aj vo Veľkej Británii. Táto organizácia hlása nadradenosť bielej rasy a obhajuje použitie násilia a masových vrážd v snahe o ňou vyhlásenú „apokalyptickú rasovú vojnu“. Vzhľadom na nie veľkú početnosť prívržencov vo Veľkej Británii, sú títo postihovaní len v súvislosti s páchaním individuálnej trestnej činnosti.⁴⁵

Známe islamské militantné hnutie HAMAS (skr. *Harakat al-Muqawamah al-Islamiyyah*) sa do zoznamu zakázaných organizácií dostalo v súvislosti s teroristickými útokmi v južných častiach Izraela až v novembri 2021, pričom libanonská šiitská politická a vojenská organizácia *Hizballah* bola do zoznamu zaradená už v marci 2019. V ostatných rokoch možno badať nárast teroristických odnoží a radikalizovaných islamských hnutí a organizácií, ktorých cieľom je celosvetové spojenie moslimov za účelom vytvorenia Kalifátu uplatňujúceho právo Šaría (pr. *Hizb ut-Tahrir* zaradená v zozname v januári 2024, *Jamaat ul-Ahrar* zaradená v roku 2015, *Minbar Ansar Deen* označ. aj ako *Ansar al-Sharia UK* zaradená v zozname v roku 2013 a pod.).⁴⁶

3. Obmedzovanie slobody zhromažďovania v relácii na slobodu prejavu

Právo na pokojné zhromažďovanie v britskej demokracii rovnako ako v krajinách kontinentálneho práva podlieha predchádzajúcemu oznámeniu, a to príslušnému policajnému orgánu, pričom takéto oznámenie o zhromaždení musí byť doručené poštou alebo osobne najneskôr 6 dní pred dňom jeho konania. Takéto oznámenie musí obsahovať čas, miesto zhromaždenia ako aj presný plán presunu zhromaždenia. V prípade neohlásenia zhromaždenia alebo nedodržania ohláseného dátumu, času a cesty zhromaždenia, sa organizátori zhromaždenia dopustia priestupku, za ktorý im možno uložiť pokutu do výšky 1000 libier

⁴⁵ Pozri bližšie online. [citované 2024-02-12]. Dostupné na internete: <https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2/proscribed-terrorist-groups-or-organisations-accessible-version>

⁴⁶ Tamtiež.

šterlingov.⁴⁷ Príslušný nadriadený policajt má oprávnenie v prípade, ak sa dôvodne domnieva, že by ohlásené zhromaždenie narušilo verejný poriadok, dochádzalo by počas neho k poškodzovaniu majetku, vážne narušalo život komunity alebo by viedlo k zastrašovaniu ostatných alebo v bránení im vo výkone ich základných práv a slobôd, uložiť organizátorom zhromaždenia pokyny pre jeho uskutočnenie s cieľom zaizolovať očakávaným skutočnostiam, napr. vydať písomný pokyn pre vyhnutie sa ním určeným miestam, uliciam, pokyn na konanie len v určitom čase a len s obmedzeným počtom účastníkov a pod.⁴⁸ Nedodržanie takéhoto pokynu zakladá trestnú zodpovednosť organizátora, ktorej sa možno zbaviť len, ak organizátor preukáže, že k nedodržaniu pokynu došlo v dôsledku okolností, proti ktorým nemal možnosť zasiahnuť. Priestupku sa dopustí aj osoba, ktorá je účastníkom zhromaždenia a navádza k nedodržaniu pokynu policajta. Kým organizátorovi možno za uvedený trestný čin uložiť aj trest odňatia slobody v trvaní najviac 3 mesiacov alebo pokutu do výšky 2 500 libier šterlingov, účastníkovi možno uložiť len pokutu najviac do výšky 1 000 libier šterlingov. V prípade, ak účastník zhromaždenia navádza na nedodržanie pokynu policajta, dopúšťa sa rovnako trestného činu, za ktorý mu možno uložiť rovnaký trest ako organizátorovi. V Škótsku sa uvedené ustanovenia však vzťahujú len na tzv. pochody, nie na zhromaždenia vo všeobecnosti.⁴⁹

Ohlásené zhromaždenie, ktoré je pochodom, môže byť podľa zákona o verejnom poriadku aj zakázané, a to v prípade, ak hrozí vážne narušenie verejného poriadku, najdlhšie však na tri mesiace, pričom o tomto zákaze rozhoduje okresná rada so súhlasom štátneho zástupcu.⁵⁰

Veľká Británia sa k zákazu ohlásených zhromaždení či demonštrácií uchýľuje len vo výnimočných prípadoch. Napriek volaniu verejnosti po zákaze demonštrácií organizovaných zväčša organizáciou Británia najprv alebo už v súčasnosti zakázanou Národnou akciou,⁵¹ zákaz podujatí, pri ktorých možno očakávať nenávistné prejavy či podnecovanie

⁴⁷ Časť 2, § 11 zákona o verejnom poriadku z roku 1986 v platnom znení (*Public Order Act of 1986*). Pozri bližšie online. [citované 2024-02-13]. Dostupné na internete: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64>

⁴⁸ Tamtiež, časť 2, § 12, § 14.

⁴⁹ Tamtiež, časť 2, § 12, ods. 5 až 11.

⁵⁰ Tamtiež, časť 2, § 13.

⁵¹ Pozri online. [citované 2024-02-10]. Dostupné na internete: <https://www.middlebury.edu/institute/academics/centers-initiatives/ctec/ctec-publications/dangerous-organizations-and-bad-actors-5>

k nenávisti voči skupinám osôb, predovšetkým voči moslimskej komunite, je ojedinelý.

V novembri 2007 sa napríklad pokúsila o pochod Britská národná strana ako pokračovateľka Mosleyho myšlienok fašizmu, otvoreného popierania holokaustu a antisemitizmu, pričom v pochode ulicami Londýna jej bolo napokon zabránené účastníkmi protipochodu zorganizovaného Úniou proti fašizmu (z angl. *Unite Against Fascism*) sformovanou ako občianske združenie za účelom zamedzenia vplyvu uvedenej krajne pravicovej politickej strany. Neskoršia pokračovateľka Britskej národnej strany, Národná akcia, ohlásila svoj pochod v Liverpoole v auguste 2015. Napriek rozsiahlej petičnej akcii obyvateľov mesta, ktorou žiadali, aby došlo k zákazu tohto zhromaždenia vzhľadom na jeho rasistické prejavy, glorifikáciu Hitlerovej tretej ríše a násilnosti, ktoré podujatia tejto organizácie sprevádzajú, nedošlo k zákazu tohto pochodu, iba k posilneniu policajných zložiek, ktoré dohliadali nad pokojným priebehom pochodu.⁵² Uvedený pochod bol napokon odvolaný samotnými organizátormi potom, čo im tento pochod znemožnili protiprotestujúci občania obkolesením účastníkov Národnej akcie a znemožnením pochodu ulicami centra Liverpoolu.⁵³

Britská demokracia sa skutočne vyhýba zásahom do práva na zhromažďovanie ich zákazom. Samotný priebeh týchto zhromaždení však príslušné orgány vyhodnocujú a následne vyvodzujú dôsledky napríklad návrhmi na uloženie dočasných súdnych zákazov vo vzťahu k hlavným aktérom podujatí s cieľom eliminovať ich aktivitu v miestach, kde dochádza k narušaniu verejného poriadku a nenávisťným stretom či zastrašovaniu predovšetkým moslimskej komunity. Príkladom je postup britskej polície v prípade početných pochodov a demonštrácií organizovaných politickou stranou Británia najprv. V auguste 2016 bol lídrom tejto strany súdom uložený zákaz nevstupovať do mešít v Anglicku a Walese, a niektorých častí Lutonu, v ktorých táto strana prv uskutočnila množstvo pochodov a demonštrácií smerujúcich k zastrašovaniu moslimského obyvateľstva, k výzvam na ich odchod z krajiny a zničenie mešít. Uvedený zákaz bol vydaný na obdobie troch rokov pod trestom zrušenia tejto politickej strany. Zákaz sa vzťahuje predovšetkým na lídrov politickej strany, a to Paula Goldinga a Jaydu Fransen, ako aj iné osoby, ktoré by na podnet uvedených lídrov vstúpili do

⁵² Pozri online. [citované 2024-02-10]. Dostupné na internete: <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/neo-nazi-group-national-action-6236637>

⁵³ Pozri online. [citované 2024-02-10]. Dostupné na internete: <http://www.liverpoolecho.co.uk/news/liverpool-news/national-action-call-liverpool-march-9864864>

mešít.⁵⁴ Dôvodom udelenia zákazu bola obava z toho, že prítomnosťou uvedených osôb v blízkosti mešít a Lutonu by došlo k narušeniu verejného poriadku, ako aj protispoločenskému správaniu. Zákaz vydal súd na návrh bedforshirskej polície, ktorá dohliadala na množstvo demonštrácií a pochodov organizovaných Britániou najprv. Tento zákaz sa priamo vzťahoval na uvedených lídrov aj vo vzťahu k nimi plánovanému pochodu v júni 2015 ulicami Lutonu na deň, ktorý bol v Lutone dňom tzv. harmónie, čím im znemožnil využiť právo na slobodu prejavu a slobodu zhromažďovania v určených miestach.⁵⁵

4. Radikálny islam ako súper britskej demokracie

Vo Veľkej Británii sa v posledných dvoch desaťročiach skutočným extrémistickým súperom britskej liberálnej demokracie stal radikálny islam v spojení s terorizmom. Radikálny islam nabral v britskej demokracii na vysokej intenzite, kedy jeho radikálne myšlienky smerujúce voči základným ľudským právam, či právam jednotlivcov sa dôsledne a najmä vo veľkom rozsahu šíria na náboženských zhromaždeniach, zoskupeniach, hnutiach či organizáciách prívržencov islamu. Vo Veľkej Británii, ktorá je vybudovaná na demokratických princípoch tak radikálny islam cielene zneužíva slobodu prejavu, združovania a zhromažďovania pre ich samotné podkopanie. Napriek skutočnosti, že akademici zaoberajúci sa konceptom militantnej demokracie z tohto konceptu vynechávajú problematiku terorizmu, považujeme za potrebné oboznámiť čitateľa s týmto najobávanejším britským súperom.

V súčasnosti je islam už druhým najväčším náboženstvom vo Veľkej Británii, pričom moslimská populácia predstavuje už 4,4 % všetkých obyvateľov.⁵⁶ Podľa Phillipsovej problémom radikálneho islamu je, že vo vzťahu k liberálnej demokracii popiera princíp právneho štátu a predovšetkým slobodu prejavu. Veľká Británia sa podľa nej uzamkla do seba a nie je schopná vidieť seba samú ako kultúrnu obeť, keďže ako národ, ktorý priniesol svetu také hodnoty ako sú sloboda, demokracia a právny štát sa nachádza v procese zničenia vlastných hodnôt.⁵⁷

⁵⁴ Pozri online. [citované 2024-02-10]. Dostupné na internete: <http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/britain-first-banned-from-all-mosques-in-england-and-wales-after-police-take-out-injunction-a7196831.html>

⁵⁵ High Court Justice Queen Bench Division, súdny príkaz č. HQ15X02820 z augusta 2016.

⁵⁶ Pozri online. [cit. 2024-02-19] Dostupné na internete: https://en.wikipedia.org/wiki/Islam_in_the_United_Kingdom

⁵⁷ PHILLIPS, M. 2006. *Londonistan: How Britain is Creating a Terror State Within*. London: Gibson Square, 2006. s. 47.

Príslušné orgány tak napríklad nezasiahli v prípade využitia Londýnskeho Finsbury parku radikálnymi Moslimami na čele s Abu Hamzom v roku 1999, a to na účely teroristických cvičení a otvorených nenávisťných prejavov voči Židom, homosexuálom a kultúre západnej civilizácie. Prvýkrát britská demokracia zareagovala na radikálny islam až po teroristických útokoch z 11. septembra 2001, kedy prijala Zákon o bezpečnosti, proti terorizmu a zločinu (z angl. *Anti-Terrorism, Crime and Security Act of 2001*), podľa § 23 ktorého možno vo Veľkej Británii zadržať ktoréhokoľvek cudzinca podozrivého z teroristických aktivít bez toho, aby o tom bolo vopred rozhodnuté na základe obvinenia v riadnom súdnom procese.⁵⁸ Po teroristických útokoch v júli 2005 v Londýne, ktorých sa dopustili islamskí radikáli, ktorí boli rodnými britskými, parlament prijal v roku 2006 rovnomenne označený zákon proti terorizmu (Terrorism Act of 2006), ktorý sprísnil protiteroristickú legislatívu a predĺžil obdobie zadržania osoby podozrivej z teroristických aktivít. Rovnako uzákonil nové skutkové podstaty trestných činov terorizmu, napríklad podnecovanie k teroristickým aktivitám, schvaľovanie teroristických aktivít, príprava, tréningovanie na účel spáchania teroristických aktivít a pod.⁵⁹ Abu Hamza bol ako jeden z organizátorov teroristických útokov následne odsúdený za spáchanie 11 trestných činov, ktoré zahŕňali aj nenávisťný prejav, ktorého cieľom bolo nielen šírenie nenávisťi voči prv spomenutým skupinám osôb, ale rovnako priame navádzanie na vraždu týchto osôb.⁶⁰ Práve problém s nenávisťnými prejavmi z náboženských dôvodov následne vyvolal vášnivú diskusiu o potrebe uzákonenia tohto prejavu ako trestného činu, ktoré presadzovala vláda Tonyho Blaira, ktorý jeho prijatie obhajoval zachovaním liberálneho politicko-právneho britského rámca. Podľa Mullen-dera takýto postoj je hodné označiť ako „ideál distributívnej spravodlivosti (z angl. *distributive justice*), podľa ktorého by verejné inštitúty (predovšetkým právo) mali ochraňovať záujmy všetkých členov spoločnosti. Za účelom, aby k takejto ochrane účinne došlo, je potrebné prijať prístup, ktorý možno kategorizovať ako principiálny a ktorý založí základné požiadavky praktického života, ktoré budú

⁵⁸ ALDER, J. 2007. *Constitutional and Administrative Law, 6th edn.* London: Palgrave Macmillan, 2007. s. 539.

⁵⁹ TURPIN, C. TOMKINS, A. 2007. *British Government and the Constitution, 6th edn.* Cambridge: Cambridge University Press, 2007. s. 755.

⁶⁰ Pozri online. [cit. 2024-02-10] Dostupné na internete http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4644030.stm

racionálne schvalovať všetky zainteresované osoby.⁶¹ Mullender ostro kritizoval neskorší výrok Tonyho Blaira, že „migranti by sa mali prispôbiť britskej tolerancii a pokiaľ jej nie sú schopní, žiada ich, aby odišli, pretože Veľká Británia nemá záujem o rozniecovať nenávisť.“ Podľa Mullendera takýto výrok pripomína Schmittovu rétoriku, podľa ktorého každý konkrétny antagonizmus sa stáva o to viac politickým, o čo viac sa približuje extrémnemu zoskupeniu priateľ-nepriateľ.⁶²

Zaujímavým bol prípad Anthonyho Norwooda, člena krajne pravicovej Britskej národnej strany, ktorý po newyorských teroristických útokoch v okne svojho bytu vyvesil plagát znázorňujúci padajúce Svetové obchodné centrum s podtextom „Islam – preč z Británie, ochráňme Britov“. Uvedený čin podľa britského práva naplnil skutkovú podstatu prečinu nenávisťného prejavu vo forme zobrazovania symbolov a šírenia slov, ktoré ohrozujú, zneužívajú alebo urážajú osobu alebo skupinu osôb z rasových alebo náboženských dôvodov.

Za uvedený prečin mu bola okresným súdom uložená pokuta v sume 300 britských libier, jeho následné odvolanie na druhoinštančný súd bolo neúspešné. Európsky súd pre ľudské práva k uvedenému prípadu sťažovateľa vyslovil názor, že išlo o výkon práva na slobodu prejavu takým spôsobom, ktorý zneužíva práva ostatných v rozpore s čl. 17 Dohovoru. Plagát, ktorý na okne umiestnil, zakladal verejné podniecovanie k útoku na všetkých moslimov vo Veľkej Británii a tým nemôže požívať ochranu podľa čl. 10 Dohovoru.⁶³ Svojím rozhodnutím tak Európsky súd pre ľudské práva deklaroval postoj naplňajúci doktrínu distributívnej spravodlivosti, keď uznal, že práva jednotlivcov majú byť požívané do tej miery, do ktorej nezasahujú do základných záujmov všetkých adresátov práv, ktoré sú chránené zákonom.

Vlnu nespokojnosti vyvolalo neskoršie rozhodnutie londýnskeho súdu vo veci Shakeel Begg⁶⁴ proti BBC (*British Broadcasting Corporation*). Shakeel Begg, bol hlavným imánom v islamistickom centre Le-wisham a vystúpil v programe BBC „Nedeľná politika“ (z angl. *Sunday Politics*). V uvedenom programe odvysielanom 3. 11. 2013 bol redaktorom označený ako osoba úzko prepojená s východo-londýnskou

⁶¹ MULLENDER, R. United Kingdom. In: THIEL, M. 2009. *The „Militant Democracy“ Principle in the Modern Democracies*. Farnham: Ashgate, 2009. s. 343.

⁶² Tamtiež, s. 343.

⁶³ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 16. 11. 2004 vo veci *Norwood* proti Veľkej Británii, sťažnosť č. 23131/03.

⁶⁴ High Court of Justice, Queen's Bench Division, vec *Shakeel Begg* proti BBC (*British Broadcasting Corporation*) č. HQ14D04379, rozsudok zo dňa 28. 10. 2016.

mešitou, v ktorej dochádza k hlásaniu myšlienok radikálneho islamu, ktoré on sám podporuje. Shakeel Begg neskôr po neúspešnej sťažnosti podanej BBC túto spoločnosť zažaloval na súde za svoje nálepkovanie „extrémistického kazateľa“. BBC sa v spore bránila, že sťažovateľ skutočne v rokoch 2006 až 2011 vo východolondýnskej mešite otvorene hlásal myšlienky radikálneho islamu, prihlásil sa k „džihádu“, pričom kresťanov a židov označil ako tzv. nečistých z pohľadu islamu. Súd vyhodnotil prejavy sťažovateľa na základe rozsiahlych analýz a expertných posudkov za skutočne extrémistické, prikláňajúce sa k džihádistickému saláfizmu. S poukazom na uvedené ako aj na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva, uznal, že označenie sťažovateľa v relácii BBC ako kazateľa radikálneho islamu bolo podložené jeho verejnými prejavmi, a to napriek skutočnosti, že tieto sa uskutočnili prv ako došlo k odvysielaniu uvedenej relácie a rovnako bez ohľadu na jeho neskoršie prejavy, ktorými odsúdil organizácie ako napr. Islamský štát a pod.

Hlavný trestný súd v septembri 2016 odsúdil za šírenie myšlienok radikálneho islamu Anjem Choudaryho, moslimského imána, a Mohammeda Rahmana, ktorí podľa britských zdrojov navádzali moslimov na pripojenie sa k Islamskému štátu a iným radikálnym moslimským organizáciám ako ISIL, DAESH a k tzv. „svätej vojne“ (džihád) voči Veľkej Británii s cieľom nastoliť islam. Obom páchatelom uložil trest odňatia slobody v trvaní 5 rokov a 6 mesiacov.⁶⁵

Okrem uvedených prejavov je vo Veľkej Británii postihované aj šírenie teroristického materiálu, predovšetkým v prostredí internetu na sociálnych sieťach (*facebook*, *twitter*). V ostatných rokoch bol za šírenie teroristického materiálu, a to publikácií, obrázkov a výziev na spáchanie trestných činov terorizmu podľa zákon o terorizme odsúdená matka šiestich detí Runa Khan. Za šírenie teroristického materiálu na sociálnych sieťach jej bol uložený trest odňatia slobody v trvaní 3 mesiacov.⁶⁶

V boji proti terorizmu bola v roku 2010 vo Veľkej Británii vytvorená aj Protiteroristická internetová jednotka (z angl. *Counter Terrorism Internet Referral Unit*), ktorá bola založená združením hlavných policajných úradníkov a ktorá analyzuje a identifikuje webové stránky

⁶⁵ Rozsudok Hlavného trestného súdu z 6. 9. 2016 vo veci *R v Anjem Choudary and Mohammed Rahman*. [online]. [cit. 2024-02-16]. Dostupné na internete: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2016/09/r-v-choudary-sentencing.pdf>

⁶⁶ Rozsudok z 31. júla 2014. [online]. [cit. 2024-02-16]. Dostupné na internete: https://www.cps.gov.uk/publications/prosecution/ctd_2014.html

obsahujúce názory, ktoré podnecujú alebo glorifikujú teroristické činy podľa článku 3 zákona o terorizme z roku 2006 (z angl. Terrorism Act 2006). Takýto obsah je podrobne vyhodnocovaný a samotné stránky sú následne blokované.⁶⁷ V záujme skorého odhalenia propagácie extrémistických myšlienok či materiálu využíva Veľká Británia aj internetové stránky, prostredníctvom ktorých môžu jednotlivci nahlásiť akékoľvek zobrazenia, či myšlienky podporujúce extrémizmus alebo terorizmus.⁶⁸

Nenávistný náboženský prejav vo forme, v akej sa prejavuje vo Veľkej Británii možno podľa nášho názoru zahrnúť do konceptu militantnej demokracie, a to v časti nenávistných prejavov motivovaných radikálnym islamom, ktorých cieľom je obmedzovanie práv a slobôd iných, predovšetkým práv žien, príslušníkov iných národnostných a etnických skupín. Jeho nebezpečnosť sa prejavuje práve vo vysokom potenciáli strhnutia k nenávistným prejavom a zmýšľaniu veľkej populácie moslimov žijúcich, ako aj už narodených vo Veľkej Británii. Závazok spomínaný Mullenderom vytvoriť taký právny rámec, v ktorom zákon chráni záujmy všetkých svojich adresátov, t. j. záväzok distributívnej spravodlivosti, zahŕňa v anglo-americkom chápaní aj vytvorenie dostatočného priestoru pre jednotlivca, v ktorom môže slobodne a autonómne konať, čo patrí k podstatnej súčasť jeho života.⁶⁹

Proporcionalita zásahu do základných práv a slobôd, ktorú vyžaduje s ohľadom zváženia dvoch záujmov, a to záujmu na ochrane slobody prejavu s protichodným záujmom spoločnosti na jeho obmedzení za určitých okolností sa zdá byť v britskom prostredí slabým argumentom pre rozhodovanie súdov. Uvedené konštatuje Posner s poukazom na to, že ide o porovnávanie dvoch neporovnateľných záujmov, ktorých vyvažovanie predpokladá dosiahnutie optimálneho výsledku, ktorý možno považovať za utopický, pretože sudca pri posudzovaní konkrétnych okolností vždy rozhodne na základe subjektívneho posúdenia.⁷⁰

Práve obavy z teroristických činov radikálnych islamistov a slabá reakcie schopnosť príslušných orgánov vyvolávajú v súčasnosti v britskej spoločnosti strach o vlastnú bezpečnosť. Vláda dnes usiluje o aktívne vyhľadávanie a identifikovanie akýchkoľvek aktivít smerujúcich

⁶⁷ Pozri [online]. [cit. 2024-02-10]. Dostupné na internete: <https://www.counterterrorism.police.uk/justicetogether-counter-terrorism-internet-referral-unit/>

⁶⁸ Takéto ohlásenie možno napr. vykonať prostredníctvom stránky: <https://www.gov.uk/report-terrorism>

⁶⁹ RAZ, J. 1986. *The Morality of Freedom*. Oxford: Clarendon Press, 1986. s. 155–7, 377–8.

⁷⁰ POSNER, R. A. 2006. *Not A Suicide Pact: The Constitution in a Time of Emergency*. New York: Oxford University Press, 2006. s. 24.

k schvaľovaniu, šíreniu, propagande radikálneho islamu a s tým súvisiaceho terorizmu a extrémizmu ako hlavných nepriateľov britskej demokracie.⁷¹ Rozhodnutie Britov v referende o vystúpení Veľkej Británie z Európskej únie možno označiť ako jeden z dôsledkov a nesúhlasov s európskym riešením migrácie a s tým súvisiacim obrovským nárastom moslimskej populácie vo Veľkej Británii, potenciálnym rizikom netolerantného správania sa tejto náboženskej skupiny a možných teroristických útokov.

Na základe vyššie rozobratých skutočností možno konštatovať, že britská demokracia síce postihuje nenávistné prejavy ako aj prejavy, ktorými sú šírené myšlienky navádzajúce k obmedzovaniu práv iných, k teroristickým činom, násiliu, či nenávisti, predovšetkým myšlienky radikálneho islamu, avšak samotné šírenie myšlienok na verejnosti nie je predmetom trestnoprávneho postihu, nakoľko podľa britskej judikatúry je rozhodujúce, či páchatel'ov prejav aj skutočne viedol k spáchaniu samotných teroristických činov, resp. k násiliu, či fyzickým útokom voči iným skupinám obyvateľstva z dôvodu nenávisti. Britská demokracia tak zaujíma minimalistický prístup pri postihu extrémistických prejavov, a to aj samotných prejavov verejne šíriacich nenávisť z náboženských dôvodov, rasových dôvodov, a to napriek sprisnieniu samotnej legislatívy postihujúcej nenávistné prejavy, predovšetkým prejavy smerujúce k podnecovaniu k terorizmu. V súčasnosti sa stále sústreďuje na následný trestnoprávny postih a vyhľadávanie a identifikáciu páchatel'ov teroristických činov. K postihu prejavov smerujúcich k podnecovaniu náboženskej a rasovej nenávisti pristupuje až po preukázaní, že tieto prejavy skutočne naviedli k spáchaniu teroristických trestných činov, teda *ex post*. Možno konštatovať, že občianska spoločnosť vo Veľkej Británii je značne rozvinutejšia než v krajinách európskeho kontinentálneho práva, čo sa odzrkadľuje v aktivizácii občianskych združení, ktoré organizujú tzv. protipochody či protidemónštrácie proti pochodom krajne pravicových strán a hnutí. Uvedené je znakom posilnenej občianskej spoločnosti v tejto demokracii. Rovnako v ostatných rokoch badať silnú aktivizáciu britských univerzít v reakcii na silnejúce tendencie šírenia nenávistných prejavov študentov v prostredí internetu po uskutočnení britského referenda o vystúpení z Európskej únie v auguste 2016. Britské univerzity sa v súlade so závermi platformy Univerzity Veľkej Británie (z angl. *Universities of UK*), ktorá sa prezentuje

⁷¹ Pozri bližšie: Správa predsedu vlády o zastavení extrémizmu vo Veľkej Británii. 2013. [online]. [cit. 2024-02-10]. Dostupné na internete: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/263181/ETF_FINAL.pdf

ako spoločný „hlas“ všetkých univerzít Veľkej Británie, zhostujú úlohy mediátora pri riešení narastajúcich verbálnych útokov na študentov z dôvodu príslušnosti k rase, etnickej skupine, alebo k náboženstvu, predovšetkým islamu. Za tým účelom prijali ako spoločný cieľ boj proti nenávisnému prejavu na univerzitách a vytvorili možnosť obrátiť sa na relevantné oddelenie *Equality Challenge Unit* (ECU), ktoré napomáha k riešeniu vzniknutej situácie na pôde univerzity.⁷²

Záver

Koncept militantnej demokracie v relácii k slobode prejavu sa vo Veľkej Británii parciálne aplikuje, a to pri postihovaní nenávisných prejavov, ako aj pri postihovaní prejavov usilujúcich o šírenie myšlienok proti demokracii, myšlienok smerujúcich k obmedzovaniu práv či myšlienok rasistických organizácií. Britská demokracia sa sústreďuje na postih prejavu, pokiaľ ním páchatel' priamo vyzýva k protiprávnemu konaniu, alebo takéto konanie reálne hrozí.

Okrem obmedzenia konkrétnych nenávisných prejavov Veľká Británia ustanovuje výpočet dovoleného prejavu, kam zaraďuje aj vyslovenie názorov v rámci diskusie, ktorá sa môže týkať aj citlivých otázok, a ktorá by inak mohla byť postihovaná na základe rozobratých právnych noriem. Medzi takéto citlivé otázky patrí v súčasnosti vo Veľkej Británii aj kritika plynúca z netolerancie z dôvodu sexuálnej orientácie.

Aj keď sa britská legislatíva postihujúca prejav zdá relatívne prísna, britské súdy neochotne pristupujú k samotnému postihu a za rozhodujúce berú, či páchatel'ov prejav aj skutočne viedol k spáchaniu samotného protiprávného konania, napr. k násiliu, či fyzickým útokom voči iným skupinám obyvateľstva z dôvodu nenávisťi. Tým britská judikatura koriguje legislatívne normy a zotráva na princípe minimálnych zásahov do princípu slobodného šírenia názorov. Súčasne možno vysloviť jej inklináciu k testu proporcionality zásahov do základných práv, ktorý vo svojej rozhodovacej praxi aplikuje Európsky súd pre ľudské práva v intenciách čl. 10 ods. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.⁷³

---

⁷² EVENDEN-KENYON, E. *Educating the English: the role of universities in tackling hate speech and Islamophobia in post-EU-Referendum Britain*. Editiones Complotense, 2019. s.133.

⁷³ ESEP sleduje, či opatrenie bolo prijaté na základe legitímneho nástroja, bolo nevyhnutné vo vzťahu k niektorému z dôležitých dôvodov vymenovaných v čl. 10 ods. 2 Dohovoru a či bolo

V relácii na slobodu prejavu zohráva v britskej demokracii združovacie právo spolu so slobodou zhromažďovania významnú úlohu. Skúmaním podmienok obmedzovania možno konštatovať, že slobodu združovania britská demokracia obmedzuje výlučne na účel zabezpečenia verejného poriadku a národnej bezpečnosti. Veľká Británia explicitne nezakazuje nedemokratické strany ani neustanovuje orgán, ktorý by bol oprávnený o prípadnom rozpustení politickej strany rozhodnúť. Takáto právna úprava sa zdá nie je potrebná vzhľadom na slabé extrémistické snahy.⁷⁴ Je potrebné zdôrazniť, že krajne ľavicové strany či hnutia, avšak ani nacisti či fašisti, vo Veľkej Británii nezískali doposiaľ väčší vplyv, pričom v ostatných rokoch za svojho najnebezpečnejšieho demokratického súpera považuje britská demokracia terorizmus a osobitne náboženský terorizmus. Z uvedeného dôvodu pristupuje k prijímaniu širokonastavenej protiteroristickej legislatívy, ktorá sčasti zahŕňa aj extrémistickú problematiku, napr. postihovanie krajne pravicových organizácií a politických strán, ktorých pôsobenie reprobuje po predchádzajúcom zaradení do zoznamu teroristických organizácií. Tento prístup možno označiť ako legitímny. Čitateľovi neunikne, že k jeho dosiahnutiu nie je potrebné uchýliť sa k silne „militantným“ nástrojom obmedzovania základných demokratických práv ako je tomu napr. v Spolkovej republike Nemecko, Maďarsko, Rakúsko, Česko, či Slovensko, ktoré akademici⁷⁵ zhodne zaraďujú medzi militantné demokracie.

---

primerané vo vzťahu k sledovanému legitímnemu cieľu. V rámci svojej doterajšej činnosti nepriznáva ochranu nenávisnému prejavu, ako aj prejavu, ktorým páchatel' popiera, spochybňuje, či zľahčuje historické fakty o zločinoch proti ľudskosti, predovšetkým holokaust, či iných zločinoch nacistického režimu. V tomto ohľade nepriznáva ochranu prejavu podľa jeho obsahu, nie následkov, ktoré môže potenciálne vyvolať. Tým sa odklonil od svojho skoršieho názoru, vysloveného predovšetkým v tureckých prípadoch prejednávanych v 90. rokoch, kedy pre nepriznanie ochrany prejavu vyžadoval, aby nenávisný prejav podnecoval k násiliu alebo protiprávnemu konaniu, čím jeho rozhodnutia viac inklinovali k aplikácii americkej doktríny „*clear and present danger*,” podľa ktorej sa kladie dôraz na existenciu bezprostredného nebezpečenstva a potrebu skutočného ohrozenia skupiny. Pozri bližšie: UITZ, R., Hungary. In. THIEL, M. 2009. The „*Militant Democracy*“ *Principle in the Modern Democracies*. Farnham: Ashgate, 2009. s. 175.

⁷⁴ DAHL, R. A. 1966. *The American Oppositions: Affirmation And Denial, in Political Oppositions in Western Democracies*. New Haven: Yale University Press, 1966. s. 207.

⁷⁵ Napríklad Mareš, Výborný, Barinka, Danics, Strnad. Pozri bližšie: VÝBORNÝ, Š. 2012. Konceptualizace bránič se demokracie. In *Právník*. 2012, roč. 151, č. 5, 451 s.; MAREŠ, M. – VÝBORNÝ, Š. 2013. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. 249 s.; STRNAD, Š. 2014. Koncept militantní demokracie a jeho aplikace v české protixtrémistické politice. In *Politické vědy*. [online]. 2014. roč. 17, č. 3, s. 6 – 31; BARINKA, R. 2007. Militantní demokracie a evropské právo lidských práv: k otázce

Veľká Británia rovnako ako demokracie kontinentálneho práva umožňuje nielen zakázať ale aj rozpustiť zhromaždenie, pričom právomoc je zverená policajnému orgánu. Podmienky zákazu sa však líšia od podmienok následného rozpustenia. Zhromaždenie možno vopred zakázať predovšetkým z dôvodu, pokiaľ smeruje k páchaniu trestnej činnosti, porušuje práva a slobody tretích osôb, podnecuje k ich porušovaniu, alebo ak sú účastníci ozbrojení alebo zhromaždenie nebolo ohlásené. Veľká Británia sa však k zakazu ohlásených zhromaždení či demonštrácií uchýľuje len vo výnimočných prípadoch. Zaujímá tak minimalistický prístup pri postihu extrémistických prejavov šírených na verejnosti.

Sumarizujúc skúmané „militantné“ nástroje britskej demokracie možno povedať, že Veľká Británia v legislatívnej rovine prijala partiálne nástroje obmedzenia slobody prejavu ako aj slobôd združovania a zhromažďovania s cieľom zamedziť nedemokratickým aktérom zneužívať tieto práva na podkopanie demokracie. V praxi však možno pozorovať, že pri realizácii týchto „militantných“ nástrojov Veľká Británia pristupuje k represii naozaj s dôrazom na čo najnevyhnutnejšie zásahy do práv jednotlivcov a predovšetkým až za predpokladu protiprávneho následku spojeného s prejavom. Tento prístup možno pozorovať v anglo-americkom právnom prostredí ako zaužívaný a logický. Považujeme za potrebné pripomenúť, že britská demokracia sa historicky nemusela vysporiadať s fašizmom, komunizmom, či iným totalitárnym režimom. Uvedené opodstatňuje odhodlanie britskej demokracie zachovať širokú mieru slobody prejavu, ktoré sa kombinuje so starostlivosťou o rozdelenie a rovnováhu moci v štáte. Príliš veľká moc niektorej z mocí nad slobodou prejavu by znamenala vychýlenie z tejto rovnováhy⁷⁶ a tým podľa nášho názoru aj narušenie slobody prejavu ako významného demokratického piliera. Britský prístup postihu prejavu hodnotíme pozitívne. Sloboda prejavu vo svojej podstate dáva priestor pre vyjadrenie plurality názorov a ako taká nemôže byť nad nevyhnutnú mieru odňatá demokratickej spoločnosti, v opačnom prípade by nešlo o reguláciu prejavu, ale o cenzúru. Na základnú otázku konceptu militantnej demokracie, či podmienky britského prístupu

---

zákazu komunistických stran. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2007, roč. 15, č. 2, s. 109 - 119; DANICS, Š. 2014. Konceptualizace militantní demokracie a její aplikace praxi. Príspevok bol spracovaný v rámci dielčieho vedeckého výskumu s názvom „Problematika radikalismu a extremismu v ČR,“ v rámci výskumného projektu PA ČR v Prahe na roky 2011 – 2015. In *Rexter*. [online]. 2014, roč. 13, č. 1.

⁷⁶ HART, J. 2002. Svoboda projevu v USA a v Evropě. In *Právní rozhledy*, 2002, roč. 10, č. 1, s. 30.

obmedzenia slobody prejavu môžu podkopať jej demokratické zriadenie, je podľa nášho názoru vhodné odpovedať záporne. Boj britskej demokracie pri obmedzovaní slobody prejavu, združovania a zhromažďovania s terorizmom, ktorý je zacielený na protiprávnu činnosť, možno označiť ako legitímny a nespádajúci do konceptu militantnej demokracie.

Zoznam použitej literatúry

1. ALDER, J. 2007. *Constitutional and Administrative Law, 6th edn.* London: Palgrave Macmillan, 2007. 559 p. ISBN 978-0-230-01345-2.
2. BERLIN, I. 1998. *The Proper Study of Mankind: An Anthology of Essays.* London: Pimlico, 1998. 667 p.
3. BÓDIŠOVÁ, L. 2013. Právny štát v podmienkach právneho systému Common Law. In *Oslava Právneho štátu (Právny štát z pohľadu teórie štátu a práva a medzinárodného práva)*. Zborník príspevkov zo študentskej rozpravy konanej dňa 24. apríla 2013 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013. 104 s. ISBN: 978-80-8152-021-1.
4. CLAYTON, R., TOMLINSON, H. 2009. *The Law of Human Rights.* 2. Edition. Oxford: Oxford University Press, 2009. 3000 s. ISBN 978-0-19-926355-4.
5. DAHL, R. A. 1966. *The American Oppositions: Affirmation And Denial, in Political Oppositions in Western Democracies.* New Haven: Yale University Press, 1966. 458 s.
6. DORRIL, S. 2007. *Blackshirt: Sir Oswald Mosley and British Fascism.* London: Penguin Books, 2007. 717 p. ISBN: 9780140258219.
7. EVENDEN-KENYON, E. *Educating the English: the role of universities in tackling hate speech and Islamophobia in post-EU-Referendum Britain.* In *Editiones Complutense.* ISSN-e-1989-5917. Pap. Eur. 32(2) 2019, s.129-144.
8. HART, J. 2002. Svoboda projevu v USA a v Evropě. In *Právní rozhledy.* ISSN 1210-6410. 2002, roč. 10, č. 1, s. 28-32.
9. LACEY, N. 2004. *A Life of H.L.A. Hart: The Nightmare and the Noble Dream.* Oxford: Oxford University Press, 2004. 456 p. ISBN: 9780199202775.
10. LOEWENSTEIN, K. 1937. *Militant Democracy and Fundamental Rights, I.* In *The American Political Science Review* [online]. 1937, vol. 31, no. 3. s. 652 - 657 [cit. 2016-01-11]. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/1948164>.
11. LOEWENSTEIN, K. 1938. *Militant Democracy and Fundamental Rights, II.* In *The American Political Science Review* [online]. 1938,

- vol. 38, no. 35. s. 725 - 774. [cit. 2016-01-11]. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/1948164>.
12. LOEWENSTEIN, K. 1938. Legislative Control of Political Extremism in European Democracies II. In *Columbia Law Review*. May 1938, vol. 38, č. 35. s. 725 - 774.
  13. MACKLEM, P. 2005. *Militant Democracy, Legal Pluralism and the Paradox of Self-Determination*: Legal Studies Research Paper No. 05-03. Toronto: University of Toronto, Faculty of Law [online]. 2005, 40 s. [cit. 2016-01-26]. Dostupné na internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=702465.
  14. MAREŠ, M. – VÝBORNÝ, Š. 2013. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. 249 s. ISBN: 9788073253264.
  15. MARR, A. 2009. *A History of Modern Britain*. London: Macmillan. 640 p. ISBN: 9780330513296.
  16. MERSEL, Y. 2006. The Dissolution of Political Parties: The Problem of Internal Democracy. In *International Journal of Constitutional Law*, 2006. [online]. 2006, vol. 4, no. 1, str. 84 – 113. [cit. 2016-12-25]. Dostupné na internete: <http://icon.oxfordjournals.org/content/4/1/84.full>. ISSN 1474-2659.
  17. PHILLIPS, M. 2006. *Londonistan: How Britain is Creating a Terror State Within*. London: Gibson Square, 2006. 212 p. ISBN: 1594031975.
  18. POSNER, R. A. 2006. *Not A Suicide Pact: The Constitution in a Time of Emergency*. New York: Oxford University Press, 2006. 208 s. ISBN: 9780195304275.
  19. POSTEMA, G. J. 1986. *Bentham and the Common Law Tradition*. Oxford: Clarendon Press. 490 s. ISBN: 0198255055.
  20. RAWLS, J. 1999. *The Theory of Justice. Revised Edt.* Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, 1999. 538 s. ISBN: 0-674-00077-3.
  21. RAZ, J. 1986. *The Morality of Freedom*. Oxford: Clarendon Press, 1986. 434 s. ISBN: 9780198248071.
  22. THIEL, M. 2009. *The „Militant Democracy“ Principle in the Modern Democracies*. Farnham: Ashgate, 2009. 439 s. ISBN: 0754671836.
  23. TURPIN, C. TOMKINS, A. 2007. *British Government and the Constitution, 6th edn.* Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 797 p. ISBN: 9780521690294.
  24. VÝBORNÝ, Š. 2012. Konceptualizace bránící se demokracie. In *Právník*. ISSN: 0231-6625, 2012, roč. 151, č. 5, 441-452 s.
  25. VÝBORNÝ, Š. 2012. Koncept bránící se demokracie v judikatuře Ústavního soudu ČR. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. ISSN: 1210-9126, 2012, roč. 20, č. 2, s. 157-163.

26. WADE, E.C.S., BRADLEY, A. W. 1985. *Constitutional and Administrative Law*, 10. vydanie. Harlow: Longman. 758 s. ISBN: 0582491258.
27. YONAH, A., BRENNER, E. H. 2003. *The United Kingdom's Legal Responses to Terrorism*. London: Cavendish Publishing, Ltd., 2003. 808 s. ISBN 1-859411-787-6.

MEDICINALIZÁCIA TRESTNÉHO PRÁVA V 19. STOROČÍ¹

*doc. JUDr. Martin Gregor, PhD.*²

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva a cirkevného práva
martin.gregor@flaw.uniba.sk

Medicinalizácia trestného práva v 19. storočí

Tzv. moderná škola trestného práva v druhej polovici 19. storočia výraznejšie akcentovala vplyv prírodných vied na posudzovanie príčin trestnej činnosti. Páchateľ trestného činu začal byť vnímaný ako objekt skúmania aj z pohľadu medicíny. Táto štúdia sa pokúsi zosumarizovať pozitívne, ale aj negatívne výsledky tohto procesu. Preto poukáže nielen na hľadanie korelácií medzi fyzickými danosťami človeka a jeho sklonmi k páchaniu trestnej činnosti (biologicko-antropologické teórie zločinnosti, frenológia), ale zároveň sa pokúsi upozorniť na posun vo vnímaní trestu od represívneho nástroja k určitej forme sociálneho opatrenia. V neposlednom rade poukáže na vplyv medicíny vo vzťahu k dekriminalizácii niektorých sexuálnych trestných činov.

Medicalization of the criminal law in the 19th century

The modern school of criminal law particularly accentuated impact of science on the examination of criminality reasons in the second half of the 19th century. A perpetrator of a crime has been perceived as an object of investigation from the medical point of view. This study attempts to summarise positive as well as negative results of the process. Therefore the study points out not only the correlations between physical attributes of a person with inclination to criminality (biological-anthropological theories of criminality, phrenology), but also it attempts to point out the advancement in perception of punishment as social measure rather than a form of repression. Finally the study mentions the influence of medicine in relation to decriminalisation of certain sexual crimes.

---

¹ Príspevok je výstupom z grantu VEGA č. 1/0548/22 s názvom „*Kríza dôvery a jej rímsko-kánonické riešenia*“.

² ORCID: 0000-0001-6168-9233 / Scopus ID: 57219350436.

Kľúčové slová: moderná škola trestného práva, determinizmus v trestnom práve, frenológia, Cesare Lombroso, biologicko-antropologické teórie zločinnosti, páchatel' ako pacient

Key words: modern school of criminal law, determinism in criminal law, phrenology, Cesare Lombroso, biological-anthropological theories of criminality, perpetrator as a patient

<https://doi.org/10.62874/afi.2024.1.03>

Úvod

*„Dedí se zákony a práva
tak jako věčná nemoc dál,
rod rodu odkazem ten neduh dává,
aby se všude rozlézal.
V tlach rozum, dobro v zlo se mění;
ó běda ti, že vnukem jsi!“³*

Trestné právo sa od druhej polovice 18. storočia dokázalo vymaniť zo spojenia s morálnymi normami a náboženstvom. V duchu osvietenského optimizmu a racionalizmu bol jeho vývoj v tomto období poznačený najmä sekularizmom (čoho prejavom bola diskusia o rozsiahlej dekriminalizácii rôznych náboženských trestných činov, ako aj čarodejníctva),⁴ zdôrazňovaním humanizmu v trestnom procese aj pri ukladaní trestov (postupné zavedenie zákazu tortúry vo viacerých európskych krajinách z procesného hľadiska, ako aj postupné upúšťanie od telesných a mrzačiacich trestov),⁵ vrátane formulovania požiadavky

---

³ Mefistoteles tým reaguje na pranie študenta zvoliť si pre ďalšie pôsobenie právnickú fakultu. Faust I., verš 1972 – 1975. Porovnaj: GOETHE, J. W. *Faust*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1957, s. 34. Porovnaj: GOETHE, J. W. *Faust*. Praha: Dobrovský, 2022, s. 76.

⁴ K problému sekularizácie náboženských trestných činov podrobne: DORN-HAAG, V. *Hexerei und Magie im Strafrecht: Historische und dogmatische Aspekte*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2016, s. 102 – 103; BEHRINGER, W. *Hexen: Glaube, Verfolgung, Vermarktung*. 2. Auflage. München: C. H. Beck, 2000, s. 91 – 94.

⁵ Z filozofického hľadiska markíz C. Beccaria o tom napísal: „*cieľom trestov nie je mučiť a trápiť nejakú vnímavú bytosť, ani odčiniť už spáchaný zločin... Azda výkriky nejakého nešťastníka privolajú späť z času, ktorý sa nevráti, už vykonané činy? Cieľom teda nie je nič iné, ako zločincovi zabrániť, aby znova škodil...*“ BECCARIA, C. *O zločinoch a trestoch*. Preložila O. Pažitková. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 53 (§ 12).

zákonnosti ako hlavného nástroja na obmedzenie svojvôle sudcov a miestnych autorít.⁶

Na horizonte sa črtali prvé legislatívne dokumenty, ktoré mali povahu moderných kodifikovaných trestných kódexov s nárokom na komplexnosť úpravy trestných činov. Do tejto kategórie môžeme zaradiť napr. rakúsky Všeobecný zákonník o zločinoch a trestoch, ktorý bol vydaný počas vlády Jozefa II. (1787) podľa filozofických návrhov C. Beccariu. Až po ňom bol vydaný aj francúzsky Trestný zákonník (*Code Pénal*) z 25. septembra 1791, ktorý ešte v čase vyhlásenia korešpondoval s konštitučne-monarchistickou ústavou Francúzska z toho istého roku a tými najlepšimi ideálmi Francúzskej revolúcie.

Pre nadchádzajúce 19. storočie bol však charakteristický prudký rozvoj prírodných vied, ktorý bol stelesnený v pozitivistickej filozofii Augusta Comteho. Tento smer odmietal abstraktnosť, naopak, za jediný prameň poznania pokladal exaktné vedy s merateľnými výsledkami.⁷ Všeobecné uznanie preto dosiahla štatistika,⁸ zároveň boli definované prvé obrisy vedných disciplín ako psychológia alebo moderná psychiatria. Je zrejmé, že oproti civilnému právu, ktoré vykazuje istú mieru stálosti, trestné právo reflektuje filozofické a politické pomery, ako aj ideové prúdy, oveľa intenzívnejšie a citlivejšie. V zásade hneď od začiatku mali prírodné vedy ambíciu konfrontovať svoj potenciál so sférou trestného práva a podieľať sa na riešení otázky predchádzania zločinnosti. V tomto kontexte si autor dovoľil pomenovať predložený článok slovným spojením „medicinalizácia“ trestného práva. Inkriminovaný pojem vo všeobecnej rovine predstavuje vzťahnutie medicínskeho náhľadu a lekáarskych kompetencií na javy alebo skutočnosti, ktoré pôvodne nespádali do oblasti všeobecného lekárstva.⁹ V tomto článku sa pokúsime načrtnúť príčiny a následky fenoménu, keď sa od začiatku 19. storočia začal presadzovať medicínsky pohľad na páchatel'a, na jeho trestnú činnosť a trestnú zodpovednosť, v neposlednom rade aj na boj s trestnou činnosťou. Tento proces vyvrcholil

⁶ CATTANEO, M. *Aufklärung und Strafrecht: Beiträge zur deutschen Strafrechtsphilosophie des 18. Jahrhunderts*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1998, s. 245; DANNENBERG, H. *Liberalismus und Strafrecht im 19. Jahrhundert*. Berlin: De Gruyter, 1925, s. 8.

⁷ ROZENTAL, M. M. a kol. *Filozofický slovník*. Bratislava: Pravda, 1974, s. 408.

⁸ Aspoň v krátkosti uvedme, že francúzsky právnik André M. Guerry (1802 – 1866) publikoval v roku 1833 knihu „Štúdie k morálnym štatistikám Francúzska“ (*Essai sur la statistique morale de la France*). Podobne Belgičan Adolf Quetelet sa výrazne zaslúžil o rozvoj tzv. kriminálnej štatistiky. Pozri: MADLIAK, J. a kol. *Kriminológia*. Košice: Právnická fakulta UPJŠ, 1993, s. 19.

⁹ BÁRTOVÁ, S. *Sociologie medicíny a zdravotnictví*. 6. vydání. Praha: Grada, 2002, s. 42.

prirôvaním predchádzania zločinnosti ako sociálne nežiaduceho javu s prevenciou ľudských chorôb.¹⁰

Pred osvietenskými reformami trestného práva boli protiprávne konania posudzované najmä z hľadiska kritéria, či dotknutá ľudská činnosť mala morálne kvality alebo naopak nemorálne črty (morálka sa interpretovala v úzkej súvislosti s náboženstvom).¹¹ Najneskôr od druhej polovice 19. storočia sa diferenciácia páchatel'a čoraz viac posúvala do polohy, či jeho správanie možno vyhodnotiť ako normálne alebo abnormálne (teda na to, čo je v súlade alebo v rozpore s konaním „zdravého“ rozumného človeka). V tejto súvislosti môžeme s rezervou sledovať transformáciu hodnotenia správania páchatel'ov od morálnych noriem k lekárskeým výskumom. Najmä v kontexte niektorých trestných činov sa tým trestné právo posunulo od kategórie „delikventa k deviantovi“.¹² Ako najzjavnejší príklad môžeme vo všeobecnosti spomenúť eventúálnu súvislosť medzi časovými obdobiami, keď homosexuálny pohlavný styk medzi dospelými prestal byť trestný a keď sa o homosexualite z lekárskeho pohľadu prestalo uvažovať ako o chorobe.¹³

Ak sa vrátíme do 19. storočia, exaktná povaha prírodných vied – najmä lekárstva – kládla pri skúmaní trestnej činnosti dôraz na realizáciu empirického výskumu. Na základe zhromažďovania a analýzy údajov došlo k viacerým pokusom vymedziť kauzalitu medzi osobnosťou páchatel'a, príp. jeho biologickými procesmi a spáchaným trestným činom. Rozvinutie týchto myšlienok smerovalo k (nie tak celkom novej) diferenciácii páchatel'ov podľa ich fyzických vlastností. Tieto

¹⁰ „Moderné tendencie v trestnej politike a v penológii veľmi zdôrazňujú terapeutickú stránku trestu. Trest má byť akousi obdobou lekárskeho zákroku. Pre liečenie sociálnej choroby, obdobne ako pre lekárske vedy, platí zásada, že chorobe sa musí predchádzať...“ SKALICKÝ, J. *Základy penitenciárnej vedy a penológie*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1992, s. 11.

¹¹ Napr. podľa komentára k Hrdelnému poriadku cisára Karola V. možno rozlišovať trestné činy podľa pozitívneho zákona (*variantes formulae iuris civilis*) a trestné činy, ktoré má sudca rozpoznať na základe samého rozumu (*sana ratio*). KRESS, J. P. *Commentatio succincta in constitutionem criminalem Caroli V. Hannoverae*: Foerster, 1744, s. 112. Sudca bol povinný zabezpečiť ochranu morálky v spoločnosti aj stíhaním činov, ktoré vlastne neboli trestné, ale mohli sa postihovať napr. na základe extenzívneho výkladu a analógie.

¹² TINKOVÁ, D. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Praha: Argo, 2004, s. 372 – 373.

¹³ Vo vzťahu k úprave v socialistickom Československu pozri: DOBEŠ, M. Pohlavní styk s osobou stejného pohlaví a jeho trestní postih v socialistickém Československu. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2023, roč. 31, č. 2, s. 313 a nasl.

disciplíny sa na základe výskumu pokúsili pomenovať trestnú činnosť a tým zaviedli nový inštitucionalizovaný systém kontroly normality.¹⁴

Medicinalizácia trestného práva však mala svoje pozitíva a negatíva. Pravdepodobne kladne budeme hodnotiť zmenu postoja k páchatel'ovi, ktorá sa prejavila v úsilí polepšiť ho na základe využitia (doslova) terapeutických metód. Negatíva sa odrážajú v snahe diferencovať medzi páchatel'mi na základe „vedeckého“ výskumu a tým spôsobom vytipovať jedincov náchylných na trestnú činnosť, predikovať páchanie kriminality a predchádzať jej. Tento prúd ústi do kriminálno-biologických alebo antropologických teórií zločinnosti.

Na základe uvedeného sa článok delí na tri časti. V prvej z nich sa pokúsime priblížiť dogmatické a právno-filozofické pozadie, ktoré z pohľadu vedy trestného práva v 19. storočí viedlo k zvýšenej akceptácii poznatkov prírodných vied. Ich výsledky bolo možné využiť napr. pri skúmaní etiológie zločinnosti, ktorá podľa vtedajších úvah spočívala buď v spoločnosti obklopujúcej páchatel'a alebo v jeho samotnej osobe.

Jedným z výsledkov „medicinalizácie“ trestného práva preto bol aj zrod kriminológie, vrátane sformovania kriminálno-antropologickej teórie o „rodenom zločincovi,“ resp. o dedične, geneticky podmienených zločincoch. Je však možné týmto spôsobom dopredu identifikovať zločince? Môže byť páchatel'ova trestná činnosť určená alebo podporovaná jeho fyzickými vlastnosťami (čím nemyslíme len metódy, ktoré by sme dnes možno vyhodnotili ako rasistické a nevedecké, ale v optike aktuálnej medicíny napr. môže ísť o taký fyziologický stav, ktorý napomáha nárastu agresivity alebo naopak vyvoláva depresiu?).¹⁵ Typológii páchatel'ov na základe ich fyzických znakov v dejinách trestného práva a kriminológie bude venovaná druhá časť štúdie. V poslednej časti príspevku analyzujeme vplyv medicíny na prehodnotenie niektorých sexuálnych trestných činov v 19. a 20. storočí.

Cieľom príspevku je preto poukázať na vplyv medicíny a prírodných vied na trestné právo v priebehu 19. storočia. Článok sa bude usilovať v závere zodpovedať na výskumnú otázku, či išlo len o určitý exces v dejinách trestného práva alebo je odkaz tejto problematiky svojím spôsobom smerodajný aj pre súčasnosť. Hypotézu (čo je z metodologickeho hľadiska predbežná odpoveď na položenú výskumnú otázku, ktorú budeme v štúdiu verifikovať) sme už implicitne načrtli: podľa

¹⁴ FOUCAULT, M. *Dozerať a trestať: Zrod väzenia*. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 299.

¹⁵ Okrem poranení mozgu môže patologické zmeny osobnosti vyvolať napr. ochorenia endokrinného systému vnútorných žliaz (napr. už len celkom bežná Gravesova-Basedowova choroba). EXNER, F. *Kriminologie*. Dritte Auflage. Berlin: Springer Verlag, 1949, s. 194.

názoru autora je tento proces pre trestné právo významný a mení jeho povahu až s presahom do súčasnosti.

1. Spor klasickej a modernej školy trestného práva ohľadom slobody vôle páchatel'a

Osvietenská filozofia vytvorila v doktríne trestného práva určité vákuum v dôsledku vytlačenia náboženských vplyvov. Postupne sa od začiatku 19. storočia vyprofiloval tzv. liberálny prúd trestného práva, ktorého predstaviteľom bol najmä Paul Johann Anselm von Feuerbach (1775 – 1833). Ako tvorca teórie psychologického donútenia sa domnieval, že v prípade dostatočnej znalosti protiprávnych činov a trestov si adresáti práva zväžia hroziace riziko a v ideálnom prípade sa radšej rozhodnú právo neporušiť. Proti nemu vystúpil odporca liberálneho smerovania trestného práva a špeciálnej prevencie Karl Ludwig von Grolman (1775 – 1829), inak od roku 1819 hesenský vrchný minister, sám hľadal východisko k pochopeniu trestu najmä v dielach antických autorov. Návrat retributívneho chápania trestu sa spája predovšetkým s Kantovou a Hegelovou filozofiou, ktorý zastávali stanovisko absolútnych teórií trestania.¹⁶ V nasledujúcej generácii rozvíjal Feuerbachove myšlienky Carl Joseph Mittermaier (1787 – 1867).¹⁷ Angažoval sa za reformu trestného konania, zlepšenie podmienok vo väzení, zároveň bojoval proti trestu smrti.¹⁸ Okrem iného bol zakladateľom známeho časopisu *Archiv für civilistische Praxis*. Proti nemu stála konzervatívna skupina právnikov na čele s profesorom Christianom Reinholdom Köstlinom (1813 – 1856).

Kritická polemika však niekedy býva v právnej vede impulzom pre nachádzanie ešte kreatívnejších výsledkov. Jedna z kľúčových diskusií vo vede trestného práva prebiehala v kontexte súperenia **klasickej školy a modernej školy trestného práva** v druhej polovici 19. storočia. Hlavným predstaviteľom klasickej školy trestného práva bol rektor Univerzity v Lipsku Karl Binding (1841 – 1920), modernú školu trestného práva viedol profesor trestného práva na univerzitách v Marburgu

¹⁶ KLEINHEYER, G., SCHRÖDER, J. *Deutsche und Europäische Juristen aus neun Jahrhunderten: Eine biographische Einführung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2017, s. 10.

¹⁷ KOCH, A. a kol. (eds.). *Carl Joseph Mittermaier und der reformierte Strafprozess*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2022. Mittermaier pôsobil ako Feuerbachov tajomník so zameraním na preklady cudzojazyčných zákonov. V roku 1809 promoval na tému „*De nullitatis in causis criminalibus*“. Neskôr pôsobil na univerzite v Bonne a v Heidelbergu.

¹⁸ MITTERMAIER, C. J. *Die Todesstrafe nach den Ergebnissen der wissenschaftlichen Forschungen*. Heidelberg: Academische Verlagshandlung von J. Mohr, 1862.

a v Berlíne rytier Franz von Liszt (1851 – 1919), synovec skladateľa Franza Liszta. Odborné polemiky ohľadom ďalšieho smerovania trestného práva sa týkali nielen postavenia trestného zákona, povahy trestu, ale v rámci analýzy páchatelovej osobnosti bola predmetom ich úvah aj viac-menej metafyzická otázka, či osoba koná pri páchaní trestných činov na základe svojej slobodnej vôle alebo je jej konanie skôr výslednicou rôznych iných faktorov, pod ťarchou ktorých dôjde až k porušeniu zákona.¹⁹

Z povahy vecí sa sporná otázka týkala kauzality kriminálneho konania, teda všeobecnej a zákonitej súvislosti, príčinnej podmienenosti, ktorá viedla páchatel'a k spáchaniu trestného činu z pohľadu jeho vôľových predispozícií.²⁰ Podľa niektorých názorov išlo o neuralgický bod polemík oboch trestnoprávných škôl, pričom ich jednotlivé argumenty sa odvíjali od typického filozofického rozlišovania medzi klasickým racionalizmom a moderným pozitivizmom. Hoci už v prvej polovici 20. storočia bola otázka slobody vôle páchatel'a vnímaná z pohľadu teórie trestného práva ako uzavretá a svojou podstatou bezvýznamná,²¹ uvedená problematika v odbornom diskurze sa opätovne stala aktuálnou na konci 20. storočia.²² Po neuspokojujúcich výsledkoch alternatívnych prístupov v trestnom práve zažili v 90. rokoch 20. storočia svoj opätovný „comeback“ v nemeckej právnej vede aj retributívne teórie trestania.²³

Náuka klasickej školy trestného práva bola založená na zdôrazňovaní autority zákona. Oblasť ich záujmu sa koncentrovala na otázku jeho zachovania alebo porušenia, pričom ako racionalisti bagatelizovali

¹⁹ MONÍK, J. *Právo trestati: Studie z právní filosofie*. Praha: Všehrd, 1900, s. 14.

²⁰ ROZENTAL, M. M. a kol. *Filozofický slovník*. Bratislava: Pravda, 1974, s. 98.

²¹ KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha: Melantrich, 1935, s. 7 – 8. Podobne k tomu stanovisku: MILOTA, A. *Trestní právo hmotné: část obecná*. Bratislava: Spol. Právník, 1922, s. 38. Oproti tomu možno poukázat na názor A. Ráliša, profesora trestného práva Univerzity Komenského v čase druhej svetovej vojny: Podľa determinizmu „je každé dianie vopred určené, teda vraj zločinec sám vlastne ani zato nemôže, že sa činu dopustil, lebo bol hnaný silami vopred danými... i keď je človek skutočne ovplyvňovaný tisícmi príčinami, za ktoré v prevažnej väčšine azda nemôže, predsa len nie je tak celkom bez síl, pretože má pomerne úžasnú moc sebavlády, ktorou môže dokonca i proti tým najsilnejším pudom prírody bojovať... a práve tento moment sebavlády (v staršom názvosloví a nepresne tzv. sloboda vôle) spôsobuje, že občan sa môže rozhodnúť i proti silným náporom, ženúcim ho ku spáchaniu činov zakázaných...“ RÁLIŠ, A. *Trestné právo v kocke*. Bratislava: Vyššia škola družstevná, 1942, s. 10.

²² ENGISCH, K. *Die Lehre von der Willensfreiheit in der strafrechtsphilosophischen Doktrin der Gegenwart*. 2. Auflage. Berlin: Walter de Gruyter, 1965, s. 4 – 5.

²³ HÜNING, D. Die Debatte um das Verhältnis von Willensfreiheit und Strafrecht in der Strafrechtsphilosophie der Aufklärung. In: *Jahrbuch für Recht und Ethik*, 2008, roč. 16, s. 401 – 430.

akékoľvek subjektivistické prvky, ktoré mohli vplývať na eventualitu spáchania činu (telesné a sociálne prvky na strane páchatel'a). Z uvedeneho ďalej vyplýva, že podľa klasickej školy trestného práva (vrátane viacerých zástancov absolútnych teórií trestania) závisí páchanie trestnej činnosti výlučne na vôľovom rozhodnutí trestne zodpovedného páchatel'a. Z etiologického hľadiska preto v konečnom dôsledku závisí od uplatnenia slobodnej ľudskej vôle, či sa trestnoprávne zodpovedný subjekt rozhodne pre porušenie zákona (**indeterminizmus**). Trestný čin je hypostázou slobodného rozhodnutia jednotlivca, ktoré nezávisí od mikrokozmu, zosobneného v jeho bio-psychologickej histórii, no rovnako nezávisí ani od makrokozmu prírodnej a spoločenskej reality. Trestný čin sa tým vytrháva zo svojho ontologického kontextu a stáva sa abstraktným súcnom, ktoré sa podriaďuje jedine skutkovej podstate trestného činu.²⁴ Rozhodujúcim faktorom pri jeho posudzovaní bolo, či šlo zo strany páchatel'a o vedomú a cieleňú vzburu proti právnemu poriadku, ktorá našla vyvrcholenie v jeho protiprávnom konaní. To však kladie značné nároky na kvalitu slobodnej vôle páchatel'a. Od zodpovedania tejto otázky závisela opodstatnenosť trestania ako takého, pretože nebolo spravodlivé trestať tých, ktorí sa voči právnemu poriadku nechceli previniť, avšak trestný následok nastal. Klasická škola vychádzala z kľúčovej požiadavky zákonnosti, z princípu *nullum crimen sine lege*, ba paradoxne aj z Feuerbachovej teórie psychologického donútenia, v rámci ktorej sa subjekt rozhodne porušiť právo.

Napriek tomu alebo skôr práve preto mali jej predstavitelia tendenciu detailnejšie skúmať **zavinenie páchatel'a** v kontexte subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu. Je predsa potrebné prihliadnuť na prípady, kedy v prípade vzniku trestnoprávneho následku slobodná vôľa absentovala, prípadne bola obmedzená. Na základe tohto prístupu sa mali posudzovať diametrálne odlišne dolózne a kulpózne trestné činy, rovnako dôležitou bola otázka okolností vylučujúcich trestnú zodpovednosť (napr. nepríčetnosti). Klasická škola tým nadväzovala na Kantovu a Hegelovu filozofiu v otázkach slobodnej vôle.²⁵ Požiadavku slobodnej vôle možno v intenciách klasickej školy demonštrovať na základe právnej irelevantnosti prosby Ježiša Krista „*Otče, odpusť im, lebo nevedia, čo robia*“.²⁶ Ak naozaj nevedeli, čo robia, nepotrebnú odpustenie, pretože ich konanie má predsa takú kvalitu, za ktorú nemôžu niest' relevantnú zodpovednosť. V ostatných prípadoch

²⁴ BARATTA, A. *Sociologie trestního práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 20.

²⁵ Porovnaj: HEGEL, G. W. F. *Základy filosofie práva*. Praha: Academia, 1992, s. 170.

²⁶ Lk 23, 34.

spočíva zodpovednosť na konkrétnej osobe, ktorá sa rozhodne na základe svojej slobodnej vôle spáchať trestný čin, čím poruší zákon a vyberie si zlo. Indeterminizmus bol neskôr rozvíjaný v Spojených štátoch amerických na báze pragmatizmu.²⁷

Oproti tomu moderná škola trestného práva zastávala stanovisko **determinizmu**. Páchanie trestnej činnosti závisí od určitých faktorov, ktoré spočívajú v samotnom vnútri páchatel'a alebo v prostredí okolo neho. Ťažisko pôvodu kriminality sa podľa názorov modernej školy neopiera o voluntaristickú tézu slobodného výberu konkrétneho konania. Vôľu môžu ovplyvniť aj také faktory, ktoré nepramenia v nej samej. Počas svojej nástupnej profesorskej prednášky na Berlínskej univerzite Liszt zdôraznil, že príčiny zločinnosti môžu mať pôvod v rôznych externalitách: „*Vedecky môžeme spoznať skúmaný jav len prostredníctvom príčin, ktoré ho determinujú... Veda trestného práva sa preto snaží vysvetliť jav, ktorý je označovaný ako zločin. Ak to robí, môžeme ju nazvať dnes už vžitým termínom ako kriminológiu. Úlohy, pred ktorými stojí, nie sú nové. Básnici všetkých čias sa pokúšali objaviť korene zločinu v mysli páchatel'a... Zločin je výsledkom povahy páchatel'a v okamihu jeho spáchania a vonkajších okolností, ktoré páchatel'a obklopujú.*“²⁸ Samotný Liszt zdôraznil, že príčiny zločinnosti môžu prameniť buď z dôvodov na strane osobnosti páchatel'a, ale aj zo spoločenských vzťahov, ktoré ho obklopujú. Spojením týchto dvoch prvkov vzniká zločin.

Moderná škola trestného práva presadzovala pri skúmaní kriminality využívanie vedeckých poznatkov z iných oblastí poznania, než vyslovene juristických. Oproti rigoróznemu pridrživaniu sa zákona, ktoré bolo vlastné klasickej škole, sa pokúšala vidieť páchatel'a v komplexnosti všetkých vzťahov. Prostredníctvom náuky Franza Liszta a jeho nasledovníkov bolo trestné právo konfrontované s novými poznatkami prírodných vied (najmä psychiatriou, psychológiou a antropológiou), zo spoločenských vied predovšetkým so sociológiou. V súlade s pozitivistickým naladením sa mala veda realizovať prostredníctvom empirických výskumov, ktoré sa pokúšali uchopiť „fenomén zločinu“.²⁹ Na základe interdisciplinárneho prístupu sa mala sformovať

²⁷ BRUNEJEV, A. a kol. *Súdna psychiatria*. Preložil J. Pogády. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1955, S. 32.

²⁸ LISZT, F. Die Aufgaben und die Methode der Strafrechtswissenschaft. In *Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge*. Zweiter Band. Berlin: J. Guttentag-Verlag, 1904, s. 289.

²⁹ STRUCK-BERGHÄUSER, A. *Franz von Liszt und seine Gegner: Die Auswirkungen des Schulenstreits auf das heutige Sanktionen- und Strafvollzugsrecht*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2020, s. 61.

preventívne zameraná trestná politika, ktorá by pomerne radikálne znížila štatistiky zločinnosti. Tým sa trestné právo otvorilo biologicky a antropologicky orientovaným teóriám kriminológie.

V roku 1896 Franz von Liszt vytýčil rozdiel medzi zločincom zo zvyku a zločincom z príležitosti (alebo chvíľkovými zločincami). V rámci druhej skupiny predstavoval zločin ohraničený okamih v ich živote, ktorému podľahli na základe naskytnutej možnosti, príležitosti. Oproti tomu zločinci zo zvyku so zločinom vyrastajú a zločinné myšlienky si prispôsobujú podľa vlastnej osobnosti.³⁰ Neskôr rozlišoval najmä medzi polepšiteľnými a nepolepšiteľnými zločincami. V prvej polovici 20. storočia sa ešte aj Milota prihovárал za rozlišovanie medzi dospelými zločincami duševne zdravými a dospelými zločincami abnormálnymi.³¹

2. Frenológia

Montgomery Burns v siedmej sérii populárneho animovaného seriálu *The Simpsons* zmieňuje pri pátraní po Mone Simpsonovej frenológiu ako metódu identifikácie zločincov. Skutočnosťou je, že v 19. storočí bola veľmi uznávaná, dokonca viac ako moderná psychológia, ktorá sa začala vyvíjať v rovnakom čase. Vo svojej podstate ide tiež o určitý prienik pokusov o „medicínske výskumy“ s trestným právom a hľadaním príčin zločinnosti. Istým spôsobom frenologické hnutie predchádza sformovaniu kriminálno-biologických teórií zločinnosti.³²

Moderná škola trestného práva nebola prvá, ktorá sa pokúšala hľadať koreláciu medzi fyzickými vlastnosťami a trestnou činnosťou. Už počas verejného výkonu popráv v stredoveku a ranom novoveku „ľudia prichádzali, aby pozorovali typy zločincov a podľa oblečenia a tváre sa pokúšali rozpoznať profesiu odsúdenca, či je vrahom alebo zlodejom... stávala sa z toho empirická etnografia zločinu.“³³ V období novoveku vo všeobecnosti zaznamenali v odbornej i širšej laickej verejnosti obrovský úspech najmä teórie, ktoré sa pokúšali preskúmať práve vzťah

³⁰ STÄCKER, T. *Die Franz von Liszt-Schule und Ihre Auswirkung auf die deutsche Strafrechtsentwicklung*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2012, s. 36.

³¹ MILOTA, A. Boj proti nebezpečným zločincům podle přípravné osnovy čs. trestního zákona. In: *Bratislava: Časopis Učené společnosti Šafaříkovy*, 1927, roč. 1, č. 1, s. 352.

³² MAREŠOVÁ, A. Pachatel trestního činu. In: GRIVNA, T. a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 90.

³³ FOUCAULT, M. *Dozerat' a trestat': Zrod väzenia*. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 260.

medzi fyzickými črtami a povahovými vlastnosťami konkrétneho človeka. **Fyziognómia** bola v tejto súvislosti vyhlasovaná za „vedný“ odbor, ktorého predmetom bolo práve hľadanie súvislosti medzi fyzickým výzorom a charakterom človeka. Musíme ju prísne odlišovať od fyziológie ako stále platnej lekárskej disciplíny, ktorá skúma funkcie ľudských orgánov. Na základe znalosti Aristotelovho učenia (spis *Physiognomonica*)³⁴ rozvinul túto náuku najmä taliansky alchymista Giambattista della Porta (1535 – 1615).³⁵

V 18. storočí sa na poli tejto „náuky“ preslávil najmä švajčiarsky teológ Johann Kaspar Lavater (1741 – 1801), Goetheho priateľ, ktorý napísal štvorzväzkové dielo *Fyziognomické zlomky na podporu ľudského poznania a lásky*. Napriek tomu, že by sme dnes fyziognómii – zrejme právom – odsúdili ako nevedeckú disciplínu, práve z jej prostredia sa vyvinula napr. grafológia ako psychologická metóda výskumu ľudskej psychiky (ktorú zasa treba zásadne odlišovať od písomoznalectva ako prostriedku identifikácie konkrétneho pisateľa).

Ako ďalší odbor sa z fyziognómie vyprofilovala **frenológia** (angl. *phrenology*, nem. *Phrenologie*, franc. *phrénologie*), ktorá skúmala rozmery a tvar ľudskej lebky. Podľa tohto kritéria ľuďom pripisovala povahové črty. Za jej zakladateľa sa pokladá viedenský lekár Franz Joseph Gall (1758 – 1828), ktorý svoje výskumy ľudskej lebky realizoval vo väzniciach, psychiatrických ústavoch, školách pre nadaných i v šľachtickej spoločnosti.³⁶ Na tomto základe začal prednášať „*kranioskopiu*“, ktorá však bola kvôli nátlaku cirkvi zakázaná. Preto odišiel z Viedne do Napoleonského Paríža, kde sa mu podarilo uchytiť napriek Napoleonevej skepse k jeho teóriám.³⁷

Kým kňaz Lavater vychádzal z metafyzického (relatívne naivného) východiska, podľa ktorého vlastnosti duše sa odrážajú aj v telesnej konštitúcii, lekár Gall založil svoju teóriu na „vedeckom“ podklade. Osvojil si hypotézu, že tvar našej fyzickej schránky mohla podľa jeho názoru ovplyvňovať aj psychické danosti človeka. V tomto kontexte mu cirkev vyčítala, že popiera primárnu úlohu duše pri formovaní ľudskej osobnosti a svoje materialistické výskumy ľudského správania opiera

³⁴ Aristoteles definoval telesné znaky, na základe ktorých možno určiť povahu človeka, pričom popísal 19 typov.

³⁵ SINGELNSTEIN, T., KUNZ, K. *Kriminologie: Eine Grundlegung*. 8. Auflage. Bern: Haupt Verlag, 2021, s. 58.

³⁶ STRUVE, G. *Die Geschichte der Phrenologie*. Heidelberg: Verlag von Karl Groos, 1843, s. 8.

³⁷ Napísal najmä dielo: GALL, F., SPURZHEIM, G.: *Anatomie et physiologie du système nerveux*. Premier volume. Paris: F. Schoell, 1810.

o funkcie mozgu ako „obyčajného“ ľudského orgánu.³⁸ Z tohto dôvodu jeho diela dokonca aj Svätá Stolica zaradila na Index zakázaných kníh (*Index librorum prohibitorum*).

Napriek tejto nepriazni začali vo svete vznikáť frenologické spoločnosti, ktorých ambíciou bolo zozbierať čo najviac ľudských lebiek alebo ich odliatkov za účelom ich vedeckého bádania (v roku 1820 vznikla prvá podobná spoločnosť v Edinburghu, v roku 1836 v samotnom Paríži). V roku 1824 sa na parížskej lekárskej fakulte uskutočnil jeden z najslávnejších pokusov, kedy mal Gaal za účelom potvrdenia svojej teórie preskúmať anonymne predloženú lebku. Patrila Antoinovi Légerovi (1795 – 1824), ktorý bol odsúdený na trest smrti za vraždu 15-ročného dievčaťa a následný kanibalizmus. Údajne Gaal z tvaru lebky vyčítal, že *„tento muž páchal trestnú činnosť ako svoju vášeň, jeho charakter bol temný, pričom jeho žiadostivosť, podporená osamelosťou, ho mohla viesť k takému agresívnemu uspokojovaniu svojich vášní, že by kvôli tomu spáchal aj vraždu.“*³⁹

Frenológia nadväzovala na snahu lokalizovať „sídlo“ duševných funkcií v ľudskom mozgu (určité predstavy na túto tému predostrel už sv. Augustín alebo filozof Albert Magnus). Vychádzala z logického predpokladu, že mozog je – okrem iného – centrálnym orgánom ľudského správania a mravov. Mozog predsa kontroluje naše vedomé i nevedomé aktivity. Duševná činnosť preto mohla závisieť podľa frenologických teórií od ústrojenstva mozgu. Množstvo duchovnej energie jednotlivca podľa frenológov záviselo najmä od objemu tohto orgánu, ktorý sa v neposlednom rade odrážal aj v tvare lebky.⁴⁰ Frenológia sa teda zakladala na predpoklade, že štruktúra a tvar mozgu sa nevyhnutne odzrkadľuje aj v lebečných vyvýšeninách alebo priehlbínach konkrétneho miesta, ktoré zasa reálne zodpovedá miestu v mozgu a jeho konkrétnej funkcii. Pri skúmaní nerozhodovala len veľkosť orgánu (totiž „veľkú hlavu“ mali aj rôzne živočíchy), ale aj zložitosť jeho štruktúr, čo prispelo k zvýšenému záujmu o výskum mozgového ganglia, nervových vlákien a nervových zakončení. Gaal sa stal autorom tzv. Atlasu mozgu, pričom údajne dokázal presne identifikovať, ktoré časti mozgu sú zodpovedné za lásku, tvorbu poézie, zmysel pre

³⁸ MATIEGKA, J. *Duše a tělo: Theorie o vztahu duševní činnosti k tělesné povaze*. Praha: F. Topiš, 1913, s. 17.

³⁹ Uvedený pokus bol obsérne popísaný vo viacerých frenologických príručkách, najmä: SEIDEL, F. *Einblick durch Fenster, Thür und Dach in das Innerste des Menschen*. Weimar: B. Voigt, 1858, s. 95 – 96.

⁴⁰ STRUVE, G. *Handbuch der Phrenologie*. Leipzig: F. Brockhaus, 1845, s. 48.

architektúru,⁴¹ pýchu, sebeckto, zvýšený sklon k bitkárstvu alebo dokonca k vraždeniu, či dokonca sklon k spôsobu spáchania vraždy uškrtením.⁴²

Úspech frenológie viedol k zvýšenému záujmu o výskum lebiek geniálnych osobností (napr. Beethoven), ale aj známych popravených zločincov. V polovici 19. storočia sa dokonca predpokladalo, že frenológia by ako „objektívne zachytiteľná veda“ prostredníctvom obrysov lebky mohla nahradiť psychológiu, ako vedu zaoberajúcu sa len myšlienkami a teda niečo nehmatateľné. Podobné tvrdenia však boli najneskôr do začiatku 20. storočia v maximálnej miere vyvrátené.⁴³

Proti frenológii vystúpil napr. Marie Jean Flourens (1794 – 1867), jeden z vedeckých predchodcov anestéziológie.⁴⁴ Spochybniť ju dokázal aj francúzsky chirurg Paul Broca (1824 – 1880), ktorý objavil centrum reči v mozgu pri pitve mŕtveho muža, ktorý stratil schopnosť reči viac ako 20 rokov pred svojou smrťou. Chýbajúce alebo poškodené mozgové tkanivo v danej oblasti sa nijako neodrazilo na tvare jeho lebky. Hoci koordináciu reči ako jednej z mentálnych funkcií mozgu bolo možné lokalizovať v mozgu celkom presne, už koncom 19. storočia sa začalo predpokladať, že abstraktnejšie formy myslenia nemožno v mozgu presne lokalizovať, ale zásadne sú výsledkom vzájomnej kooperácie viacerých súčastí mozgu. Preto sklony k trestnej činnosti naozaj nemožno diagnostikovať pomocou tvaru alebo štruktúry mozgu. Už v Ottovom náučnom slovníku z roku 1895 sa frenológia pokladá za vedecko-fantastický avanturizmus, ktorý nevznikol na báze dodržiavania presnej vedeckej metodológie.⁴⁵ Vzťah frenológie s fyziológiou je vystihnutý porovnaním astronómie s astrológiou.

Hoci sa frenológia napokon ukázala ako bezvýhodisková „pseudoveda“, v rovnakom období sa rozvíjali prvé teórie psychiatrie, ktoré svojím spôsobom tiež ovplyvnili pred-vedecké štádium súčasnej kriminológie. Z tohto hľadiska je potrebné spomenúť anglického lekára Jamesa Cowlessa Pricharda (1786 – 1848), ktorý vo svojom diele z roku 1835 s názvom „Rozprava o šíalenstve a ostatných poruchách ovplyvňujúcich myseľ“ (*Treatise on Insanity and other Disorders Affecting*

⁴¹ Ku konkrétnym záverom dospel na základe komparácie lebiek bobrov a architektov.

⁴² SCHNEIDER, H. *Kriminologie: Ein internationales Handbuch*. Band 1: Grundlagen. Berlin: Walter de Gruyter, 2014, s. 320.

⁴³ KREJČÍ, F. *Základy vědeckého systému psychologie*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1939, s. 181.

⁴⁴ MAREŠ, F. *Fysiologie. Díl II: Pohyby a jejich innervace*. Praha: Bursík & Kohout, 1908, s. 525.

⁴⁵ KUFFNER, K. Frenologie. In: *Ottův slovník naučný*. Devátý díl. Praha: J. Otto, 1895, s. 679.

the Mind) rozlíšil intelektuálnu a citovú stránku duševného života, pričom oproti duševným chorobám postavil vyslovene kriminologický pojem morálnej pomätenosti (*moral insanity*). Dokázal tým, že poruchy intelektu nemusia súvisieť so všetkými psychickými chorobami a inými patologickými zmenami osobnosti. Jeho učenie v tomto smere rozvinul francúzsky psychiater Benedict Augustin Morel (1809 – 1873), ktorý sa inak stal známejším ako zakladateľ tiež nevelmi vedeckej teórie sociálnej degenerácie. Dôležitým pre aspekt medicinalizácie trestného práva ostáva, že páchatel'ov trestných činov postavil na roveň duševne chorých ľudí, pričom za sklon k páchaniu trestnej činnosti bol podľa jeho predstáv zodpovedný „*chorobný odklon ich psychicky od normálneho ľudského založenia*“, ktorý navyše pokladal za často dedičný.⁴⁶

3. Kriminálno-antropologické teórie zločinnosti

*„Nuž, ja, čo nezrodil sa k lživým hrám,
ani ku dvoreniu pred zrkadlom lásky,
ja, chmúrny tvor bez bájnej ľúbivosti,
jak bych sa plazil pred nohami nýmř:*

*A preto, keďže baviť neviem sa,
jak milovníci v krasorečných dňoch,
rozhodol som sa stať zločincem
a nenávidieť ľahkú rozkoš dní.“⁴⁷*

Pri skúmaní korelácie medzi fyzickou podobou a duševným svetom človeka sa núkala otázka, či existujú aj také anatomické predispozície, prostredníctvom ktorých by sme dokázali identifikovať potenciálneho zločincu. Tým prechádzame od všeobecnej analýzy vzťahu medzi fyzickým a duševným ustrojením človeka ku konkrétnej otázke, či môžu biologický „základ“ človeka predurčovať jeho potenciálnu trestnú činnosť. Nastolenou otázkou sa zaoberali antropologicko-biologické teórie zločinnosti, ktoré definovali protiprávne konanie ako výsledok takého fyzického alebo psychického nastavenia páchatel'a, ktoré mohlo mať

⁴⁶ Citované podľa: SCHNEIDER, H. *Kriminologie: Ein internationales Handbuch*. Band 1: Grundlagen. Berlin: Walter de Gruyter, 2014, s. 320.

⁴⁷ Úvodný monológ vojvodu z Gloucestru v prvom dejstve tragédie o kráľovi Richardovi III. je často interpretovaný práve v tom zmysle, že sa ústredná postava hry stala zločincem kvôli vrodeným predispozíciám. Pritom literárne je jej fyzické znetvorenie gradované „zločineckými sklonmi“. SHAKESPEARE, W. *Richard III*. Preložil Emil Boleslav Lukáč. Bratislava: Orlovský, 1948, s. 7.

svoj pôvod buď priamo v genetickej výbave (v dedičnosti) alebo sa tieto „spocívajúce“ sklony u páchatel'a aktivovali až pod vplyvom degeneratívneho životného štýlu (napr. zločinec zo zvyku, zločinec z vášne).⁴⁸ Pojem „kriminálna biológia“ zaviedol rakúsky profesor trestného práva Adolf Lenz v roku 1927.⁴⁹ Cieľ tohto prúdu sa sústreďoval na diferenciáciu anatomických, fyziologických a ďalších telesných znakov páchatel'ov trestnej činnosti.⁵⁰

Jej korene sú však omnoho staršie, podobné názory možno vystupovať až k filozofovi Johannovi Christianovi Schaumannovi (1768 – 1821), ktorý napísal knihu *Ideen zu einer Kriminalpsychologie*.⁵¹ Túto školu však preslávil oveľa skôr „otec modernej kriminológie“ Cesare Lombroso (1835 – 1909), ktorý je zároveň vnímaný ako jeden z jej najkontroverznejších predstaviteľ'ov. Narodil sa v židovskej rodine v Lombardsko-Benátskom kráľovstve, ktoré v tom čase spočívalo pod vládou Habsburgovcov. Študoval na lekárskech fakultách v Pavii, v Padove a vo Viedni, kde si osvojil problematiku psychiatrie a anatómie mozgu. Ideový zlom v jeho živote predstavovala vojna medzi Rakúskom a Piemontsko-francúzskou alianciou v roku 1859, kedy na bojisku začal skúmať fyzické vlastnosti vyše 3000 vojakov a ich vplyv na zločinnosť.

Po rokoch následných výskumov vydal v roku 1876 knihu *Človek-Zločinec (L'uomo delinquente)*, kde sa pokúsil prvýkrát vysvetliť kriminálne správanie prostredníctvom prírodovednej metodiky.⁵² Trestná činnosť je niečo prirodzené, podobne ako narodenie a smrť. Podľa jeho prvotných výsledkov bol zločinec najviac podobný antropologickému typu evolučného predchodcu človeka, podobný neandertálcovi. V praxi malo ísť o nedostatočne vyvinutého (atavistického) jedinca, ktorý sa prejavoval konkrétnymi telesnými znakmi: nepravidel'ná lebka s malým mozgom, vypuklé oči, tvrdosť pohľadu, tupý alebo inak znetvorený nos, veľká čeľusť, sánka s veľkými zubami, štvorhranná brada, riedke

⁴⁸ MILOTA, A. *Trestní právo hmotné: Část obecná*. Bratislava: Právnik, 1922, s. 12.

⁴⁹ LENZ, A. *Grundriss der Kriminalbiologie: Werden und Wesen der Persönlichkeit des Täters*. Wien: J. Springer, 1927, s. 4. Pozri aj: VESELÁ, J. Význam kriminální biologie. In: *Právnik*, 1931, roč. 71, č. 14, s. 426.

⁵⁰ DIANIŠKA, G. Predmet, miesto a úlohy kriminológie. In: DIANIŠKA, G. a kol.: *Kriminológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 24.

⁵¹ SCHAUMANN, J. CH. *Ideen zu einer Kriminalpsychologie*. Halle: Johann Gebauer, 1792, 134 s.

⁵² LOMBROSO, C. *L'uomo delinquente in rapporto all'antropologia, alla giurisprudenza ed alle discipline carcerarie*. 5 ed. Torino: Bocca, 1896. Vyšlo aj v anglickom preklade pod názvom: LOMBROSO, C.: *Criminal Man*. Translated by N. Rafter. Durham: Duke University Press, 2006.

mužské ochlpenie na brade a naopak husté vlasy, tieto znaky boli ideálne spojené s príznakmi ako nervové tiky, či epileptické záchvaty.

Pod vplyvom kritiky svojho žiaka Enrica Ferriho (1856 – 1929) následne Lombroso sústavne zjemňoval a prehodnocoval predložené závery v každom nasledujúcom vydaní svojej knihy. Napokon zúžil pravdivostnú výpoveď svojich výskumov na 30 – 40 % všetkých zločincov.⁵³ Už počas Lombrosovho života bola jeho teória kritizovaná pre nedostatky, ktoré by sme v súčasnosti najskôr označili ako tzv. *labeling approach*, poukazujúci na škodlivosť negatívneho nálepkovania. Proti teórii o rodenom zločincovi bola vznesená námietka dokonca z pohľadu výskumu ľudských buniek: človek sa neustále mení a pretvára, pričom jeho správanie nie je odrazom antropologického typu, ale fyziologicko-psychickej dynamiky. Preto typ nevedie k zločinu, hoci opakujúci sa zločin môže nájsť odraz v určitom type.⁵⁴ Mnohí ďalší kritici upozorňovali na eklektickú povahu vybraných telesných znakov, ktoré nemohli byť jediným kritériom pre identifikáciu zločincov: mnohí odsúdení týmito znakmi síce disponovali, rovnako však mohli byť vlastné aj úplne bezúhonným a čestným osobám. V neposlednom rade niektoré telesné znaky mohli mať aj ženy, ktoré sa však dopúšťali trestnej činnosti rádovo menej ako muži.⁵⁵

Pokiaľ ide o ženy, Lombroso napísal v roku 1893 monografiu aj o ich kriminálnych predispozíciách (*La donna delinquente*), pričom osobitne sa venoval problematike dedičných predpokladov, ktoré predurčujú osobu ženského pohlavia na výkon prostitúcie.⁵⁶ Dospel k záveru, že prostitútky patria k degenerovanému typu ženy, čo tiež vyvolalo v odbornej literatúre kritiku, keďže naozaj úspešná prostitútk

⁵³ VORMBAUM, T. *Einführung in die moderne Strafrechtsgeschichte*. 4. Auflage. Berlin: Springer Verlag, 2019, s. 128.

⁵⁴ MEZGER, E. *Das Typenproblem in Kriminologie und Strafrecht*. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1955, s. 27.

⁵⁵ K tomu pozri bližšie: NIKŠOVÁ, G. Prevencia zločinnosti a osobitosti kriminality žien. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comeniana*, roč. 6. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1982, s. 170 a nasl. Nižšiu početnosť kriminality žien Nikšová zdôvodňuje sociologicky, t. j. v inom vnímaní ženy zo strany spoločnosti, konkrétne jej spoločenskej role a očakávaného spôsobu riešenia konfliktov, na rozdiel od muža, pričom pripúšťa, že v závislosti od nastavenia spoločnosti by sa mohol meniť aj pomer kriminality žien a mužov. Kriminogénnym činiteľom sa v prípade žien javí byť najmä ich emočná a citová oblasť.

⁵⁶ Dielo vzniklo v spoluautorstve s novinárom G. Ferrerom. LOMBROSO, C., FERRERO, G. *La donna delinquente: la prostituta e la donna normale*. Torino: Editori L. Roux, 1893. Dostupné aj v anglickom preklade: LOMBROSO, C., FERRERO, G. *Criminal Woman: The Prostitute and the Normal Woman*. Translated and Introduction by N. Rafner. Durham: Duke University Press, 2004.

by mala byť ženou, ktorá vyniká svojimi fyzickými vlastnosťami (ak netrpí pohlavnými chorobami).⁵⁷

V duchu pozitivistického, presnejšie **biologického determinizmu** bol rodený zločinec stigmami predurčený spáchať zločin, ku ktorému ho slepo viedla samotná prirodzenosť. Takýto jedinec sa stával nástrojom vlastnej vášne. Z toho dôvodu sa rodení zločinci nemali trestať, ale z preventívnych dôvodov mali podliehať ochranným opatreniam.⁵⁸ Základným trestnoprávnym problémom tejto teórie je, že sa odkláňa od pravidla *nullum crimen sine lege* (vrátane *nulla poena sine lege*) a prenecháva sudcovi značnú mieru svojvôle. Rodení zločinci sa nemuseli dopustiť žiadneho konania, ktoré by bolo možné subsumovať pod skutkovú podstatu trestného činu vymedzeného v trestnom zákone, plne postačovalo akékoľvek prestúpenie spoločenského poriadku, aby im bolo uložené ochranné opatrenie, ktoré opäť záviselo od uváženia sudcu. Hoci v súčasnosti po dejinných skúsenostiach s rasizmom a nacistickými teóriami vyznieva Lombrosova teória nielen ako nevedecká, ale vyslovene nehumánna a vlastne proti elementárnym princípom súčasného právneho poriadku, Lombroso zúročil mimoriadne nadšenie svojich čias pre prírodné vedy a toto antropologické hľadisko sa pokúsil použiť v kriminológii v intenciách diela svojho nemeckého kolegu Franza von Liszta.

V Lombrosovom diele pokračoval napr. Nemecký Johannes Lange, ktorý vydal v roku 1929 knihu *Zločin ako osud (Verbrechen als Schicksal)*.⁵⁹ Lange skúmal celkom 37 párov dvojčiat, z toho 15 jednovaječných a 22 dvojvaječných. Na základe svojho výskumu dospel k záveru, že pri jednovaječných dvojčatách je väčšia konkordancia vo vzťahu k výskytu zločinnosti, dokonca aj ohľadom typu páchanej trestnej činnosti, pričom uvedená zhoda bola u dvojvaječných dvojčiat rádovo nižšia. Opäť mu možno vyčítať nielen nedostatočne reprezentatívnu vzorku, ale aj pochybenia a skreslenia v metodologickom inštrumentárii. Myšlienka dedičnosti kriminogénnych faktorov ostala teda živá aj v prvej polovici 20. storočia:

„Domněnce dědičnosti kriminogenních sklonů nasvědčují dále velmi závažné výsledky pokusů s dětmi rodičů kriminálních. Bylo totiž uvažováno, že v tom případě, byla-li by zločinnost způsobována vlivem

⁵⁷ STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva v Střední Evropě*. Právo trestní. Praha: Typus, 1933, s. 101.

⁵⁸ STIEBER, M. *Tamtiež*.

⁵⁹ LANGE, J. *Verbrechen als Schicksal: Studien an kriminellen Zwillingen*. Leipzig: Georg Thieme Verlag, 1929.

*prostředí, bylo by možno zločinnost vymýtití nebo alespoň zločinnosti předejít, budou-li děti rodičů kriminálních včasně, pokud možno ihned po narození, z prostředí a vlivu rodičů odstraněny a vychovávány v prostředí všestranně vyhovujícím... Výsledek byl ve všech případech nepříznivý a kriminální vlohy, jež musely býti vrozené, neboť prostředí, v němž byly pozorované děti vychovávány, nemohlo v žádném směru způsobiti jejich zpustnutí, se po čase projeví v neomezené míře.*⁶⁰

4. Rozvoj medicíny vo vzťahu k tzv. sexuálnym trestným činom

Z legislatívneho hľadiska prešla skupina tzv. sexuálnych trestných činov v priebehu 19. – 20. storočia dynamickým vývojom, pričom v dôsledku zmien spoločenskej situácie a verejnej mienky možno hovoriť o pomerne radikálnych zmenách ich koncepcie, najmä ak uvažíme vstupné a výstupné hodnoty na konci tohto procesu. Je zjavné, že práve rozvoj medicínskych poznatkov inicioval prehodnotenie veľkej časti z nich aj v oblasti práva. V 19. storočí boli sexuálne trestné činy predovšetkým predmetom súdneho lekárstva. Pozornosť sa sústredila na fakt naplnenia skutkovej podstaty trestného činu, bolo v zásade irelevantné, aká príčina viedla páchatela k spáchaniu podobného druhu trestnej činnosti.

Nový pohľad na sexuálne trestné činy bezprostredne súvisel so vznikom sexuológie ako jedného z odvetví psychiatrie. Medzi historicky prvé príručky tohto druhu patrila po latinsky napísaná kniha „*Psychopathia sexualis*“ z roku 1843 od ruského lekára Heinricha Kaana (1816 – 1893), ktorý väčšinu života strávil vo Viedni. Šlo o priekopnícke dielo, ktoré sa usilovalo popísať sexuálne správanie na báze psychiatrických vedeckých poznatkov, bez akýchkoľvek teologických a morálnych vplyvov. Pozitívom jeho diela preto je pionierska snaha postupovať v tejto oblasti vedecky, samozrejme, dosiahnutá vedecká úroveň by nebola pre súčasnú dobu mienkotvorná. Podľa tejto náuky bolo abnormálne sexuálne správanie vnímané ako výsledok psychickej choroby. Preventívne úsilie malo byť nasmerované najmä proti sebauspokojovaniu (masturbácii), ktoré sa v súlade s dobovým kontextom pokladalo za zdroj – spúšťači impulz – následných psychických

⁶⁰ PINTERA, R. Dědičnost dispoic k zločinnosti a sterilisace. In: RÁLIŠ, A. (ed.). *Pocta k šedesátým narodeninám Alberta Miloty*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1937, s. 248 – 249.

chorôb. Mohlo byť príčinou psychopatického správania, ktoré by vyúsťilo do realizácie sexuálnych predstáv aj na báze páchania trestnej činnosti. Za psychopatické boli pokladané všetky sexuálne praktiky medzi manželmi, ktoré nesmerovali výlučne k úkonu plodenia potomstva.⁶¹

Svetové uznanie v oblasti sexuológie však získal s rovnomennou knihou „*Psychopathia sexualis*“ (1886) až nemecký psychiater Richard von Krafft-Ebing (1840 – 1902), ktorý tiež skúmal vzťah medzi páchaním trestnej činnosti a psychickými ochoreniami páchatel'a.⁶² V oblasti sexuológie na báze podrobnej kazuistiky popísal a definoval rôzne druhy sexuálneho správania ako fetišizmus, alebo pedofiliu. Práve od neho pochádza aj základná klasifikácia sexuálnych deviácií na tie, ktoré spočívajú v spôsobe výkonu (*in modo*), ako napr. exhibicionizmus, sadomasochizmus, sexuálna agresivita, ako aj na tie, ktoré boli založené na deviantnom objekte sexuálnych túžob (*in obiecto*), ako napr. zoofília, nekrofilia, či kandaulizmus. Za psychickú chorobu pokladal aj homosexualitu a iné narušenia identifikácie s vlastným pohlavím.

V roku 1899 začal lekár Magnus Hirschfeld (1868 – 1935) vydávať prvý vedecký časopis so zameraním na sexuológiu (*Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen*), ktorý vychádzal pravidelne až do roku 1923.⁶³ Ešte v časoch Weimarskej republiky fungoval v Berlíne pod Hirschfeldovým vedením osobitný Ústav pre sexuológiu (*Institut für Sexualwissenschaft*). Práve z týchto kruhov vychádzali prvé impulzy napr. na dekriminalizáciu homosexuálnych pohlavných stykov. Pre rozvoj kriminológie v medzivojnovom období boli však rozhodujúce psychoanalytické úvahy Sigmunda Freuda (1856 – 1939), ktorý sa do veľkej miery venoval aj sexuológii a jej koreňom v predporozumení zážitkov detského veku. Napr. Freud tvrdil, že ľudská psychika nemá žiadne zábrany, pokiaľ ide o incest, ba naopak, že incestná náklonnosť je v detskom veku prirodzená. Incest však nezakazujú prírodné, ale spoločenské zákony. Tieto normy pritom nereflektujú prirodzené psychické zábrany, ktoré sa v neskoršom veku vytvárajú u človeka vo vzťahu k incestu, naopak, spoločnosť pokladá za preukázané, že incestné vzťahy sú spoločensky nebezpečné a preto je ich zákaz na mieste.⁶⁴

⁶¹ KAAN, H. *Psychopathia sexualis*. Lipsiae: Apud Leopoldum Voos, 1844, 124 s.

⁶² KRAFFT-EBING, R. *Psychopathia sexualis mit besonderer Berücksichtigung der conträren Sexualempfindung*. Siebente Auflage. Stuttgart: Verlag von F. Enke, 1892.

⁶³ BRZEK, A. *Sexuologie pro právníky*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1991, s. 3.

⁶⁴ FREUD, S. *Totem a tabu: O niektorých paralelách v duševnom živote divochov a neurotikov*. Preložil T. Münz. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1966, s. 14.

Pre oblasť sexuálnych trestných činov však v skúmanom období nebola charakteristická len postupná dekriminalizácia rôznych – dnes už nie trestných – konaní, avšak s využitím medicínskych poznatkov sa uvažovalo napr. aj o zavedení špecifického opatrenia – príp. trestu – voči páchatel'om zvlášť závažných sexuálnych trestných činov (typicky s následkom smrti obete). V prípade mužov išlo o povinnú kastráciu, eventuálne sterilizáciu (vzhľadom na pokroky lekárskej vedy sa už kastrácia ako vážny operačný úkon nepokladala za nutnú, všeobecne postačovala sterilizácia). V československých pomeroch bol napr. zástancom zavedenia podobného opatrenia aj profesor Milota, pričom ako vzor mu slúžili právne úpravy viacerých štátov USA, ale aj nacistického Nemecka. Milota uvádza: „*Trestní právo nemá zajisté zanedbati žádné možnosti, vedoucí k preventivnímu zabránění zločinnosti. Dnešní badání o významu dědičnosti určitých vlastností ukázalo na nebezpečí, které hrozí od osob psychopaticky založených a osob mravně defektních. Jsou to strašné zločiny, které takové osoby páchají: násilná smilstva, zprznění dětí, vraždy z vilnosti...*“⁶⁵ Milota teda nesúhlasil s tým, aby šlo o trest za spáchanie závažného trestného činu, ale skôr sterilizáciu považoval presne v duchu kriminálno-biologických teórií zločinnosti za preventívne ochranné opatrenie, čo je vlastne z pohľadu súčasnej právnej vedy ešte závažnejšia požiadavka vzhľadom na výber osôb, ktoré by sa mali preventívne podobnému zákroku podrobiť. Popri samotných páchatel'och sexuálnych trestných činov by malo ísť podľa vtedajších názorov o osoby s pohlavnými chorobami, ktoré znemožňujú splodenie zdravého dieťaťa, ale vôbec nemajú ďaleko ani od sterilizácie všetkých telesne a duševne chorých, u ktorých existuje pravdepodobnosť dedičnosti podobnej choroby.⁶⁶

Záver

Z dnešného uhla pohľadu sa 19. storočie vyznačovalo množstvom spoločenských svojrázností.⁶⁷ Vo vede civilného práva však

⁶⁵ MILOTA, A. *Reforma trestního zákona v Československu*. Bratislava: Právnická jednota, 1934, S. 141 – 142.

⁶⁶ HERRNRITT, V. Několik poznámek k otázce sterilisace. In: *Pocta k sedmdesátým narozeninám univ. prof. Augusta Miříčky*. Praha: Československá společnost pro právo trestní, 1933, s. 124.

⁶⁷ Napr. ZWEIG, S. *Svet včerajška: Spomienky Európana*. Bratislava: PROMO International, 1994, s. 14 a nasl. Autor citovaných memoárov poukazuje napr. na to, že starostlivosť o telo v podobe kulturistiky a „fitness“ bola prejavom subkultúry väčšinou mladých nádeníkov z chudobných tried, spravidla z predmestských častí.

predstavovalo obdobie, keď zásluhou modernej pandektistiky došlo nielen k teoretickému sformovaniu náuky o všeobecnej časti občianskeho práva,⁶⁸ ale zároveň k vydávaniu rozsiahlych kódexov, často inšpiratívnych aj dnes (stačí si povšimnúť neodškriepiteľný vplyv ABGB z roku 1811 na český občiansky zákonník z roku 2012). Výrazný vedecký pokrok bol v tomto storočí nepochybne signifikantný aj pre oblasť trestného práva. Na počiatku 19. storočia (1801) formuloval Paul Johann von Feuerbach už dávno známu požiadavku zákonnosti do legendárnych latinských formúl: *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*.⁶⁹ V roku 1899 predniesol predstaviteľ modernej školy trestného práva Franz von Liszt svoju nástupnú prednášku na miesto profesora trestného práva v Berlíne, kde zhrnul svoje tézy o zločine ako „sociálno-patologickom jave“, ktorý si vyžaduje nielen právny, ale aj pedagogický prístup. Pokúša sa nájsť príčiny zločinnosti prostredníctvom vedy – vtedy už všeobecne nazývanej kriminológiou – pričom uvádza individuálne a spoločenské faktory vedúce k zločinnosti.⁷⁰

Pri zmienke o tomto veľkolepom storočí sa priam núka citovať Dickens: „*Byly to časy ze všech nejlepších, byly to časy ze všech nejhorších, byl to věk moudrosti, byl to věk pošetilosti, byla to doba víry a byla to doba nevěry, byly to dni světla a byly to dni tmy; byla to jaro nadějí a byla to zima beznaděje, vše bylo možno očekávat, nebylo možno očekávat nic, všichni jsme kráčeli přímo do nebes, všichni jsme se ubírali právě směrem opačným – zkrátka byla to doba tak podobná době naší...*“⁷¹ V súlade s týmto umeleckým textom treba dodať, že aj skúmaný fenomén medicinalizácie trestného práva mal svoje pozitíva i negatíva. Tento článok poukázal na rôzne excesy, ktorých sa veda trestného práva a kriminológia dopustila v 19. storočí práve pod vplyvom medicíny (resp. aspoň vtedajšom zdaní o používaní jej metód). Išlo o slepé uličky, do ktorých trestné právo zabľúdilo napr. v prípade hľadania páchatel'ov trestných činov prostredníctvom kraniometrie, merania ľudských lebiek (t. j. frenológie). Jej zakladateľ Gaal vytvoril tzv. Atlas mozgu, prostredníctvom ktorého sa pokúšal osobe pririeknuť sklony k vysoko abstraktným myšlienkam, citom a emóciám. Bytostne

⁶⁸ K tomu pozri najmä WINDSCHEID, B. *Lehrbuch des Pandektenrechts*. Erster Band. Vierte Auflage. Düsseldorf: Verlag von Julius Buddeus, 1875.

⁶⁹ FEUERBACH, P. A. *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen Peinlichen Rechts*. Giessen: Georg Friedrich Heyer, 1801, s. 20 – 21.

⁷⁰ LISZT, F. Die Aufgaben und die Methode der Strafrechtswissenschaft. In: *Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge*. Zweiter Band (1892 – 1904). Berlin: J. Guttentag Verlagsbuchhandlung, 1905, s. 289.

⁷¹ DICKENS, CH. *Příběh dvou měst*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1954, s. 4.

to pripomína podpichovanie, keď sa v kontexte ďalšej umeleckej remiscencie Jána Jesenia pri pitve opýtali, kde sa v srdci človeka nachádza dutina pre dušu a ak nie v srdci, ale v hlave, ktoré miesto mozgu možno vyhlásiť za jej sídlo?⁷²

Z frenologického hnutia akoby vyrastala Lombrosova teória zločinnosti, s ktorou sa možno stretnúť v úvode historických exkurzov takmer každej učebnice kriminológie. Pri bližšom pohľade sa Lombroso svojím metodologickým prístupom nevelmi odlišuje od Gaala, odhliadnuc od toho, že okrem lebiiek skúmal aj iné časti „zločineckého“ tela, vrátane tetovaní, ktoré – mimochodom – charakterizuje „ako jednu z hlavných charakteristík primitívneho človeka a tých, ktorí stále žijú v *stature naturalis*“, pričom svoje závery opiera o prieskum tetovania 4 380 vojakov a k tomu tetovania ďalších 2734 kriminálnikov a prostitútok.⁷³ Oveľa podstatnejšie pre trestné právo sa javia byť úvahy o tom, že rodený zločinec vlastne nie je nositeľom trestnej zodpovednosti, ale je potrebné k jeho osobe pristupovať terapeuticky, včas ochrániť spoločnosť pred spáchaním trestnej činnosti z jeho strany, vrátane poskytnutia pomoci samotnému páchatelovi v podobe vhodného ochranného opatrenia. Jediným problémom uskutočnenia tejto rozsiahlej preventívnej činnosti je už vyššie načrtnuté úplné nerešpektovanie individuálnych ľudských práv a základných slobôd, vrátane rozchodu so zásadami *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*.

Lombrosove výskumy však opäť možno pokladať za reakciu na impulz, pochádzajúci z radov modernej školy trestného práva v Nemecku. Kým klasická škola trestného práva dbala výlučne na zákon a svoje nároky na trestnoprávnu spravodlivosť opierala o metafyzickú filozofiu, moderná škola trestného práva upriamila svoju pozornosť na páchatel'a. Podľa jej názorov predstavoval zločin sociálny jav. Predmetom tejto štúdie preto v neposlednom rade bolo načrtnutie rozdielov medzi indeterminizmom klasickej školy a jej náprotivkom v náuke školy modernej, pokiaľ ide o slobodu vôle páchatel'a, ktorá ho vedie k spáchaniu trestného činu.

Relevanciu biologicko-antropologických teórií v súčasnosti možno zhrnúť slovami akademika M. Čiča, ktorý zdôrazňoval sociálnu stránku zločinnosti: „*Trestný čin je výslednicou celého komplexu sociálnych a biopsychických činiteľov, ktoré buď jednotlivo alebo v určitej kombinácii vyvolávajú (determinujú) správanie človeka rozporné s mravnými*

⁷² ZÚBEK, E. *Doktor Jesenius*. Bratislava: Mladé letá, 1983, s. 141 – 142.

⁷³ LOMBROSO, C. *Criminal Man*. Translated by N. Rafter. Durham: Duke University Press, 2006, s. 58.c

*a právnymi normami danej spoločnosti. Prítom aj biopsychické a najmä psychické činitele majú predovšetkým tiež svoj sociálny základ... Práve preto, že formovanie osobnosti je nepredstaviteľné mimo sociálneho prostredia, nemožno kriminalitu ani skúmať a najmä charakterizovať ako výslednicu biologických, resp. neurofyziologických dispozícií.*⁷⁴

Napriek tomu predstavovala už frenológia svojho času pomerne významný pokrok, keď došlo k vylúčeniu predstáv o páde duše do hriechu a pozornosť sa upriamila na činnosť mozgu, psychiky, nech sa vykladala v akokoľvek deformovanej forme. Moderná škola trestného práva poukázala na potrebu vnímať trestnú činnosť v celom komplexe vzťahov a súvislostí. Bez ohľadu na dávno prekonané a nevedecké teórie biologicko-antropologického smeru kriminológie, ktoré boli inšpirované jej myšlienkami, moderná škola priniesla celkom nový pohľad na inštitút trestu a sformulovala zásadne odlišné, nové požiadavky na zaobchádzanie s páchatelom. Trest sa oslobodil od retributívnej spravodlivosti a získal sociálny charakter. Napokon podľa názorov modernej školy „najlepšou trestnou politikou bola realizácia sociálnej politiky“.⁷⁵ Preto napokon všetko zlé je predsa na niečo dobré a všetko má svoj (skrytý) význam.

Zoznam použitej literatúry

Vedecké monografie a učebnice

1. BARATTA, A. *Sociologie trestního práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 180 s. ISBN 80-210-1227-7.
2. BÁRTLOVÁ, S. *Sociologie medicíny a zdravotnictví*. 6. vydání. Praha: Grada, 2002, 188 s. ISBN 978-80-247-6289-0.
3. BECCARIA, C. *O zločinoch a trestoch*. Preložila O. Pažitková. Bratislava: Kalligram, 2009, 125 s. ISBN 978-80-8101-252-5.
4. BEHRINGER, W. *Hexen: Glaube, Verfolgung, Vermarktung*. 2. Auflage. München: C. H. Beck, 2000, 94 s. ISBN 3-406-75285-3.
5. BRZEK, A. *Sexuologie pro právníky*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1991, 60 s. ISBN 80-7066-429-0.

⁷⁴ ČIČ, M. Metodologické východiská ďalšieho vývoja československého socialistického trestného práva. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, roč. 6. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985, s. 104.

⁷⁵ F. von Liszt citovaný podľa: STRÉMY, T., BALOGH, T., TURAY, L.: *Trestná politika v Slovenskej republike: minulosť, súčasnosť, budúcnosť*. Bratislava: C. H. Beck, 2020, s. 164.

6. BRUNEJEV, A. a kol.: *Súdna psychiatria*. Preložil J. Pogády. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1955, 352 s.
7. CATTANEO, M. *Aufklärung und Strafrecht: Beiträge zur deutschen Strafrechtsphilosophie des 18. Jahrhunderts*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1998, 308 s. ISBN 3-78-9052-85X.
8. DANNENBERG, H. *Liberalismus und Strafrecht im 19. Jahrhundert*. Berlin: De Gruyter, 1925, 66 s.
9. DORN-HAAG, V. *Hexerei und Magie im Strafrecht: Historische und dogmatische Aspekte*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2016, 501 s. ISBN 3-16-154818-3.
10. ENGISCH, K. *Die Lehre von der Willensfreiheit in der strafrechtsphilosophischen Doktrin der Gegenwart*. 2. Auflage. Berlin: Walter de Gruyter, 1965, 76 s.
11. EXNER, F. *Kriminologie*. Dritte Auflage. Berlin: Springer Verlag, 1949, 331 s.
12. FEUERBACH, P. A. *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen Peinlichen Rechts*. Giessen: Georg Friedrich Heyer, 1801, 546 s.
13. FOUCAULT, M. *Dozerať a trestať: Zrod väzenia*. Bratislava: Kalligram, 2000, 310 s. ISBN 80-7149-329-5.
14. FREUD, S. *Totem a tabu: O niektorých paralelách v duševnom živote divochov a neurotikov*. Preložil T. Münz. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1966, 187 s.
15. GALL, F. – SPURZHEIM, G. *Anatomie et physiologie du système nerveux*. Premier volume. Paris: F. Schoell, 1810, 209 s.
16. HEGEL, G. W. F. *Základy filosofie práva*. Praha: Academia, 1992, 378 s. ISBN 80-200-0296-0.
17. KAAAN, H. *Psychopathia sexualis*. Lipsiae: Apud Leopoldum Voos, 1844, 124 s.
18. KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha: Melantrich, 1935, 337 s.
19. KLEINHEYER, G. – SCHRÖDER, J. *Deutsche und Europäische Juristen aus neun Jahrhunderten: Eine biographische Einführung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2017, 594 s. ISBN 978-3-8252-4526-9.
20. KOCH, A. a kol. (eds.). *Carl Joseph Mittermaier und der reformierte Strafprozess*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2022, 298 s. ISBN 978-3-16-1601-48-4.
21. KRAFFT-EBING, R. *Psychopathia sexualis mit besonderer Berücksichtigung der conträren Sexualempfindung*. Siebente Auflage. Stuttgart: Verlag von F. Enke, 1892. 433 s.
22. KREJČÍ, F. *Základy vědeckého systému psychologie*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1939, 314 s.

23. KRESS, J. P. *Commentatio succincta in constitutionem criminalem Caroli V. Hannoverae*: Foerster, 1744, 872 s.
24. LANGE, J. *Verbrechen als Schicksal: Studien an kriminellen Zwillingen*. Leipzig: Georg Thieme Verlag, 1929, 96 s.
25. LENZ, A. *Grundriss der Kriminalbiologie: Werden und Wesen der Persönlichkeit des Täters*. Wien: J. Springer, 1927, 252 s.
26. LOMBROSO, C. *Criminal Man*. Trnaslated by N. Rafter. Durham: Duke University Press, 2006, 424 s. ISBN 0-8223-3711-8. Odkazujeme aj na originálne vydanie knihy: LOMBROSO, C. *L'uomo delinquente in rapporto all'antropologia, alla giurisprudenza ed alle discipline carcerarie*. 5 ed. Torino: Bocca, 1896, 473 s.
27. LOMBROSO, C. – FERRERO, G. *Criminal Woman: The Prostitute and the Normal Woman*. Translated and Introduction by N. Rafner. Durham: Duke University Press, 2004, 303 s. ISBN 0-8223-3207-8. Odkazujeme aj na originálne vydanie knihy: LOMBROSO, C. – FERRERO, G. *La donna delinquente: la prostituta e la donna normale*. Torino: Editori L. Roux, 1893, 640 s.
28. MADLIAK, J. a kol.: *Kriminológia*. Košice: Právnická fakulta UPJŠ, 1993, 178 s. ISBN 80-7097241-6.
29. MAREŠ, F. *Fysiologie*. Díl II: *Pohyby a jejich innervace*. Praha: Bursík & Kohout, 1908, 315 s.
30. MATIEGKA, J. *Duše a tělo: Theorie o vztahu duševní činnosti k tělesné povaze*. Praha: F. Topiš, 1913, 95 s.
31. MEZGER, E. *Das Typenproblem in Kriminologie und Strafrecht*. München: Verlag der Bayxerischen Akademie der Wissenschaften, 1955. 30 s.
32. MILOTA, A. *Trestní právo hmotné: část obecná*. Bratislava: Spol. Právnik, 1922, 498 s.
33. MILOTA, A. *Reforma trestního zákona v Československu*. Bratislava: Právnická jednota, 1934, 214 s.
34. MITTERMAIER, C. J. *Die Todesstrafe nach den Ergebnissen der wissenschaftlichen Forschungen*. Heidelberg: Academische Verlagshandlung von J. Mohr, 1862, 184 s.
35. MONÍK, J. *Právo trestati: Studie z právní filosofie*. Praha: Všehrd, 1900, 68 s.
36. RÁLIŠ, A. *Trestné právo v kocke*. Bratislava: Vyššia škola družstevná, 1942, 87 s.
37. ROZENTAL, M. M. a kol. *Filozofický slovník*. Bratislava: Pravda, 1974, 619 s.
38. SEIDEL, F. *Einblick durch Fenster, Thür und Dach in das Innerste des Menschen*. Weimar: B. Voigt, 1858, 263 s.

39. SINGELNSTEIN, T. – KUNZ, K. Kriminologie: Eine Grundlegung. 8. Auflage. Bern: Haupt Verlag, 2021, 518 s. ISBN 978-3-8252-5643-2.
40. SCHAUMANN, J. CH. Ideen zu einer Kriminalpsychologie. Halle: Johann Gebauer, 1792, 134 s.
41. SCHNEIDER, H. Kriminologie: Ein internationales Handbuch. Band 1: Grundlagen. Berlin: Walter de Gruyter, 2014, 567 s. ISBN 978-3-11-024826-5.
42. SKALICKÝ, J. Základy penitenciárnej vedy a penológie. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1992, 86 s. ISBN 80-7160-017-2.
43. STÄCKER, T. Die Franz von Liszt-Schule und Ihre Auswirkung auf die deutsche Strafrechtsentwicklung. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2012, 419 s. ISBN 978-3-8329-7365-0.
44. STIEBER, M. Dějiny veřejného práva v Střední Evropě. Právo trestní. Praha: Typus, 1933, 114 s.
45. STRÉMY, T., BALOGH, T., TURAY, L.: Trestná politika v Slovenskej republike: minulosť, súčasnosť, budúcnosť. Bratislava: C. H. Beck, 2020, 223 s. ISBN 978-80-8960-3817.
46. STRUCK-BERGHÄUSER, A. Franz von Liszt und seine Gegner: Die Auswirkungen des Schulenstreits auf das heutige Sanktionen- und Strafvollzugsrecht. Baden-Baden: Nomos Verlagsgessellschaft, 2020, 566 s. ISBN 978-3-8487-6569-5.
47. STRUVE, G. Die Geschichte der Phrenologie. Heidelberg: Verlag von Karl Groos, 1843, 68 s.
48. STRUVE, G. Handbuch der Phrenologie. Leipzig: F. Brockhaus, 1845, 402 s.
49. TINKOVÁ, D. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. Praha: Argo, 2004, 413 s. ISBN 80-7203-565-7.
50. VORMBAUM, T. Einführung in die moderne Strafrechtsgeschichte. 4. Auflage. Berlin: Springer Verlag, 2019, 325 s. ISBN 978-3-662-59963-1.
51. WINDSCHEID, B. Lehrbuch des Pandektenrechts. Erster Band. Vierte Auflage. Düsseldorf: Verlag von Julius Buddeus, 1875, 736 s.

Články a štúdie v časopisoch a zborníkoch, kapitoly

1. ČIČ, M. Metodologické východiská ďalšieho vývoja československého socialistického trestného práva. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, roč. 6. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985, s. 91 – 115.
2. DIANIŠKA, G. Predmet, miesto a úlohy kriminológie. In: DIANIŠKA, G. a kol.: *Kriminológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 11 – 40. ISBN 978-80-7380-198-4.

3. DOBEŠ, M. Pohlavní styk s osobou stejného pohlaví a jeho trestní postih v socialistickém Československu. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2023, roč. 31, č. 2, s. 313 – 352. ISSN 1210-9126.
4. HERRNRITT, V. Několik poznámek k otázce sterilisace. In: *Pocta k sedmdesátým narozeninám univ. prof. Augusta Miříčky*. Praha: Československá společnost pro právo trestní, 1933, s. 118 – 128.
5. HÜNING, D. Die Debatte um das Verhältnis von Willensfreiheit und Strafrecht in der Strafrechtsphilosophie der Aufklärung. In: *Jahrbuch für Recht und Ethik*, 2008, roč. 16, s. 401 – 430. ISSN 0944-4610.
6. KUFFNER, K. Frenologie. In: *Ottův slovník naučný*. Devátý díl. Praha: J. Otto, 1895, s. 679 – 680.
7. LISZT, F. Die Aufgaben und die Methode der Strafrechtswissenschaft. In: *Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge*. Zweiter Band (1892 – 1904). Berlin: J. Guttentag Verlagsbuchhandlung, 1905, s. 284 – 298.
8. MAREŠOVÁ, A. Pachatel trestního činu. In: GRIVNA, T. a kol.: *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 87 – 111. ISBN 978-80-7478-614-3.
9. MILOTA, A. Boj proti nebezpečným zločincům podle přípravné osnovy čs. trestního zákona. In: *Bratislava: Časopis Učené společnosti Šafaříkovy*, 1927, roč. 1, č. 1, s. 351 – 361.
10. NIKŠOVÁ, G. Prevencia zločinnosti a osobitosti kriminality žien. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comeniana*, roč. 5. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1982, s. 119 – 171.
11. PINTERA, R.: Dědičnost dispoic k zločinnosti a sterilisace. In: RÁLIŠ, A. (ed.). *Pocta k šedesátým narozeninám Alberta Miloty*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1937, s. 246 – 259.
12. VESELÁ, J. Význam kriminální biologie. In: *Právník*, 1931, roč. 71, č. 14, s. 425 – 448.

Neprávné pramene

1. DICKENS, CH. Příběh dvou měst. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1954, 436 s.
2. GOETHE, J. W. Faust. Přeložil O. Fischer. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1957, 705 s.
3. GOETHE, J. W. Faust. Praha: Dobrovský, 2022, 484 s. ISBN 978-80-277-1314-1.
4. SHAKESPEARE, W. Richard III. Preložil Emil Boleslav Lukáč. Bratislava: Orlovský, 1948, 174 s.
5. ZÚBEK, Ľ. Doktor Jesenius. Bratislava: Mladé letá, 1983, 442 s.
6. ZWEIG, S. Svet včerajška: Spomienky Európana. Bratislava: PROMO International, 1994, 273 s. ISBN 80-967090-7-0.
7. Sväté písmo. Biblia.

ADMINISTRATÍVNE KONTRAKTY AKO FORMA ČINNOSTI VEREJNEJ SPRÁVY PRE BUDÚCNOŠŤ¹

JUDr. Ľudovít Máčaj, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra správneho a environmentálneho práva
ludovit.macaj@flaw.uniba.sk, ludo.macaj@gmail.com

Administratívne kontrakty ako forma činnosti verejnej správy pre budúcnosť

[SK] Abstrakt: Článok približuje administratívne kontrakty ako jednu z finálnych foriem činnosti verejnej správy, ktorá predstavuje určitú alternatívu voči jednostranným aktom orgánov verejnej správy. Vzhľadom na to, že na jej vznik je potrebná spolupráca obidvoch (resp. viacerých strán), je tu zvýraznené partnerské postavenie verejnej správy na úkor jej nariadených funkcií. Dôležitosť tohto postavenia v súčasnosti stále narastá, a to aj v súvislosti s poskytovaním verejných služieb. Cieľom článku je teda poukázať na význam a dôležitosť administratívnych kontraktov a to aj s poukázaním na právnu úpravu Francúzskej republiky ako štátu, kde majú administratívne kontrakty ako súčasť vedy správneho práva dlhodobu dôležitosť a významné postavenie.

Administrative contracts as a form of public administration activity for the future

[EN] Abstract: The article outlines administrative contracts as one of the final forms of public administration activity, which represents a certain alternative to unilateral acts of public authorities. Given that their creation requires cooperation from both (or several) parties, the article emphasizes the partnership position of public administration at the expense of its directive functions. The importance of this position is steadily increasing, particularly with the provision of public services. Therefore, the article aims to highlight the significance and importance of administrative contracts, including references to the legal regulation

---

¹ Článok je vypracovaný vďaka štipendiu poskytnutému Veľvyslanectvom Francúzskej republiky, Francúzskym inštitútom na Slovensku a Ministerstvom školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky.

in the French Republic, where administrative contracts have long held a significant position as part of administrative law.

Kľúčové slová: verejná správa, formy činnosti verejnej správy, správna dohoda, administratívny kontrakt

Keywords: public administration, forms of public administration activity, administrative agreement, administrative contract

<https://doi.org/10.62874/afi.2024.1.04>

Úvod

Verejná správa svojimi aktivitami zasahuje do života všetkých osôb žijúcich na tejto planéte. Štát, a rovnako aj ďalší nositelia verejnej moci vykonávajú svoje úlohy najčastejšie prostredníctvom orgánov verejnej správy. Tá predstavuje z funkčného hľadiska okrem iného aj riadiacu a organizátorskú činnosť, a tieto funkcie vykonáva rôznymi spôsobmi. Je to za využitia rôznych metód činností verejnej správy, aby následne prostredníctvom zákonne a správne stanovenej formy dosiahla sledovaný cieľ.

Slovenská veda správneho práva, s odvolaním sa na legálne definície, no i aplikačnú prax rozoznáva niekoľko finálnych foriem činnosti verejnej správy, z ktorých väčšina má formu jednostranného administratívneho aktu.² To je ten, pri ktorom orgán verejnej správy na základe svojho nadradeného postavenia, v súlade so skutočnosťou, že disponuje verejnomocenskými prostriedkami, autoritatívne rozhoduje o právach, právom chránených záujmoch a povinnostiach iného subjektu.

V ostatnej dobe sa však čoraz väčšmi začína prizvukovať skutočnosť, že verejná správa poskytuje verejné služby. Tie však prioritne neposkytuje z pozície nadradenosti a authority, ale naopak, v pozícii partnera. Tak sa zároveň poukazuje na skutočnosť, ktorá existuje dlhodobo: verejná správa môže svoje úlohy vykonávať aj dvojstrannými právnymi úkonmi, teda zmluvami. Tieto môžu byť uzatvárané nielen medzi subjektmi a orgánmi verejnej správy navzájom, ale aj navonok, teda v situácií, keď je jedna alebo viacero zmluvných strán fyzickou

---

² Napr. VAČOK, J.: *Formy činnosti verejnej správy*. In VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť. - : 2. dopl. vyd.* Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 139; ale aj KLIMOVSÝ, D.: *Základy verejnej správy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2008, s. 148, a mnohé iné.

osobou alebo právnickou osobou súkromného práva, nevykonávajúcou úlohy verejnej správy.

Veda správneho práva v niektorých štátoch poukazuje na význam a dôležitosť týchto zmlúv, nazývaných aj administratívne kontrakty, v oveľa väčšej miere, než je tomu na Slovensku³, ako aj uvádzame ďalej v texte. V bežnom chápaní správneho práva tak, ako je skúmané na území Slovenska či Českej republiky sa týmto zmluvám nevenuje stále dostatočná pozornosť a poukazuje sa na nich neraz len ako na určitú alternatívu pre iné formy činnosti verejnej správy.

V článku preto poukazujeme na dôležitosť a význam administratívnych kontraktov v systéme správneho práva a pri plnení úloh verejnej správy. Využívame pri tom aj príklad Francúzskej republiky, kde sa tieto formy činnosti verejnej správy aplikujú v širokej miere.

Zároveň hľadáme odpoveď na nasledovnú výskumnú otázku: „Aký je význam administratívnych kontraktov pri plnení úloh verejnej správy na území Slovenskej republiky?“.

1. Význam foriem činnosti verejnej správy

Verejná správa vykonáva svoje činnosti viacerými metódami, ktorými sa odborne zaoberá veda správneho práva. V vzťahu týmto činnostiam nás však väčšmi zaujímajú výsledky, ktoré priamym spôsobom zasahujú do právneho postavenia jednotlivých spravovaných subjektov. V slovenskej teórii správneho práva rozlišujeme tieto formy činnosti verejnej správy: normatívne správne akty, individuálne správne akty, správne dohody, opatrenia so všeobecným účinkom, iné zásahy a ďalšie formy činnosti verejnej správy.⁴

Toto delenie vychádza jednak z ustanovení zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov a zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov, ako aj ustálenej rozhodovacej praxe slovenských súdov. Má samozrejme svoju logiku a opodstatnenie, ale zároveň aj určitý nedostatok: prioritizuje tie finálne formy činnosti verejnej správy, ktoré predstavujú

³ Napr. DARKOVSKA, N.: Administrative Contracts in Comparative Law. *Justinianus Primus Law Review*, 13, 2022, č. 1, s. 1-9; PAGARIN, M. S.; SANDU, A. M.: Study on administrative contracts. *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, 4, 2012, č. 2, s. 903-910; PETIT, J.; FRIER, P.-L.: *Droit administratif. 17e édition*. Paris: LGDJ, 2023, ISBN 978-2-275-13072-9, s. 566-567.

⁴ VRABKO, M. a kol.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. - : 2. dopl. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 139.

vrchnostenský jednostranný administratívny akt vydaný orgánom verejnej moci – je to takmer pri všetkých finálnych formách, ktoré uvádzame vyššie. Dvoj (alebo viac) stranný charakter, postavený na základe konsenzuálnej dohody - zmluvy, majú len správne dohody. Je však na veľkú škodu, že sa v slovenskej vede správneho práva tejto problematike venuje len malá pozornosť – a ešte menšia správnym dohodám subordinačným, o ktorých sa zmieňujeme neskôr.

V iných štátoch a ich právnych systémoch sa tieto zmluvy zväčša označujú ako administratívne kontrakty, tak ako uvádzame ďalej v texte. Pre slovenskú vedu správneho práva je však tradičným a zaužívaným pojmom správna dohoda. Hoci môžeme tieto pojmy – administratívne kontrakty a správne dohody považovať za synonymá, na účely tohto článku budeme ďalej používať už len pojem administratívne kontrakty – a to s úmyslom poukázať na možnosť rozšírenia ich aplikácie v právnej praxi a zároveň zmenu príslušnej právnej úpravy s cieľom priblíženia sa modelom iných štátov.

V právnej praxi sa stretávame s tým, že spravujúce subjekty vykonávajú verejnomocenské oprávnenia vo vzťahu ku spravovaným subjektom dvoma spôsobmi – v prvom rade (jednostrannými) správnymi aktmi, ale v určitých prípadoch, na základe zákonného zmocnenia, aj zmluvami – inak povedané, administratívnymi kontraktmi. V tejto situácii obidva subjekty vstupujú do tohto právneho vzťahu ako rovnocenný partner, aby následne medzi nimi vznikol zvláštny právny vzťah, majúci v určitej rovine určitý súkromnoprávny rozmer (rovnosť subjektov pri uzatváraní zmluvy), no hlavne verejnoprávny obsah, lebo spravujúci subjekt si zachováva svoje verejnomocenské oprávnenia. Problémom administratívnych kontraktov ako takých je skutočnosť, že im chýba akékoľvek legálne vymedzenie či podmienky, za ktorých splnenia je možné ich uzatvárať. Len jednotlivé právne predpisy uvádzajú konkrétne situácie, v ktorých môžu subjekty resp. orgány verejnej uzatvárať určité zmluvy.

Situácia je v niečom podobná aj v zahraničí. V prípade Francúzskej republiky neexistuje jednoznačné legálne vymedzenie toho, čo je administratívny kontrakt (*le contrat de l'administration*). Iba niektoré zákony týmto spôsobom vyslovene označujú určité zmluvy⁵, v mnohých prípadoch je to však skôr otázka judikatúry, ktorá na určenie toho, či v určitom prípade ide o administratívny kontrakt používa rôzne kritériá, o ktorých sa zmieňujeme ďalej v texte.

⁵ Napr. francúzsky zákon z 11.12.2001, ktorý tento znak administratívnych zmlúv prisúdil zmluvám podľa Zákonníka o verejných obchodoch.

Preto aj na účely tohto článku budeme formy činnosti verejnej správy deliť na dva druhy: na prvom mieste na **jednostranné administratívne akty** (kde zahŕňame v rámci delenia slovenskej právnej vedy normatívne správne akty, individuálne správne akty, prípadne aj opatrenia so všeobecným účinkom, iné zásahy a ďalšie formy činnosti verejnej správy s jednostranným spôsobom vzniku, a **administratívne kontrakty**. Mohli by sme ešte ako špecifickú kategóriu uznať aj zmiešané administratívne akty, ktoré majú čiastočné znaky jednostranných administratívnych aktov, ako aj administratívnych kontraktov. Najčastejšie môže ísť o také zmluvné vzťahy v oblasti verejnej správy, v ktorých sa v niektorých prejavuje jednostranné rozhodovanie orgánov verejnej moci.⁶

2. Jednostranné administratívne akty a administratívne kontrakty

a. Charakteristika jednostranných administratívnych aktov

Jednostranný administratívny akt je takou formou činnosti, pri ktorej určíme jej autora, ako aj skutočnosť, že ide o predmet úpravy správneho práva zväčša celkom jednoducho. Podľa pohľadu judikatúry ide o akt jednotlivého subjektu alebo viacerých subjektov konajúcich spoločne, ktorých súhlas je potrebný k vydaniu určitého rozhodnutia. Táto definícia však v praxi spôsobuje viaceré problémy.⁷ Ako uvádza Dutta vo vzťahu k normatívnym správnym aktom (no túto časť môžeme aplikovať na všetky jednostranné administratívne akty), *jednostrannosť prejavenej vôle orgánu štátnej správy v normatívnom správnom akte je jeho trvalou vlastnosťou od momentu vzniku až po zánik. Jednostrannosť prejavenej vôle orgánu štátnej správy trvá počas celej platnosti normatívneho správneho aktu. Akýkoľvek iný prejav vôle kohokoľvek, ktorý je v rozpore s normatívnym správnym aktom, podľa nášho názoru nemôže mať inú povahu než povahu protiprávneho konania.*⁸

Na druhej strane, musíme uviesť, že všetky jednostranné úkony orgánov verejnej správy nie sú jednostrannými administratívnymi

⁶ LOMBARD, M.; DUMONT, G.; SIRINELLI, J.: *Droit administratif. 13e édition*. Paris: Dalloz, 2019, s. 248.

⁷ CHRÉTIEN, P.; CHIFFLOT, N.; TOURBE, M.: *Droit administratif. 17e édition*. Paris: Dalloz, 2020, s. 621.

⁸ HUTTA, V.: Štátnomocenský charakter normatívnych správnych aktov. *Právny obzor*, 68, 1985, č. 10, s. 909.

úkonmi – je pravdou, že za ich vznikom vždy stojí len jeden subjekt s verejnomočenskými oprávneniami, ale nemusia napĺňať ďalšie znaky. Napríklad, jednostranné úkony vykonané orgánmi verejnej moci (resp. verejnej správy), ktoré svojou podstatou zaraďujeme do práva súkromného, nepredstavujú jednostranné administratívne akty.⁹

Pre všetky správne akty však platí pravidlo, že predstavujú podzákonné akty, ktoré musia byť súladné so zákonmi a právnymi predpismi vyššej právnej sily. Môže sa totiž stať, že zákonodarca je jediný oprávnený konať v určitých oblastiach. Ak by sa verejná správa pokúsila do nich zasiahnuť, jej akt by bol predstavoval prekročenie kompetencie. Len zásah zákonodarcu bude schopný napraviť takúto nezrovnalosť.¹⁰ Existuje tu preto silná podmienka zákonnosti.

Ako už uvádzame vyššie, v slovenskej právnej vede rozoznávame nasledovné typické jednostranné administratívne akty: normatívne správne akty, individuálne správne akty, opatrenia so všeobecným účinkom, iné zásahy a niektoré iné formy činnosti verejnej správy.

Právna veda vo Francúzskej republike prináša hneď viacero delení jednostranných administratívnych aktov.

Na prvom mieste je to delenie na individuálne a normatívne. Toto delenie však fakticky vyplýva aj z metód, ktoré sú v tomto prípade aplikované. Ďalšie delenie vyplýva z toho, či sa na základe týchto aktov zakladajú pre dotknuté spravované subjekty nové práva, alebo nie. Určitým osobitným druhom individuálnych administratívnych aktov sú aj finančné správne akty.¹¹ Nejde však o širokú pracovanú systematiku ako v prípade delenia slovenskej vedy správneho práva, ale väčšmi o delenie podľa viacerých kritérií.

b. Administratívne kontrakty a ich význam

Rozdiel administratívnych kontraktov od jednostranných administratívnych aktov je už pri ich vzniku – v tomto prípade nejde o jednostranné priznanie práva alebo uloženie povinnosti, ale o slobodnú vôľu dvoch subjektov. V každom prípade, najmenej jedna zo zmluvných

---

⁹ LOMBARD, M.; DUMONT, G.; SIRINELLI, J.: *Droit administratif. 13e édition*. Paris: Dalloz, 2019, s. 247-248.

¹⁰ RENDERS, D.: *Jusqu'ou la loi doit-elle consolider l'acte administratif unilatéral ? Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, 2012, č. 2, s.72.

¹¹ LOMBARD, M.; DUMONT, G.; SIRINELLI, J.: *Droit administratif. 13e édition*. Paris: Dalloz, 2019, s. 247-248.

strán musí spadať do organizácie verejnej správy.¹² Administratívny kontrakt teda predstavuje verejnoprávnu zmluvu, alebo lepšie vyjadrené, jeden z druhov verejnoprávných zmlúv. Tu musíme zmieniť skutočnosť, že hoci ich môžeme považovať za určitý druh verejnoprávných zmlúv, nie sú jedinými. *Ak dohoda pôjde nad rámec administratívno-právnych predpisov a budú do nej zapracované aj ustanovenia iných odvetví práva, ako je správne právo, a nepôjde súčasne nad rámec verejného práva, pôjde o správnu dohodu s verejnoprávnymi prvkami. V prípade prevahy iných odvetví verejného práva bude vhodné o takejto dohode uvažovať ako o (pozn. autora: inej) verejnoprávnej dohode.*¹³

No treba zároveň poukázať na to, že samotná skutočnosť, že aspoň jedna zo zmluvných strán má verejnoprávne postavenie (ako subjekt resp. orgán verejnej správy), nerobí zo zmluvy medzi nimi uzavretej verejnoprávnu zmluvu, v prípade orgánov verejnej správy administratívny kontrakt. Ako uvádza Sládeček, nie je rozhodujúce, či jednou zo strán uzatvárajúcou verejnoprávnu zmluvu je orgán verejnej správy, ale určujúci je jej verejnoprávny obsah.¹⁴

Francúzska právna veda rozoznáva niekoľko kritérií dôležitých pre určenie skutočnosti, či v prípade určitej zmluvy ide o administratívny kontrakt. Sú to nasledovné kritériá:

1. *Zákonné kritérium - administratívne kontrakty podľa zákonnej definície*

Sú to zmluvy, ktoré sú v určitom právnom predpise definované ako administratívne kontrakty. Vo francúzskom právnom poriadku je to napríklad nájom vidieckych nehnuteľností od štátu, predaj štátneho nehnuteľného majetku, verejné práce a podobne.¹⁵ V slovenskom právnom poriadku obdobný prípad nepoznáme, keďže žiaden právny úkon nie je *ex lege* takto označený.

2. *Organické kritérium – zásah subjektu verejnej správy*

Pri organickom kritériu už neskúmame, či je určitý právny úkon v zákone označený ako administratívny kontrakt, ale ide o to, že subjekt verejného práva je zároveň subjektom určitého zmluvného vzťahu. Avšak správne právo sa len málokedy riadi len organickým kritériom pri

¹² RICHER, L.; LICHERE, F.: *Droit des contrats administratifs. 12e édition.* Paris: LGDJ, 2021, s. 32.

¹³ BABČÁK, V.: Dohody v daňovom práve. *Humanum. Międzynarodowe Studia Socjально-Humanistyczne*, 2008, č. 1, s. 125.

¹⁴ SLÁDEČEK, V.: *Obecné správní právo. 2. vyd.*, Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 164.

¹⁵ MORAND-DEVILLER, J.; BOURDON, P.; POULET, F.: *Droit administratif. 16e édition.* Paris: LGDJ, 2019, s. 421.

určení toho, či v danom prípade ide o administratívny kontrakt. Subjekty či orgány verejnej správy totiž môžu rovnako uzatvárať aj súkromnoprávne zmluvy. Rozhodujúca je teda právna kvalifikácia kontraktov, ktoré uzatvárajú zmluvu: spôsob uzatvárania, výkonu a prípadne aj súdneho prieskumu.¹⁶

3. *Alternatívne kritérium – pravidlá zvykového práva alebo účasť na výkone verejnej služby.*

Zmluva je administratívna buď kvôli svojim ustanoveniam, alebo kvôli svojmu predmetu. Tieto kritéria by mali byť naplnené buď kumulatívne, alebo alternatívne. Keďže to spôsobovalo veľké dilemy pri výklade právnych ustanovení, judikatúra rozhodla, že pôjde o alternatívne kritérium. Inak povedané, ak zmluva obsahuje klauzuly zvykového práva, podľa ktorých by sme ju vedeli zaradiť do oblasti verejnej správy, môžeme ju považovať za administratívny kontrakt. Rovnako tak v prípade, keď sa jej predmet týka výkonu verejných služieb.¹⁷

To, či má zmluva charakter administratívneho kontraktu alebo nie, by sa malo určiť už v momente jej uzatvárania. V prípade situácii, ktoré nie sú zrejmé (napr. postúpenie kontraktu z orgánu verejnej správy na právnickú osobu súkromného práva alebo fyzickú osobu) môže v zmysle právnej úpravy Francúzskej republiky rozhodnúť o tom, či v danom prípade ide o administratívny kontrakt, len správny súd.¹⁸

Z hľadiska obsahu zmluvy je určitou výnimočnosťou administratívnych kontraktov, že napriek tomu, že predstavujú dvoj (alebo viac)stranný právny úkon, môžu obsahovať regulačné ustanovenia, a to najmä v prípadoch, ak ide o výkon verejných služieb.¹⁹

Zmluva predstavuje právny úkon vykonaný medzi dvoma alebo viacerými osobami, a to napríklad za účelom prevodu vecného práva alebo záväzkov, ktoré zaväzujú buď obidve, resp. všetky zmluvné strany (synalagmatické zmluvy), alebo len jednu zo zmluvných strán (unilaterálne zmluvy). Z toho vyplýva, že subjekty uzatvárajúce zmluvu majú rôzne ciele, zhoda vôle medzi zmluvnými stranami formuje medzi nimi recipročné vzťahy. Požiadavka plurality autorov zmluvy tiež vylučuje

¹⁶ UBAUD-BERGERON, M.: *Droit des contrats administratifs. 4e édition*. Paris: Lexis Nexis, 2019, s. 89.

¹⁷ MORAND-DEVILLER, J.; BOURDON, P.; POULET, F.: *Droit administratif. 16e édition*, Paris: LGDJ, 2019, s. 421., s. 423 a nasl., s. 428.

¹⁸ UBAUD-BERGERON, M.: *Droit des contrats administratifs. 4e édition*. Paris: Lexis Nexis, 2019, s. 89.

¹⁹ ROUQUETTE, R.: *Dictionnaire du droit administratif*. Paris: Le Moniteur, 2002, s. 200.

z okruhu zmlúv tie právne úkony, ktoré by vznikli v rámci organizácie tej istej právnickej osoby.²⁰

Vo všeobecnosti sa stanovuje, že zmluva vzniká prijatím návrhu. Prijatie návrhu predstavuje včasné vyhlásenie urobené osobou, ktorej bol návrh určený, alebo iné jej včasné konanie, z ktorého možno vyvodit' jej súhlas.²¹ Aby sme však poukázali na výnimočnosť a osobitosť administratívneho kontraktu ako osobitného druhu zmluvy, musíme zvýrazniť rozdiely spojené s väzbami na výkon verejnej správy, na „administrativitu“ kontraktu. Uzavretie administratívnej zmluvy je výsledkom dohody a stretnutia medzi ponukou a prijatím zmluvného návrhu. Tento postup zodpovedá všeobecnému chápaniu uzatvárania zmlúv, pri tvorbe týchto kontraktov však nechýbajú znaky administratívnej činnosti. Predpokladá sa vyjadrenie želaní subjektu (najmä právnickej osoby) verejného práva a jeho spôsobilosť uzavrieť zmluvu s vlastnosťami požadovanými objektívnym právom. Niektoré špecifiká ovplyvňujú ani nie právnu „techniku“ uzavretia zmluvného vzťahu (lebo tam často ide o zhodu so spôsobom pri uzatváraní iných súkromnoprávných zmlúv), ale existenciu týchto zmlúv v rámci správneho práva. Treba väčšmi poukazať na osobitosť pri prejavoch vôle (a následne *accord de volontés* – zhoda vôle) a na administratívny obsah právneho vzťahu vytvoreného administratívnym kontraktom.²²

Zo strany subjektu (subjektov), ktoré sú súčasťou verejnej správy, tiež musí ísť o akúsi „verejnú vôľu“. Toto však môže byť veľmi problematické. Niektorí autori tvrdia, že zmluvná sloboda zo strany orgánu verejnej moci nie je možná, nakoľko tieto orgány môžu konať len to, čo im právne predpisy umožňujú. Ak im umožňujú výber rôznych riešení, v tomto prípade by sme skôr mohli hovoriť o diskrečnej právomoci (v prípade verejnej správy správna úvaha). Na druhej strane však nemôžeme povedať, že by zmluvná sloboda pri uzatváraní administratívnych kontraktov vôbec neexistovala. Ako uvádzame vyššie, spôsob uzatvárania týchto zmlúv sa len minimálne odlišuje od uzatvárania súkromnoprávných zmlúv. Napriek tomu, francúzska Štátna rada (*Conseil d'État*) ako najvyšší orgán správneho súdnictva konštatovala relatívny výkon zmluvnej slobody (voľnosti) orgánov verejnej moci napr.

²⁰ Ibidem.

²¹ DOBROVODSKÝ, R.: § 44 [Okamih uzavretia zmluvy]. In ŠTEVČEK, M.; DULAK, A.; BAJÁNKOVÁ, J.; FEČÍK, M.; SEDLAČKO, F.; TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník I. 2. vydání*, Praha: C. H. Beck, 2019, s. 383.

²² VAYSSE, C.: *La théorie générale du contrat administratif. Analyse de la résilience d'une notion oscillant entre forces de conservation et besoin de renouvellement*. Paris: L'Harmattan, 2022, s. 336.

v prípade zadávania verejných zákaziek pri hľadaní riešenia rovnováhy medzi aplikáciou zásad verejného práva a zmluvnej slobody.²³

Sloboda vôle je však podmienkou *sine qua non* pre uzatváranie akýchkoľvek zmlúv, vrátane administratívnych kontraktov. Je zároveň vyjadrením zásady zmluvnej autonómie, ako jednej zo základných zásad súkromného práva. *Táto zásada súkromného práva vo všeobecnosti znamená, že jeden účastník nielenže nemôže druhému účastníkovi jednostranne vnútiť povinnosť alebo právo, alebo na neho proti jeho vôli previesť právo, ale v prípade sporu medzi nimi nemôže jeden účastník autoritatívne vynútiť od druhého účastníka splnenie jeho povinnosti, ale sa musí, ak medzi nimi nedôjde k dohode, obrátiť na príslušný štátny orgán (súd), pred ktorým majú obaja rovnaké postavenie. Ďalej zo súkromnej autonómie účastníkov zásadne vyplýva, že úplne závisí od vôle účastníka, či vstúpi do nejakého právneho vzťahu, a teda či vezme na seba určitú právnu povinnosť, alebo nie, a aký bude obsah a forma tohto právneho vzťahu.*²⁴

Najmä veda civilného práva teda zmluvy ako právne úkony zaraďuje takmer výhradne do oblasti súkromného práva. A má to samozrejme svoje opodstatnenie, keďže pri celom postupe pri vzniku zmluvy sa aplikujú zásady súkromného práva (najmä občianskeho), je tam prítomná rovnosť subjektov pri vzniku zmluvy, a ďalej následne aj počas jej trvania (hoci v niektorých regulatívnych ustanoveniach sa môže prejavovať vrchnostenské postavenie subjektu či orgánu verejnej správy). Ako však uvádzame, zmluvné vzťahy môžu vznikať a aj vznikajú rovnako aj v oblasti verejného práva.

Napriek tomu však v realite často narážame na problémy spojené s nedostatočnou právnou úpravou administratívnych kontraktov. Čo je jeden z dôvodov, prečo sa naďalej zvyknú podraďovať aj pod úpravu súkromného práva.²⁵ Táto skutočnosť sa samozrejme odráža aj pri ich právnom prieskume a ďalších súvislostiach.

²³ Ibidem., s. 340.

²⁴ DOBROVODSKÝ, R.: § 44 [Okamih uzavretia zmluvy]. In ŠTEVČEK, M.; DULAK, A.; BAJÁNKOVÁ, J.; FEČÍK, M.; SEDLAČKO, F.; TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník (I. a II. zväzok). I. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 341.

²⁵ RICHER, L.; LICHÈRE, F.: *Droit des contrats administratifs. 12e édition*. Paris: LGDJ, 2021, s. 32.

3. Osobitosti administratívnych kontraktov a možnosti ich využitia

Pri administratívnych kontraktoch ako zmluvách je však tiež vhodné poukázať na skutočnosť, že pojem „zmluva“ a celkovo „zmluvné právo“ na úseku správneho práva nie je ani zd'aleka tak prepracované, ako v teórii súkromného práva. Správnoprávna prax je teda aj menej prísna, ako občianskoprávna prax, pokiaľ ide o používanie pojmu zmluva. Za administratívnoprávny kontrakt by sme tak vedeli označiť aj napríklad také úkony, ktoré nie sú zmluvami, ale majú viac-menej zmluvnú podobu (ako napr. vopred konzultované/dohodnuté jednostranné akty, alebo súbor záväzných zmluvných klauzúl, alebo ide o také dohody, ktoré nie sú zmluvami *stricto sensu*).²⁶ Predmetom takejto zmluvy je úloha verejnej správy, ktorú umožňuje uskutočniť (práca, predaj, nájom, iné záležitosti). V každom prípade by však malo ísť o výkon verejnej služby.²⁷

V právnej vede sa však objavuje aj polemika, či v prípade takéhoto širokého chápania administratívnych kontraktov môžeme ešte vôbec hovoriť o zmluvách ako takých. Narážame tu najmä na skutočnosť, či má verejnomocenský subjekt (subjekt resp. orgán verejnej správy) oprávnenie jednostranne vstupovať do takýchto zmlúv, meniť ich, resp. ukladať povinnosti. V tomto prípade by bolo možno vhodnejšie ich považovať len za jednostranné administratívne akty, s niektorými ustanoveniami majúcimi kontraktuálny obsah.²⁸

Treba brať ohľad na skutočnosť, aby išlo naozaj o zmluvy uzatvárané za účelom výkonu verejnej správy. Tá totiž môže uzatvárať jednak súkromnoprávne zmluvy podľa Občianskeho zákonníka či Obchodného zákonníka (v prípadoch, kedy nejde o výkon verejnej správy). O administratívny kontrakt môže ísť len v prípade, keď predstavujú určitý druh výkonu úloh verejnej správy.

Pre administratívne kontrakty existujú určité špecifické náležitosti, ktoré ich vo svojej podstate odlišujú od iných druhov zmlúv. Je to nedisponibilita a nerovnosť.

Nedisponibilita subjektov verejného práva znamená ich osobitné postavenie – skutočnosť, že majú právomoci a oprávnenia, ktorými nemôžu disponovať a nemôžu ich preniesť na iné subjekty ani

²⁶ ROUQUETTE, R.: *Dictionnaire du droit administratif*. Paris: Le Moniteur, 2002, s. 200.

²⁷ CHIFFLOT, N.; TOURBE, M.: *Droit administratif. 18e édition*. Paris: Dalloz, 2022, s. 583.

²⁸ RICHER, L.; LICHERE, F.: *Droit des contrats administratifs. 12e édition*. Paris: LGDJ, 2021, s. 48-49.

prostredníctvom samotného administratívneho kontraktu. Zmluvnou cestou teda nemožno takýto subjekt zaviazať k výkonu určitých kompetencií, a rovnako nie je z jeho strany možné ani zrieknuť sa svojich kompetencií, či previesť ich na druhú zmluvnú stranu.

Na druhej strane, nerovnosť subjektov v rámci tohto zmluvného vzťahu vyjadruje skutočnosť, že orgán verejnej moci, ako držiteľ tejto moci, je zároveň zodpovedný za jej vykonávanie vo verejnom záujme, má možnosť ukladať sankcie a v niektorých prípadoch zároveň jednosťranne upravovať určité klauzuly, s výnimkou ustanovení o zodpovednosti zmluvných strán, ako napríklad o náhrade škody či zmluvnej pokute. Tieto skutočnosti sú však samozrejme relevantné najmä pre subordinačné zmluvy, o ktorých sa zmieňujeme nižšie, a nevzťahujú sa na koordinačné zmluvy uzatvárané medzi dvoma subjektmi disponujúcimi verejnou mocou.²⁹

To, čo je administratívnym kontraktom (resp. v slovenskej právnej terminológii správnu dohodou), nie je v právnom poriadku Slovenskej republiky vymedzené. Je to preto pojem právnoteoretický, a nenachádza ho explicitne uvedený v žiadnom právnom predpise. Jednotlivé zákony však predpokladajú situácie, kedy je možné určitý administratívny kontrakt uzavrieť.

Administratívne kontrakty však rozdeľujeme na **koordinačné**, teda tie, ktoré sú uzavreté medzi jednotlivými subjektmi verejnej správy a tie, ktoré sú **subordinačné**, teda subjektom verejnej správy je v prípade tohto zmluvného vzťahu len jedna strana. Koordinačné administratívne kontrakty sa uzatvárajú medzi jednotlivými subjektmi verejnej správy (a to aj v medzinárodnom kontexte), prípadne ide o zmluvy medzi jednotlivými orgánmi verejnej správy s vlastnou právnou subjektivitou. V prípade subordinačných administratívnych kontraktov hovoríme o zmluvách, kedy verejná správa prenecháva časť výkonu svojich úloh súkromným subjektom, zväčša za poskytovanie určitých výhod, napríklad finančnej kompenzácie.³⁰

V prípade právnej úpravy Francúzskej republiky tiež existuje určitá klasifikácia administratívnych kontraktov. Právna veda ustanovila svoje vlastné pravidlá, resp. kritériá. Ako napríklad organizačné kritérium (zásah určitej osoby verejného práva, resp. v slovenskom tradičnom chápaní orgánu verejnej správy), alebo kritérium materiálne (ktoré sa zameriava jednak na to, či sa dané ustanovenia tradične zaraďujú do

²⁹ Ibidem, s. 32.

³⁰ VAČOK, J.: Formy činnosti verejnej správy. In VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. - : 2. dopl. vyd. Bratislava: C.H. Beck, 2018, s. 146.

oblasti výkonu verejnej správy, ako aj na skutočnosť, či sa uzavretie tejto zmluvy priamo vzťahuje na výkon určitej verejnej služby.³¹

Dôvodov, prečo sa v slovenskej vede správneho práva nevenujeme administratívnym kontraktom dostatočne, môže byť viacero. Sú stále vnímané väčšmi ako výnimka zo systému tých finálnych foriem činností verejnej správy, ktoré majú charakter jednostranných administratívnych aktov – uskutočňovaných len v tých situáciách, kedy je to pre výkon verejnej správy vhodnejšie, či lepšie. Ako uvádza napríklad Babčák, *berúc do úvahy aspekt dvojstrannosti, príp. viacstrannosti týchto úkonov sa považujú za atypické akty verejnej správy. Sú upravené odvetviami verejného práva, ktoré regulujú právne vzťahy vznikajúce v oblasti verejnej správy. Dominantné miesto medzi týmito odvetviami patrí správne právu, ale v ostatných rokoch už aj daňovému právu a právu finančnému.*³² Rovnako aj Molitoris uvádza administratívne kontrakty medzi prostriedkami alternatívnych riešení pre účely sporov vznikajúcich vo verejnej správe alebo pri výkone verejnej správy, a to spolu s mediáciou vo verejnej správe.³³ A tiež aj Píry vo vzťahu ku stavebnému konaniu uvádza, že tieto zmluvy ako formy činnosti verejnej správy nie sú zatiaľ štandardnou formou konania verejnej správy.³⁴

Aj v tejto súvislosti ale musíme uviesť, že z hľadiska predpokladania budúceho vývoja nejde o správny prístup. Administratívne kontrakty neustále nadobúdajú na význame a na dôležitosti, a to najmä s ohľadom na skutočnosť, že vnímanie verejnej správy sa postupne mení – nemá už ísť len o jednoznačného suveréna, ale skôr o subjekt poskytujúci verejné služby.

Zároveň však musíme poukázať na skutočnosť, že mnohé úlohy verejnej správy je lepšie, efektívnejšie a vhodnejšie vykonávať cez tretie subjekty. Je to zároveň presadzovanie určitého druhu deetizácie a decentralizácie. *Deetizácia sa spája tak s presunom zodpovednosti za spravovanie verejných vecí zo štátu na samosprávu regiónov a obcí, ako aj s ich privatizáciou, čím sa vytvára konkurenčné prostredie pri ich poskytovaní (školsťvo, sociálne veci, zdravotníctvo, šport, kultúra,*

³¹ MORAND-DEVILLER, J.; BOURDON, P.; POULET, F.: *Droit administratif. 16e édition*, Paris: LGDJ, 2019, s. 419 a nasl.

³² BABČÁK, V.: Dohody v daňovom práve. *Humanum. Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne*, 2008, č. 1, s. 125.

³³ MOLITORIS, P.: Správny súdny poriadok a možnosti alternatívneho riešenia sporov. Právnik. Teoretický časopis pro otázky státu a práva (The Lawyer-Scientific Review for Problems of State and Law), 155, 2016, č. 11, s. 998.

³⁴ PÍRY, M.: Veľká reforma stavebného práva na Slovensku a zelená infraštruktúra. *Acta Juridica Olomucensia*, 18, 2023, č. 2, s. 126-133.

verejná doprava) Podľa nás existuje ešte mnoho úloh, ktoré môže efektívnejšie ako verejná správa poskytovať súkromný sektor a neziskový sektor.³⁵ Práve zvýraznenie významu poskytovania služieb môže viesť k zvýšeniu záujmu o administratívne kontrakty. V tomto prípade máme na mysli samozrejme tie, ktoré môžeme označiť ako subordinačné. Ide tu o verejné služby, poskytované verejnou správou v užšom slova zmysle – teda zabezpečovanie konkrétnych reálnych služieb spravovaných osobám, kedy dochádza k bezprostrednému uspokojovaniu určitých potrieb týchto osôb. Tieto verejné služby nie sú zväčša poskytované na základe jednostranných administratívnych aktov, ale na základe zmluvného vzťahu. Preto sa zvykne uvádzať, že ide o uskutočňovanie verejnej správy prostriedkami súkromného práva.³⁶

Môžeme sa pritom oprávnenie domnievať, že tento trend sa bude aj v budúcnosti ešte viac zvýrazňovať a administratívne kontrakty tak nebudú viac predstavovať len akýsi alternatívny spôsob výkonu kompetencií verejnej správy, ale rovnako ako v prípade zahraničia, napríklad Francúzskej republiky, pôjde o rovnocennú možnosť výkonu verejnej správy.

Samozrejme, aj v tomto prípade si administratívne kontrakty zachovávajú akýsi osobitý charakter, čím sa odlišujú od súkromnoprávných zmlúv. Nie je to len skutočnosť, ktorú opisujeme vyššie, a teda to, že sa z vecného hľadiska týkajú výkonu verejnomocenských opatrení spadajúcich do oblasti verejnej správy. Ide aj o oblasť uzatvárania takýchto zmlúv a súvisiacich ekonomických dôsledkov. Súkromné zmluvné právo a správne zmluvné právo sa značne líšia, pokiaľ ide o možnosť opätovného prerokovania zmlúv: zdá sa, že v súkromnom práve je toto právo širšie rozsiahlejšie ako v správnom práve. V správnom práve je prítomný silnejší charakter jednostrannosti (spojenej s právomocou administratívy zabezpečiť kontinuitu verejnej služby a nariadenie zmeniteľnosti zmlúv), ako aj zameranie sa na zvládnutie dôsledkov udalostí z hľadiska pozastavenia alebo zachovania sankcií podľa zvykového práva za meškanie a dodatočné náklady na trhoch (napríklad zrušením sankcií v prípade vyššej moci) a paušálnu náhradu za vzniknuté riziká (napríklad poskytnutím náhrad).³⁷

³⁵ KOTULÁK, J.: Štandard verejnej služby v hodnotení kvality verejnej správy. *Finančné trhy*, 17, 2020, č. 1, s. 1.

³⁶ ŠKROBÁK, J.: Verejné služby. In VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. - : 2. dopl. vyd. Bratislava: C.H. Beck, 2018, s. 26.

³⁷ KIRAT, T.: L'allocation des risques dans les contrats : de l'économie des contrats « incomplets » à la pratique des contrats administratifs. *Revue internationale de droit économique*, 17, 2003, č. 1, s. 40.

Ako uvádzame vyššie v texte, postavenie administratívnych kontraktov v rámci právneho systému Slovenskej republiky je momentálne nejasné. Vedie to následne k niekoľkým nezrejmosťami, ako napríklad ich posudzovania, súdneho prieskumu a podobne.

V zahraničí je tento prístup neraz odlišný. Rozoznávame tak napríklad unitárne systémy, ako je napríklad v anglickom či americkom práve. V tomto prípade sú administratívne kontrakty považované za zmluvy podobné zmluvám súkromného práva a rovnako pri súdnom prieskume sú preskúvané všeobecným súdnictvom. V angloamerickej právnej systéme teda v zásade považujeme všetky zmluvy za jeden druh dvojstranného právneho úkonu.

Na druhej strane, v niektorých kontinentálnych právnych systémoch, ktorými sú napríklad nemecký právny systém, belgický právny systém, taliansky právny systém, španielsky právny systém, francúzsky právny systém, či systémy frankofónnych afrických štátov je situácia iná. V tomto prípade spadajú administratívne kontrakty do systému verejnej správy a to jednak z hľadiska posudzovania úloh verejnej správy, alebo rovnako aj pri súdnom prieskume (kde zväčša existuje administratívno-právna jurisdikcia správnych súdov). Treba však poukázať zároveň na skutočnosť, že prístup spomenutých štátov ku administratívnym kontraktom je vždy rozdielny s ohľadom na ich právnu úpravu.³⁸

V prípade Slovenskej republiky stojíme naozaj pred dilemou. Patria administratívne kontrakty do správneho práva, alebo je to naozaj len výkon verejnej správy súkromnoprávnymi prostriedkami? Aj v tomto prípade sa zameriavame najmä na subordinačné administratívne kontrakty, kde sa zdá byť súkromnoprávny rozmer ešte silnejší, než pri kordinačných.

Vzhľadom na súčasný právny stav sa prikláňame k druhej možnosti. Teória administratívnych kontraktov nie je na Slovensku dostatočne spracovaná, ani znenie príslušných zákonov tento pojem nepoužíva. Preskúvanie administratívnych kontraktov nespadá pod kompetenciu správnych súdov (dokonca, Správny súdny poriadok nespomína správne dohody ani pri negatívnom vymedzení právomoci správnych súdov).³⁹ Napriek tomu, administratívne kontrakty existujú aj na území Slovenskej republiky a ich význam sa bude, vzhľadom na skutočnosti opísané vyššie, stále zvyšovať. Pred určitým časom na

³⁸ RICHER, L.; LICHERE, F.: *Droit des contrats administratifs*. 12e édition. Paris: LGDJ, 2021, s. 44-46.

³⁹ Ustanovenie § 6 a § 7 zákona č. 162/2015 Z. z.

Slovensku neexistovalo správne súdnictvo v organizačnom chápaní a aj z funkčného hľadiska sa často považovalo len za predmet civilného procesného práva. Dnes o jeho osobitosti už málokto pochybuje. Je preto možné, že administratívne kontrakty budú o niekoľko rokov predstavovať oveľa dôležitejšiu a rešpektovanejšiu finálnu formu činnosti verejnej správy, tak ako je tomu v mnohých iných štátoch, napríklad vo Francúzskej republike.

Záver

V článku sme sa zaoberali osobitým postavením administratívnych kontraktov ako zvláštnych foriem činnosti verejnej správy. Ako uvádzame v texte, verejná správa môže vykonávať svoje úlohy a dosahovať svoje ciele rôznymi prostriedkami. V prípade finálnych foriem činnosti verejnej správy ide buď o jednostranné administratívne akty, vydávané na základe autoritatívneho a nadradeného postavenia orgánu verejnej správy, alebo o administratívne kontrakty, vznikajúce na základe zmluvného vzťahu medzi orgánom verejnej správy a iným subjektom.

Ako uvádzame v texte, napriek skutočnosti, že administratívne kontrakty existujú v právnych podmienkach Slovenskej republiky dlhodobo (a to vrátane subordinačných), ich významu sa neprpisuje dostatočná pozornosť. Vzhľadom na skutočnosť, že verejná správa sa čoraz viac chápe ako poskytovateľ verejných služieb a pomoci pre obyvateľov, a čoraz menej ako autoritatívny rozhodujúci subjekt však predpokladáme, že ich význam bude aj v budúcnosti čoraz viac narastať. Keďže v prípade administratívnych kontraktov je silný verejnoprávny (resp. verejnosprávny) rozmer, je možné, že táto ich osobitosť sa odrazí aj na ich posudzovaní orgánmi správneho súdnictva a prepracovaním zákonných, ako aj judikatúrnych požiadaviek na ich náležitosti. Táto zmena však vyžaduje aktívnejší postoj jednak zo strany zákonodarného orgánu, tak aj súdnych orgánov, ako aj akademickej obce.

V úvode sme si stanovili výskumnú otázku: „Aký je význam administratívnych kontraktov pri plnení úloh verejnej správy na území Slovenskej republiky?“. Môžeme na ňu odpovedať nasledovne:

Administratívne kontrakty na území Slovenskej republiky existujú a plnia úlohy verejnej správy. Platí to ako v prípade koordinačných, tak aj subordinačných administratívnych kontraktov. No napriek tomu, že právna prax s nimi počíta, menej to platí v prípade právnej teórie. V tomto prípade nemáme prepracované podmienky uzatvárania

administratívnych kontraktov, ich náležitosti, osobitosti preskúmania a podobne. Tu platia vo všeobecnosti predpoklady súkromného práva. V súčasnosti teda môžeme hovoriť skôr o vykonávaní úloh verejnej správy súkromnoprávnymi prostriedkami. Očakávame však, že situácia sa do budúca zmení a význam administratívnych kontraktov sa zvýši, a zároveň sa budú brať za plnohodnotný prostriedok (resp. formu) výkonu verejnej správy.

Zoznam použitej literatúry

1. BABČÁK, V.: Dohody v daňovom práve. *Humanum. Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne*, 2008, č. 1, s. 123-129.
2. DARKOVSKA, N.: Administrative Contracts in Comparative Law. *Iustinianus Primus Law Review*, 13, 2022, č. 1, s. 1-9.
3. DOBROVODSKÝ, R.: § 44 [Okamih uzavretia zmluvy]. In ŠTEVČEK, M.; DULAK, A.; BAJÁNKOVÁ, J.; FEČÍK, M.; SEDLAČKO, F.; TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník (I. a II. zväzok). 1. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2017, ISBN 978-8-074-00597-8, 3208 s.
4. DOBROVODSKÝ, R.: § 44 [Okamih uzavretia zmluvy]. In ŠTEVČEK, M.; DULAK, A.; BAJÁNKOVÁ, J.; FEČÍK, M.; SEDLAČKO, F.; TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník I. 2. vydání*, Praha: C. H. Beck, 2019, ISBN 978-8-074-00770-5, 3344 s.
5. HUTTA, V.: Štátnomocenský charakter normatívnych správnych aktov. *Právny obzor*, 68, 1985, č. 10, s. 905-913.
6. CHIFFLOT, N.; TOURBE, M.: *Droit administratif. 18e édition*. Paris: Dalloz, 2022. ISBN 978-2-247-21633-8, 944 s.
7. CHRÉTIEN, P.; CHIFFLOT, N.; TOURBE, M.: *Droit administratif. 17e édition*. Paris: Dalloz, 2020, ISBN 978-2-247-19915-0, 928 s.
8. KIRAT, T.: L'allocation des risques dans les contrats : de l'économie des contrats « incomplets » à la pratique des contrats administratifs. *Revue internationale de droit économique*, 17, 2003, č. 1, s. 11-46.
9. KOTULÁK, J.: Štandard verejnej služby v hodnotení kvality verejnej správy. *Finančné trhy*, 17, 2020, č. 1, s. 1-15.
10. KLIMOVSKÝ, D.: *Základy verejnej správy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2008, ISBN 978-80-7097-713-2, 269 s.
11. LOMBARD, M.; DUMONT, G.; SIRINELLI, J.: *Droit administratif. 13e édition*. Paris: Dalloz, 2019, ISBN 978-2-247-18976-2, 682 s.
12. MOLITORIS, P.: Správny súdny poriadok a možnosti alternatívneho riešenia sporov. *Právnik. Teoretický časopis pro otázky státu a práva*

- (*The Lawyer-Scientific Review for Problems of State and Law*), 155, 2016, č. 11, s. 982-998.
13. MORAND-DEVILLER, J.; BOURDON, P.; POULET, F.: *Droit administratif. 16e édition*, Paris: LGDJ, 2019, ISBN 978-2-275-06485-7, 868 s.
  14. PAGARIN, M. S.; SANDU, A. M.: Study on administrative contracts. *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, 4, 2012, č. 2, s. 903-910.
  15. PETIT, J.; FRIER, P.-L.: *Droit administratif. 17e édition*. Paris: LGDJ, 2023, ISBN 978-2-275-13072-9, 824 s.
  16. PÍRY, M.: Veľká reforma stavebného práva na Slovensku a zelená infraštruktúra. *Acta Iuridica Olomucensia*, 18, 2023, č. 2, s. 126-133.
  17. RENDERS, D.: Jusqu'ou la loi doit-elle consolider l'acte administratif unilatéral ? *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, 2012, č. 2, s. 68-75.
  18. RICHER, L.; LICHÈRE, F.: *Droit des contrats administratifs. 12e édition*. Paris: LGDJ, 2021, ISBN 978-2-275-09103-7, 760 s.
  19. ROUQUETTE, R.: *Dictionnaire du droit administratif*. Paris: Le Moniteur, 2002, ISBN 978-2-281-12381-2, 892 s.
  20. SLÁDEČEK, V.: *Obecné správní právo. 2. vyd.* Praha: Wolters Kluwer, 2009, ISBN 978-80-7357-382-9, 380 s.
  21. ŠKROBÁK, J.: Verejné služby. In VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť. - : 2. dopl. vyd.* Bratislava: C.H. Beck, 2018, ISBN 978-80-89603-68-8, s. 25-29.
  22. UBAUD-BERGERON, M.: *Droit des contrats administratifs. 4e édition*. Paris: Lexis Nexis, 2019, ISBN 978-2-7110-3643-1, 565 s.
  23. VAČOK, J.: Formy činnosti verejnej správy. In VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť. - : 2. dopl. vyd.* Bratislava: C.H. Beck, 2018, ISBN 978-80-89603-68-8, s. 137-147.
  24. VAYSSE, C.: *La théorie générale du contrat administratif. Analyse de la résilience d'une notion oscillant entre forces de conservation et besoin de renouvellement*. Paris: L'Harmattan, 2022, ISBN 978-2-343-25041-0, 464 s.

HISTORICKÝ VÝVOJ UMELEHO PRERUŠENIA TEHOTENSTVA – TRESTNÝ ČIN ALEBO ĽUDSKÉ PRÁVO?

Bc. Kristína Nagyová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky
nagyova339@uniba.sk

Historický vývoj umelého prerušenia tehotenstva – trestný čin alebo ľudské právo?

Táto práca sa zameriava na historický exkurz vývoja umelého prerušenia tehotenstva od prehistorických čias až po súčasnú právnu úpravu. Začína opisovať samotnú problematiku od prvých zmienok súvisiacich s právnou úpravou umelého prerušenia tehotenstva, postupuje do explicitne vymedzenej zákonnej úpravy, ktorá postihuje výkony umelého prerušenia tehotenstva trestnosťou, pričom záverom sa dostáva do súčasnosti. V súčasnej právnej úprave sa venuje nielen aktuálnemu statusu a motívu prijatia takejto právnej úpravy, ale taktiež poukazuje na samotné poslancecké návrhy, ktoré rezonovali volebnými obdobiami. Zároveň sa snaží poukázať na dôsledky, ktoré právna úprava v minulosti spôsobovala, či vhodnosť (ne)trestnosti v súvislosti s umelým prerušením tehotenstva. Analyzuje poslancecké návrhy volebných období, či odôvodnenosť týchto návrhov a zároveň sa zamýšľa nad (ne)potrebou upraviť interrupčnú politiku v súčasnom období. Opisuje jednotlivé názorové spektrá dvoch kruhov v spoločnosti, či už liberálny alebo konzervatívny. Poukazuje na zníženie potratovosti, či príliš obmedzujúce návrhy ustanovení sprísňovania interrupcií.

The historical development of abortion - a crime or a human right?

This thesis focuses on the historical excursus of the development of abortion from prehistoric times to the current legislation. It begins by describing the issue itself from the earliest references to the legal regulation of abortion, proceeds to the explicit legal regulation that

criminalizes the performance of abortion, concluding with the present day. It not only discusses the current status of the current legislation and the motive for enacting such legislation, but also highlights the very parliamentary proposals that have resonated through the electoral periods. It also seeks to highlight the consequences that the legislation has caused in the past, or the appropriateness of (non)criminalization in relation to abortion. It analyses the parliamentary proposals of the electoral periods, or the justification of these proposals, and also reflects on the (un)necessity to regulate abortion policy in the current period. It describes the different spectrums of opinion of the two circles in society, whether liberal or conservative. He points to the reduction of the abortion rate, or the overly restrictive proposed provisions tightening abortion.

Kľúčové slová: historický exkurz, trestné právo, umelé prerušenie tehotenstva, politika

Key words: historical excursus, criminal law, abortion, politics

<https://doi.org/10.62874/afi.2024.1.05>

Úvod

Slovenskom v pravidelných intervaloch rezonuje záujem poslancov o interrupčnú politiku, či sprísnenie interrupčného zákona. Ciele sprísňovania, či zmeny legislatívy interrupčného zákona sa rôznia. Pravidelne, už od vzniku Československa mali obmedzenie interrupcií odôvodňovať argumenty týkajúce sa zvyšovania pôrodnosti, cez konzervatívnu stránku ochrany života „nenarodeného dieťaťa“, či pomerne novým argumentom bola samotná „pomoc tehotným ženám“. Umelé prerušenie tehotenstva rezonuje najmä v dvoch prúdoch spoločnosti. Jedným z nich je ten liberálny, ktorý obmedzenie interrupcií nevníma pozitívne, s ohľadom na odôvodnenie spočívajúce vo forme ochrany života ženy a argumentáciou proti vo vzťahu k znižujúcemu počtu vykonávaných interrupcií. Konzervatívne prúdu častokrát pripisuje vinu spočívajúcu v tlaku na ženu, aby dieťa donosila. Aj vzhľadom na selektívny prístup k slovenskej minulosti má priemerný slovenský občan pocit, že sa problematika umelého prerušenia tehotenstva takmer neriešila.

Aj vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti, ktoré spočívajú v predkladaní návrhov zákonov upravujúcich prístup k interrupciám sme sa v tejto práci rozhodli priblížiť historický prierez naprieč právnou úpravou prerušenia tehotenstva.

V prvej časti práce sa venujeme najstarším tézám spomínajúcich prerušenia umelého tehotenstva, pričom mapujú obdobie od praveku, ktorý upriamuje pozornosť na prostriedky, ktorými dochádzalo k výkonu potratov. Následne prechádzame zmienkami v Platónovej Ústave. Prvá časť takisto približuje metódu pokusu a omylu súvisiacich priamo s umelým prerušením tehotenstva, avšak tieto boli častokrát spájané najmä s čarodejníctvom, či poverami. V historickom exkurze je pomerne významná aj úprava rímskeho práva. Rozhodnutie o interrupcií pripadalo na nezávislého muža – pater familias, ktorý disponoval právomocou nad vykonaním potratu. Zároveň sa v texte venujeme aj úprave Koldínového zákonníka, č. bule pápeža Sixta VI. Effraenatum, ktorá považuje prerušenie tehotenstva za neprípustný prostriedok.

Práca v druhej kapitole približuje právnu úpravu v Habsburskej monarchii, ktorá predstavuje pomerne ucelenú formu, na rozdiel od pomerne roztrieštenej právnej úpravy doposiaľ. Dochádza k explicitnému zakotveniu zákazu interrupcií, ktorým dochádza ku kriminalizovaniu žien za pokus „vyhnať plod“, či dokonca postihnutie muža za pomoc tehotnej žene. Zároveň dochádza ku charakteristike potratovej politiky počas obdobia Československej republiky až po motivácie predstaviteľov Slovenského štátu upraviť, či zmeniť prístup interrupciám.

Následne sa v roku 1950 Národné zhromaždenie Československej republiky uznieslo na novom Trestnom zákone¹ a ponechal v platnosti kvalifikáciu interrupcií v zmysle usmrtenia ľudského plodu v šiestej hlave pod názvom trestné činy proti životu a zdraviu.² Boli však prípustné výnimky v prípade ohrozenia života matky, či dedičných chorôb jedného z rodičov. Kodifikáciou bol v roku 1961 prijatý Trestný zákon, ktorý v siedmej hlave trestných činov proti životu a zdraviu vymedzoval trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva. Ten obsahoval odkaz na podzákonnú právnu úpravu, ktorou sa určoval legálny postup pre vykonanie umelého prerušenia tehotenstva. Práca takisto približuje vývoj počtu vykonaných interrupcií naprieč rokmi a dôvody rapidne klesania ich počtu.

V poslednej časti sa v práci snažíme priblížiť jednotlivé motívy poslancov vedúce k úprave umelého prerušenia tehotenstva v súčasnosti a zároveň poukázať na vývoj právnej úpravy umelého prerušenia tehotenstva, ktorá v súčasnosti netvorí jeden z trestných činov v trestnom

¹ Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon zo dňa 12. júla 1950 prijatý Národným zhromaždením Československej republiky. Vyhlásené znenie.

² Ustanovenie § 218 zákona č. 86/1950 Zb. Trestný zákon. Trestná sadzba spočívala vo forme odňatia slobody až na jeden rok.

zákone. Zároveň však analyzujeme jednotlivé návrhy poslancov v predchádzajúcich volebných obdobiach a samotnú odôvodnenosť týchto návrhov.

Samotný cieľ práce smeruje k vysvetleniu historických súvislostí súčasnej právnej úpravy umelého prerušenia tehotenstva, ktorý do určitej miery však rozdeľuje súčasnú spoločnosť. Zároveň chceme preskúmať otázku dôvodnosti nedávnych návrhov poslancov, a odpovedať na otázku, či existuje súvis medzi klesajúcou krivkou interrupcií a tvorby právnej úpravy, ktorá ju obmedzuje.

Dovolím si preto tvrdiť, že pre lepšiu analýzu, či prijatie efektívnejšej právnej úpravy, ktorá dokáže prezieravo reagovať na aktuálnu situáciu je potrebné poznať aj právnohistorický kontext vývoja právnej úpravy súvisiacej s umelým prerušením tehotenstva od počiatku praveku až po súčasnosť, ktorej obsah sa nachádza v tejto práci.

1. Prvé zmienky súvisiace s prerušením tehotenstva

Téma umelého prerušenia tehotenstva sprevádza ľudstvo už od počiatku vekov.³ Spomenúť môžeme už Platóna, ktorý prišiel s názorom, že moc pochádza z majetku a početnosť detí vedie k jeho drobeniu, čím dospel k názoru, že je potrebné regulovať pôrodnosť.⁴ Platónova Ústava tak spomína: „...a nebudú plodiť deti nad svoje pomery z bázne pred chudobou a vojnou.“⁵ Platón tak odporučal potraty najmä vtedy, ak došlo k počatiu dieťaťa a pokrvnými príbuznými. Problémom jeho doby nebol samotný zákaz interrupcií, dôraz sa kládol na to, kto o ňom rozhodoval, či akú osobu mal chrániť.⁶ Dôležitejším bola ochrana tehotnej ženy, než plodu v tele ženy. To môžeme vidieť aj v Starom zákone, ktorý hodnotu skutočného človeka vymedzil až po narodení.⁷ Prvé písomné zmienky o ľudskej snahe regulovať počatie pochádzajú už od roku 1850 pred Kristom. Samotnému otehotneniu sa zabráňovalo

³ Len pre zaujímavosť si dovoľm spomenúť prostriedky, ktorými dochádzalo k výkonu potratov v praveku. Išlo prakticky neškodné až po vysoko toxické abortíva. Používal sa napríklad Hašíš, mydlo, ricínový olej, preháňadlá, či horčica a čpavok. Abortíva docielili nepriamy potrat, ako dôsledok otravy, avšak známe bolo aj psychické ovplyvňovanie prostredníctvom rituálov.

SZABÓ, M. Potraty: *Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. Tlač: Dubra, a. s., Vydal: N Press, s. r. o. prvé vydanie, ISBN 978-80-99925-23-2, 2020.

⁴ ILLYOVÁ, Z. *Historický vývoj prerušenia tehotenstva*. Bakalárska práca. Univerzita Komenského v Bratislave. 2011. s 16.

⁵ PLATÓN. *Ústava*. Preklad Novotný F., Praha: 1921, s. 86.

⁶ SZABÓ, M. Potraty: *Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 22.

⁷ SZABÓ, M. Potraty: *Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 23.

prostredníctvom metódy pokusu a omylu. Všetok pokus a omyl však smeroval k čarodejníctvu, či poverám.⁸ Príkladom udeľovania sankcií v súvislosti s potratom bol Chammurapiho kódex z roku 2250 pred Kristom vymedzoval sankcie udeľované v prípade poškodenia práv otca na potomstvo, či zodpovednosť človeka, ktorý spôsobil potrat dcéry plnoprávneho občana, závislého alebo otrokyne.⁹

Medzi rokom 98 – 138 pred Kristom dochádza k významnému počinu Soránom z Efezu, ktorý započal odlišovanie medzi antikoncepciou a potratom. V diele Corpus Hippocraticum Hippokrates odporúča na ukončenie tehotenstva násilné telesné cvičenia, pričom prostriedky, ktoré boli používané, neodporúčal, pretože boli pre samotnú ženu príliš nebezpečnými pred rozvojom modernej medicíny.¹⁰ Častokrát preto dochádzalo k vražde novorodencov ako výkonu umelého prerušeniu tehotenstva.

Názor na prerušenie tehotenstva vytvára aj rímske právo, ktoré v otázkach interrupcií ponechalo rozhodnutie na nezávislého muža – pater familias, ktorý získal právomoc nad vykonaním potratu. Rozdielom bol však postoj samotnej otrokyne od slobodných žien, ktorá využívala potrat ako formu odporu voči svojej neslobode. Na našom území za čias Veľkej Moravy sa reštrikcie týkajúce sa potratov vyskytujú už v texte Metodovho prekladu penitenciálu. V prípade ak žena potratí, trestom za potrat bolo kajanie sa 3 roky o chlebe a vode.¹¹ Aj kresťanské zákonodarstvo spomína vo svojich predpisoch pojem potrat. Možno spomenúť napríklad Graciánov dekrét prijatý z roku 1140, avšak uznaný dekrétom Inocenta III. „Sicut ex“ až v roku 1211. Za zabitie človeka bolo prirovnávané vykonanie potratu sformovaného plodu.¹²

Vplyvom recepcie rímskeho práva sa pod pojem usmrtenie zaraďoval aj výkon umelého prerušenía tehotenstva. V roku 1579 v Koldínovom zákonníku sa tak nachádza ustanovenie, ktoré znie: „*Také zabití ta, kteráž plod ze sebe vyháni, aneb týž plod jakýž pak koli způsobem v sobě udušuje a mrtví.*“ Zjednotenie trestného práva prichádza až v roku 1707 vydaním hrdelného súdneho poriadku Jozefom I., pričom však právna úprava interrupcií ostala totožná. Spomenúť možno aj

⁸ Ľudské práva, žien, feminizmus a rodová rovnosť. Interrupcie a história. [online]. Dostupné na internete: <https://moznostvolby.sk/interrupcie-a-historia/> [cit. 2023-11-15].

⁹ Tamtiež.

¹⁰ Tamtiež.

¹¹ Ustanovenia svätých otcov. In: *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Budmerice: RAK, 1999, s. 205.

¹² Dekrét upravuje prekážku prijatia alebo výkonu kňazských sviatení, pričom pôvodcom tejto prekážky má byť zabitie človeka.

trestný kódex prijatý v období absolutizmu za vlády Márie Terézie *Constitutio Criminalis Theresiana*, ktorý niesol množstvo cirkevných názorov, pričom jeden z nich bol zameraný aj na umelé prerušenie tehotenstva, ktoré svojou povahou spadalo pod trestný čin na úrovni vraždy.

Následne v roku 1588 dochádza bulou pápeža Sixta VI. *Effraenatum* k odsúdeniu akejkoľvek formy prerušenia tehotenstva rímskokatolíckou cirkvou. Rozhodovanie o prerušení tehotenstva je tak v rukách Boha, ktorý môže pripustiť spontánny potrat, no umelé vykonanie potratu z tohto dôvodu neprichádzalo do úvahy. Tým sa menilo chápanie skutočného človeka až po narodení na chápanie živého človeka už od zárodku (počatia). V stredoveku sa za vykonávanie potratov ukladali tresty. Ukladanie trestov však nebolo až tak dôsledné, častokrát išlo najmä o tichú toleranciu. Vplyvom osvietenstva zasiahol do právomoci nad výkonom umelého prerušenia tehotenstva štát, a to najmä s ohľadom na zdravý vývin. Nástrojom na reguláciu pôrodnosti mala byť magická antikoncepcia vo forme čarov, či zaklínadiel, výnimkou však nebolo ani ľudové liečiteľstvo. K otehotneniu sa v 19. storočí snažili pristupovať racionálne, a to najmä oddelenými spálňami manželov¹³, či vyšším vekom potrebným na uzatvorenie manželstva.¹⁴

Spomenúť v rámci vývoja umelého prerušenia tehotenstva môžeme príkladom aj pruské trestné právo z roku 1794, ktoré stanovovalo, že: „Žena, ktorá použila prostriedky, ktoré mohli spôsobiť, že by svoj plod potratila (pokúsila sa), bude potrestaná väzením od 6 mesiacov do 1 roka. Ak svoj plod potratila v prvých 30 týždňoch tehotenstva, bude potrestaná väzením od 2 do 6 rokov. Ak po tomto období, bude potrestaná väzením od 8 do 10 rokov.“¹⁵ Ďalším trestným kódexom bol rakúsky Jozefínsky zákonník z roku 1787, ktorý vymedzoval ustanovenia, ktoré uvádzali, že žena sa dopustí zločinu, ak si úmyselne spôsobí potrat, či porodí naschvál mŕtve dieťa.¹⁶

¹³ Oddelenie manželov prostredníctvom rozdielnych spální bolo príznačné najmä pre vyššie spoločenské triedy.

¹⁴ SZABÓ, M. Potraty: *Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 23.

¹⁵ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1971, s. 41.

¹⁶ Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung. Wien: Johann Thomas Edlen von Trattem, 1787. § 1 – 19.

2. Od Habsburskej monarchie po rok 1950

Habsburská monarchia následne prichádza s explicitným zakotvením zákazu interrupcie v ustanovení § 144 Trestného zákona.¹⁷ Týmto ustanovením dochádza ku kriminalizovaniu žien za pokus „vyhnať plod“, či dokonca postihnutie muža za pomoc tehotnej žene. Trestanie však vyžadovalo dôkazy, že išlo o zavinené konanie ženy. Trestanie z nedbanlivosti lekárom bolo v ustanovení § 356 Trestného zákona. Za protiprávnu bola považovaná aj žiadosť, ktorá nakoniec nebola úspešná o vykonanie umelého prerušenia tehotenstva. Zákon nešpecifikoval, akými prostriedkami je možné vykonať potrat, pričom odpoveď nám dáva jeho komentár, ktorý vymedzuje náhle zľaknutie sa¹⁸ za jednu z možností, ktorá môže spôsobiť potrat.

Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní mal zákonodarca za cieľ v uhorskej časti monarchie uzákoniť vlastný zákaz umelého prerušenia tehotenstva, pričom samotným cieľom by malo dôjsť k zvýšeniu populačného rastu Maďarov. Uhorský trestný zákonník z roku 1878¹⁹ obsahoval nižšie postihy za delikty ako rakúsky trestný zákonník.²⁰ Skutková podstata v ustanovení § 285 bola naplnená, ak tehotná žena úmyselne vyženie, usmrť svoj plod alebo dá niekomu inému vykonať potrat. Trestne zodpovednou je aj osoba, ktorá so zvoľením ženy vykoná potrat. Z hľadiska naplnenia skutkovej podstaty tohto trestného činu nebol podstatný vek plodu, avšak podstatou bola skutočnosť, že plod vôbec existuje.²¹ Možným bolo aj uloženie vedľajšieho trestu vo forme straty úradu. Trestný zákonník upravoval aj skutkovú podstatu smerujúcu k ochrane plodnosti v ustanovení § 303 ods. 1.²²

¹⁷ Rakúsky trestný zákon č. 117/1852 r. z. o zločinoch, prečinoch a priestupkoch v znení účinnom od 1.9.1852 do 31.7. 1950. V origináli Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen. Táto právna úprava platila na území českých krajín až do roku 1950.

¹⁸ Zľaknutie sa môžeme vymedziť ako jeden z potratových dôvodov, ktorý síce nie je explicitne v zákone č. 117/1852 r. z. spomínaný, avšak komentár pripúšťa zľaknutie sa ako jeden z potratových dôvodov, a to vtedy, ak niekto spôsobí náhle zľaknutie sa ženy s úmyslom spôsobiť jej potrat.

¹⁹ Zák. čl. V/1878. Uhorský trestný zákonník o zločinoch a prečinoch.

²⁰ BEŇA, J. - GÁBRIŠ, T.: *Dejiny práva na území Slovenska I (do roku 1918)*. Bratislava. 2008. s. 190.

²¹ MILOTA, A. - NOŽIČKA, J.: *Trestné zákony zeme slovenskej a podkarpatskoruskej*. Kroměříž: J. Gusek, 1931, s. 121.

²² Podľa ustanovenia § 303 ods. 1 Trestného zákonníka „sa žalárom trestalo aj také poškodenie tela, ak následkom neho poškodený stratil niektorý dôležitejší úd tela alebo zmysel.“ V zmysle judikatúry sem spadalo aj „odrezanie pohlavného údu mužovho.“

K zmierneniu potratového zákona na rakúskej strane dochádza v roku 1912 a to povolením interrupcie v prípade, ak dochádza k ohrozeniu života matky.

V rokoch pred prvou svetovou vojnou sa v rámci slovenského národného hnutia štiepilo Slovensko na dva druhy: katolícke, národné a druhé „masarykovsko-progresívne“.²³ Vzhľadom na recepciu práva zostali počas prvej republiky v platnosti pôvodné uhorské a rakúske reštrikcie, avšak v dôsledku prvej svetovej vojny dochádzalo výrazne k poklesu pôrodnosti. Naproti tomuto išiel vývoj v Sovietskom Rusku²⁴, kde v roku 1920 umožnili umelé prerušenie tehotenstva. Urobili tak aj kvôli tomu, že vodca boľševickej revolúcie Lenin považoval kriminálne potraty za zlo, pričom proti takémuto zlu je potrebné bojovať, a to jedine tým, že sa zlegalizujú potraty v záujme zdravia a života ženy.²⁵

Ludácky politik Karol Sidor už začiatkom 20. rokov zverejnil literárnu fantáziu s názvom *Kliatba nenarodených*, v ktorej viní z potratu ženy, ktoré podliehajú zvodcom, hoci vedia, aké bude mať toto ich podľahnutie následky. Následne chcú rozhodovať o živote a smrti svojich nenarodených detí, čím na seba privolávajú kliatbu stvorení, ktorým nedovolili vydať sa na cestu životom.²⁶ Sidor zúžil dôvody prečo ženy v Československu podstupovali umelé prerušenie tehotenstva na úpadok morálky, či neschopnosť odolávať pokušeniu sexuality. Opakom Karola Sidora bola prvá žena zvolená do prvorepublikového parlamentu Božena Karpíšková, ktorej cieľom bolo sprístupniť interrupcie. Oproti Karolovi Sidorovi a jeho dielu *Kliatba nenarodených* písala poviedku, ktorá opisovala mentálne a fyzicky trpiace dievča.

Zákazom interrupcii malo dôjsť k vytúženému populačnému rastu, preto dochádzalo k výraznému odmietaniu zodpovednosti na ženy zo strany Karpíškovej.²⁷ Karpíšková takisto rozlišovala medzi časťami obyvateľstva, ktoré podstupovali umelé prerušenie tehotenstva. Išlo najmä o rozdiel medzi chudobnými ženami, ktoré pociťovali zúfalstvo a chceli znížiť bremeno od mnohopočetnej rodiny a naopak majetnými ženami, ktoré neporušovali len zákony, ale aj vlastné princípy. Zatiaľ

²³ SZABÓ, M. *Potraty: Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 21.

²⁴ Od roku 1917 – 1922, pred vznikom Sovietskeho zväzu neformálne označovaný aj ako ruský komunistický štát.

²⁵ ILLYOVÁ, Z. *Historický vývoj prerušenia tehotenstva*. Bakalárska práca. Univerzita Komenského v Bratislave. 2011. s. 20.

²⁶ Tamtiež, s. 25.

²⁷ SZABÓ, M. *Potraty: Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. Tlač: Dubra, a. s., Vydal: N Press, s. r. o. prvé vydanie, ISBN 978-80-99925-23-2, 2020. s. 30.

čo prvá skupina bola nútená využívať len nelegálne prostriedky, druhá zažívala bezpečie z pohľadu omnoho lepšej lekárskej starostlivosti. Prirovnávala právo na výkon interrupcie k otázke individuálnych slobôd.²⁸ V Československu boli postihy za výkon umelého prerušenia tehotenstva mierne, aj napriek prísnej legislatíve prevzatej z uhorského, či rakúskeho trestného zákona. K obvineniu prichádzalo najčastejšie na základe udania, či po neodborných zákrokoch, kedy ženy museli vyhľadať odbornú pomoc. V praxi môžeme vidieť aj zaobchádzanie s ľuďmi z pohľadu trestného práva najmä kvôli príslušnosti k robotníckemu prostrediu, čím ich postihovali len podmiennečne.²⁹

Vyššie uvedené skutočnosti viedli v roku 1932 ministra spravodlivosti Meissnera k preloženiu návrhu zákona o čiastočnej legalizácii interrupcií. Principiálne mal zákaz interrupcií pretrvávať, malo ísť však o výnimky, ktoré by sprístupňovali umelé prerušenie tehotenstva bez následnej trestnosti. Výnimky tvorili najmä ohrozenie života matky, vážne poškodenie plodu, keď bolo tehotenstvo následkom znásilnenia, či nedosiahnutie 16 roku veku, čo mohlo znamenať neschopnosť zabezpečiť dieťa. Náklady vzniknuté pri potrate mala hradiť zdravotná poisťovňa. Prítomný nebol ani žiaden väčší protest proti tomuto návrhu, svoju nespokojnosť však podľa očakávaní vyjadrila katolícka časť politických strán. K návrhu sa neskôr vyjadrovali aj profesori z Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorý lekársku indikáciu výrazne odmietali s poukazom na jedinečnosť plodu.³⁰ Samotný návrh Meissnera teda neprekročil ani prah ministerskej rady, čo znamená nezaradenie do samotného legislatívneho procesu. V roku 1932 prichádza aj s prejavom Karpíšková na podujatí za revíziu potratového zákona.

Ku koncu 30. rokov sa v súvislosti s radikalizáciou Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLŠ) spája otázka interrupcií so židovským obyvateľstvom. V roku 1939 Karol Körper opisuje židovských lekárov ako tých, ktorí sa previnili voči kresťanskému a slovenskému národu ako: „*Iste mnohí Židia boli dobrými lekármi, ale nik nemohol od nich žiadať, aby mali ohľad na dušu, ktorej svetonázor bol im celkom cudzí, alebo aby napomáhali vzrast a zdatnosť národa, ku ktorému nepatrili.*“³¹ HSLŠ nemala za cieľ len tvorbu politiky za Boha, národ, či za

²⁸ Tamtiež, s. 30.

²⁹ Karpíšková nebola jedinou, ktorá chcela zmeniť potratovú politiku. Snahy o liberálne nazeranie na interrupcie presadzovala aj Luisa Landová-Štachová. Návrhmi sa mali nahradiť pôvodné ustanovenia v Zákonnom článku V/1878 a rovnako aj vo všeobecnom trestnom zákone z roku 1852 platnom v českých krajinách.

³⁰ SZABÓ, M. Potraty: *Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 32.

³¹ Tamtiež, s. 39.

vodcu, ale smerovala aj k rodinnej politike v rámci boja proti potratom a antikoncepcii. Bolo cieľom HSL'S akcentovať ľudské práva, alebo odmietavý postoj k interrupciám súvisel s inou otázkou, ktorá smerovala priamo na vedenie politiky? Symbolizovať politiku HSL'S mala aj zmena Ústavy³² z júla 1939 v § 89, podľa ktorej je rodina a manželstvo pod „zvýšenou ochranou právneho poriadku“. Začal sa pestovať „*kult matky*“ a žene prislúchala hlavná spoločenská funkcia vo forme reprodukčných povinností. Častokrát sa zabúda pri zohľadňovaní, či zmene terajšieho stavu na Slovenský štát, s čím súvisí postava Jozefa Tisa a jeho odmietavý postoj k interrupciám. Ten pravidelne oceňoval matky dekrétom „*za obetavosť a námahu*“ ktorou vychovali určujúci počet detí. K stimulovaniu pôrodnosti malo slúžiť aj zvyšovanie rodinných prídavkov na všetky deti, čo bolo značným rozdielom oproti Československu a podpore štátu „len“ na dve deti.

V roku 1940 dochádza konečne k preloženiu návrhu zákona o trestných činoch proti životu a jeho vzniku. Návrh mal zlepšiť československú normu, ktorá nešpecifikovala, v akých prípadoch sa dovoľuje vykonať interrupcie. Tento návrh, tak ako predchádzajúci Meissnerov, ktorý sa nedostal ani do legislatívneho procesu, dovoľoval podstúpenie interrupcie vo výnimočných situáciách, iba pod dohľadom dohľadom a v príslušných lekárskejších zariadeniach. Aj voči tomuto návrhu smerovalo množstvo negatívnych odborných posudkov, ktoré odmietali usmrtenie plodu bez výnimky.³³

Prvé verzie zákona zo dňa 29. marca 1941 č. 66/1941 Sl. z. o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285 a 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona (ďalej len ako „zákon o ochrane plodu“) pochádzajú z roku 1940.³⁴ Hlavným účelom tohto zákona malo byť zvýšenie populácie obyvateľstva. Návrh zákona bol predložený Snemu v roku 1941³⁵, pričom už predtým došlo k značnému pripomenkovaniu aj zo strany lekárskej obce. Jedna z posledných verzií zákona³⁶ ustanovovala v § 1: „*Umelé prerušenie tehotnosti je*

³² Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. oproti ústavnej listine ČSR sa z osobitnej zákonnej ochrany stala zvýšená ochrana právneho poriadku.

³³ SZABÓ, M. Potraty: *Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 39.

³⁴ Slovenský národný archív, fond Úrad predsedníctva vlády, škatuľa č. 157, spis č. 57/41.

Názvu Zákona o ochrane plodu predchádzal názov „zákon o trestných činoch proti populácii“.

³⁵ Návrh zákona obsahoval aj sprísnenie trestov v skutkových podstatách trestného zákonníka a vojenského zákona. V prípade úmyselného vyhnania plodu mal byť trest zvýšený z dvoch rokov žalára na päť, inak z troch rokov žalára na desať.

³⁶ Komisie Ministerstva pravosúdia dňa 3. októbra 1940 v zložení: Dr. Igonda (predseda), Dr. Beznák (za legislatívne odd. MV), Dr. Lačný, Dr. Straka (za zdravotné oddelenie MV), popl.

zakázané a trestné. “ Neskôr dochádza k vymedzeniu výnimky, ktorá spočívala vo vážnom ohrození života tehotnej ženy. Tento zákrok však mohol byť vykonaný len prednostom, alebo jeho riadnym zástupcom³⁷ po zistení stavu tehotnej ženy dvoma lekármi a interrupcia mala byť vykonaná až vtedy, ak boli vyčerpané všetky možnosti liečebných prostriedkov. Zákrok mal spísať na zápisnicu lekár, pričom bolo potrebné odovzdať ju Ministerstvu. Ustanovenie § 2 priamo trestalo lekára, ktorý vykonal interrupciu, žalárom. V praxi mohlo dochádzať k mylným interpretáciám, pretože ak lekár vykoná prerušenie tehotenstva preto, lebo hrozí tehotnej žene smrť, či poškodenie zdravia, tak by mala byť táto činnosť beztrestná. Za cieľ sa dáva teda samotné zdravie ženy, a nie vyhnanie plodu.³⁸

Po predložení na rokovanie Snemu sa návrh zákona prideliť ústavno-právnomu výboru a sociálnemu a zdravotnému výboru. Tieto výbory návrh prerokovali dňa 25. marca 1941 aj zo zástupcami lekárskej fakulty prof. Dr. Šeligom a prof. Dr. Filom. Výbory však na rozdiel od Ministerstva pravosúdia akceptovali akademickú obec vo vzťahu k lekárskej indikácii a preto nasledovalo pozmenenie návrhu, z ktorého boli vypustené spomenuté ustanovenie §§ 1 a 2, podľa ktorého lekár, ktorý porušil pravidlá, mal byť potrestaný taktiež žalárom od šiestich mesiacov do piatich rokov. Na základe pripomienok lekárskej obce sa dospelo k názoru, že prípadov ohrozenia života tehotnej ženy takmer nie je, pričom samotná tehotnosť je stav fyziologický, nie patologický.³⁹ Po upravení návrhu zákona výbormi sa zákon na Sneme prijal. Po prijatí zákona však nastali viaceré kontroverzie. Aj napriek tomu, že došlo k názoru prostredníctvom výborom o trestnosti akéhokoľvek umelého

---

Wirth (za Ministerstvo národnej obrany a vojenský súd), Dr. Terebessy (za Slovenský najvyšší súd), Dr. Matúškovič (za Generálnu prokuratúru), Dr. Mattos (za Hlavné štátne zastupiteľstvo), Dr. Fridrichovský (za lekársku komoru), Dr. Kostka (za Štátne zastupiteľstvo v Bratislave), Dr. Hoffstädter (za Ministerstvo pravosúdia), por. just. Dr. Šimoni (za vojenskú prokuratúru), Dr. Takáč (referent) a Dr. Svitok (zapisovateľ).

³⁷ Umelé prerušenie tehotenstva však následne mohlo byť konané len v ústave, ktorý bol určený Ministerstvom vnútra. Priebeh interrupcie sa mal spísať do zápisnice odovzdanej následne ministerstvu.

³⁸ Slovenský národný archív, fond Úrad predsedníctva vlády, škatuľa č. 157, spis. č. 57/41.

³⁹ MALATINSKY, M. Ochrana plodu a plodnosti na Slovensku. In: *Zborník konferencie Ochrana života XIII.* Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. 2012. s. 67-77.

„Zdôrazňuje sa ďalej, že citované ustanovenie bolo aj s hľadiska kanonického práva neprijateľné. Plod je ľudským životom a neslobodno ho preto podľa zásad kresťanskej morálky a etiky usmrtiť ani v záujme vyššieho dobra: v záujme záchrany života matky. Doterajší stav podľa trestného zákona je v danom smere prijateľnejší, lebo vyhnanie plodu sa zásadne trestá ako zločin.“

prerušená tehotenstva, pričom žiadne výnimky nie sú prípustné, list Ministerstva pravosúdia, ktorý bol adresovaný Spolku lekárov Slovenského štátu zo dňa 2. 7. 1941, ktorým dochádza k výkladu zákona o ochrane plodu akcentuje na opačný prístup.⁴⁰ Obsahom vládneho návrhu nebola len otázka potratov, ale aj otázka ochrany plodnosti. Ochrana plodnosti spočívala v podobe opatrení proti sterilizácii a antikoncepcným prostriedkom, pričom takto navrhované opatrenia boli úspešne schválené v legislatívnom procese.⁴¹ Následne ustanovením § 5 zákona o ochrane plodu mal byť odsúdenému udelený vedľajší trest stratou úradu.⁴² Špeciálny subjekt vo forme lekára alebo pôrodnej babice, súd mal zakázať osobe výkon povolania navždy alebo na určitý čas.⁴³ Trestalo sa takisto aj rozširovanie prostriedkov slúžiacich výlučne proti počatiu väzením od jedného mesiaca do jedného roka alebo alternatívne prichádzal do úvahy peňažný trest od 1.000 do 10.000 Ks.⁴⁴ Dovolím si takisto spomenúť aj ustanovenie § 6 zákona o ochrane plodu v ktorom došlo k názoru, že by prínosným bolo vyškrtnúť rovno celé toto ustanovenie pri tvorbe tohto zákona a to s odôvodnením, že je dovolená len taká manželská súlož, ktorou dochádza k plodeniu detí. Táto požiadavka je však neuskutočniteľná, pretože z hľadiska názoru lekárskej obce je dôležitý pohlavný styk pre hygienu manželstva.⁴⁵ Posledné slovo mal však vždy zákonodarca. Predkladateľ Vojtech Tvrдый odstránil z ustanovenia prípady používania antikoncepcných prostriedkov, ktoré by mohli zabrániť výskytu pohlavných chorôb. Týmto by sme mohli poznamenať, že dochádza k čiastočnej legalizácii pohlavnej promiskuity.

Zhrnutím teda možno poznamenať, že platná a účinná právna úprava prijatá Snemom od 23. apríla 1941 zahŕňala nielen sprísňovanie trestov

⁴⁰ MALATINSKY, M. Ochrana plodu a plodnosti na Slovensku. In: *Zborník konferencie Ochrana života XIII*. Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. 2012. s. 67-77.

⁴¹ Ustanovenie § 3 Zákona č. 66/1941 Sl. z. o ochrane plodu: „*Ten, kto sa zbaví iného schopnosti plodenia s úmyslom učiniť ho neplodným bude potrestaný pre zločin žalárom od jedného do piatich rokov, ak sa tak stalo proti vôli poškodeného, trestnicou od dvoch do desiatich rokov.*“ V prípade dočasnej sterility sa mal vinník potrestať žalárom od šiestich mesiacov do troch rokov, resp. trestnicou od dvoch do piatich rokov, v prípade konania proti vôli poškodeného.

⁴² Paradoxným je, že toto ustanovenie nemalo vplyv na vyššie spomínané ustanovenie § 303 Trestného zákonníka, pričom je dôležité poznamenať, že obe tieto úpravy boli účinnými súčasne.

⁴³ Toto ustanovenie sa malo aplikovať aj pri trestných činoch podľa §§ 285 a 286 trestného zákonníka a podľa vojenského trestného zákona podľa §§ 423 až 427.

⁴⁴ BOROVIČKA, M.: *Kolaboranti 1939 – 1945*. Praha: Paseka, 2007. s. 244.

⁴⁵ SZABÓ, M. *Potraty: Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 76.

za existujúce skutkové podstaty, ale aj nové týkajúce sa vyhnania plodu, či také prostriedky, ktoré by boli schopné obmedziť plodnosť.

Tento zákon nemal podporu medzi slovenským obyvateľstvom. Nemal za následok samotný pokles, či úplný zánik vykonávania interrupcií, čo akceptovali aj samotní biskupi.⁴⁶ Po zániku Slovenskej republiky sa právna úprava stala neplatná, pričom od tohto času nebola vyhotovená žiadna legislatíva v oblasti ochrany plodu.⁴⁷ Nie je však údivom postoj zákonodarcu k interrupčnej politike aj vzhľadom na vládnuce HSLS, ktoré smerovalo k silnej kresťanskej politike, pričom zapájanie žien do verejného priestoru nebolo prípustným, naopak však propaganda „Kinder, Küche, Kirche“ získala pre vládnucu stranu silný význam, pretože videla matky, ktoré sú základom pre rodenie detí a vedenie domácnosti.⁴⁸

Pre jasnejšiu predstavu počtu vykonania potratov a umelých prerušení tehotenstva nám slúži štatistika, pričom do Československa bola zahrnutá štatistika až po roku 1958, avšak tento rok môžeme pokladať aj ako medzník v legalizácii niektorých druhov potratov. Vzhľadom na túto skutočnosť nedokážeme presne analyzovať vývoj počtu potratov na Slovensku, dá sa však odvodiť s údajmi uvedenými ohľadom natality.⁴⁹ V polovici dvadsiatych rokov vieme odhadnúť počet vykonaných interrupcií vyše 100 000 ročne. Tieto informácie pramenia zo strany zástancov čiastočnej potratovej politiky.⁵⁰ presným zdrojom o vykonaných potratoch sa dostali najmä po vykonaných potratoch v nemocnici pretože ich nebolo možné zatajiť pri väčších komplikáciách.⁵¹ Z týchto

⁴⁶ Dokonca si dovoľím poznamenať, že v prípade vojakov doma i na fronte bolo povolené použitie prezervatívov.

⁴⁷ MALATINSKY, M. Ochrana plodu a plodnosti na Slovensku. In: *Zborník konferencie Ochrana života XIII*. Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. 2012. s. 67-77.

⁴⁸ História interrupcií na Slovensku – kam smerujeme? [online]. Dostupné na internete: <https://komentare.sme.sk/c/23170362/historia-interrupcii-na-slovensku-kam-smerujeme.html> [cit. 2023-11-18].

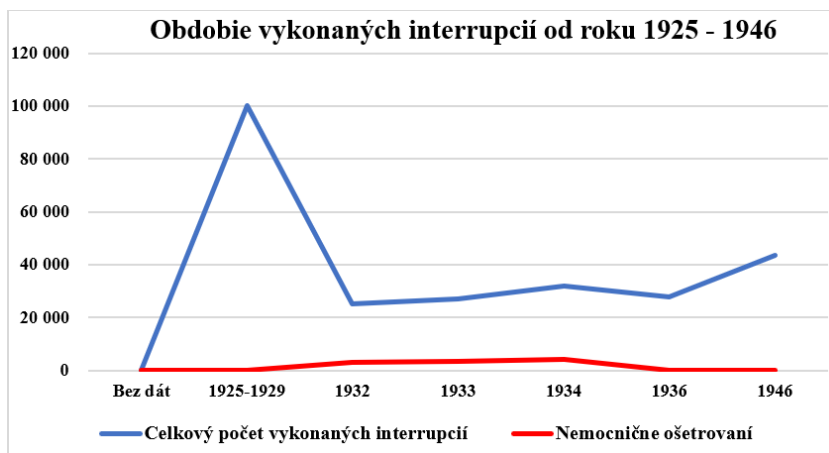
⁴⁹ Štatistický úrad Slovenskej republiky. Systém demografickej štatistiky a štatistiky zahraničnej migrácie v SR. [online] Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=6605> [cit. 2023-11-20].

⁵⁰ Národné zhromaždenie republiky Česko-slovenskej. II. volebné obdobie (1925-1929). Tlač č. 535. [online] Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0535_03.htm [cit. 2023-11-20].

Je dôležité poznamenať, že počet vykonaných potratov na Slovensku bol výrazne menší ako v západnej časti republiky. V roku 1939 prichádza Vojtech Tuka s odhadmi, ktoré nezodpovedajú reálnemu počtu vykonaných potratov, uvádza teda informácie o 50 – 60 tisíc potratov ročne.

⁵¹ CHURA, A. J.: *Slovensko bez dorastu?: sociálne-peadiatické štúdium*. 1. diel. Bratislava: Roľnícka osveta, 1936. s. 165.

zdrojov sa teda následne dala spraviť štatistika potratov na základe metodiky: „Z počtu ošetrovaných potratov odrátal odhadovaných 20 % spontánných potratov, získaný údaj vynásobil desiatimi, keďže sa domnieval, že iba približne každý 10. potrat sa dodatočne ošetruje v nemocnici. Sám však označuje takto získané údaje za „vedome nižšie držané“. Pre rok 1932 odhadoval 25 000 potratov na Slovensku (3 171 nemocnične ošetrovaných), pre rok 1933 27 000 (3 420) a pre rok 1934 32 000 (4 030).“⁵² Postupujúc podľa tejto metódy nám pre rok 1936 vychádza počet 37 816 vykonaných potratov. Vzhľadom na to, že pre roky od 1939 – 1945 dáta nie sú prístupné Štátnym štatistickým úradom, k najbližšej štatistike sa dostávame až v roku 1946. V roku 1946 sa podľa štatistiky vykonalo 43 680 potratov, pričom môžeme dospieť podľa Churovej metodiky k tomu, že v období od roku 1932 až 1936 došlo na Slovensku k nárastu interrupcii o 12 816 potratov, teda 51 %.

Graf č. 1⁵³

Týmto teda môžeme skonštatovať, že efektívnosť zákona o ochrane plodu dosiahla pozitívnu úroveň pretože došlo k zníženiu počtu potratov. Pozitívny účinok vieme doceliť aj skúmaním počtu natality,

⁵² CHURA, A.J.: *Slovensko bez dorastu?*: sociálne-pediatické štúdium. 1. diel. Bratislava: Roľnícka osвета, 1936. s. 165-166.

⁵³ V nadväznosti na vyššie uvedené informácie si dovoľujem uviesť grafické znázornenie vývoja vykonaných interrupcií obdobím Československa, pričom prvé dáta sa vyskytujú až od roku 1925-1929 (tieto dáta sú uvedené pre celú Československú republiku), avšak od roku 1932 – 1946 sa dáta viažu len na časť Slovenska.

ktorého cieľom bola už pri samotnom prijímaní zákona o ochrane plodu.⁵⁴ Zaujímavosťou je však samotný fakt, že najvyššia pôrodnosť od roku 1932 bola v roku 1944.

3. Kodifikácie Trestného zákona a ich vplyv na interrupčnú politiku

Národné zhromaždenie Československej republiky sa 12. júla 1950 uznieslo na novom Trestnom zákone⁵⁵ a ponechal v platnosti kvalifikáciu interrupcií v zmysle usmrtenia ľudského plodu v šiestej hlave pod názvom trestné činy proti životu a zdraviu.⁵⁶ Boli však prípustné výnimky v prípade ohrozenia života matky, či dedičných chorôb jedného z rodičov.⁵⁷ Tento zákon však neovplyvnil výkon nelegálnych interrupcií, ktorý by stále vysokým.⁵⁸ Štatistiky ukazujú, že v roku 1956 súdy prejednali iba 1 320 prípadov umelého (nedovoleného) prerušenia tehotenstva, pričom však možno dokázať väčšiu evidenciu pacientiek po podstúpení zákroku umelého prerušenia tehotenstva.⁵⁹

Dôležitou je však novinka, ktorou došlo k vyňatiu ustanovenia § 218, teda trestného činu usmrtenia ľudského plodu v Trestnom zákone v roku 1957, a to na základe Zákona o umelom prerušení tehotnosti. Toto ustanovenie je zrušené ustanovením § 8.⁶⁰ Môžeme teda

⁵⁴ Počet narodených na 1000 obyvateľov ročne uvádza pre rok 1939 údaj 23,3; rok 1940 24,1; rok 1941 24,1; pre rok 1942 24,6; pre rok 1943 24,6; pre rok 1944 26,2 a pre rok 1945 23,6. SVETOŇ, J.: *Vývoj obyvateľstva na Slovensku*. Bratislava: Epoque, 1970. s. 258.

⁵⁵ Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon zo dňa 12. júla 1950 prijatý Národným zhromaždením Československej republiky. Vyhlásené znenie.

⁵⁶ Ustanovenie § 218 zákona č. 86/1950 Zb. Trestný zákon. Trestná sadzba spočívala vo forme odňatia slobody až na jeden rok.

⁵⁷ „Súhlas tehotnej ženy môže byť nahradený súhlasom jej zákonného zástupcu len vtedy, ak je tehotná žena celkom pozbavená svojprávnosti alebo ak nie je schopná sa vyjadriť.“

⁵⁸ SZABÓ, M. *Potraty: Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 89.

⁵⁹ Zárok podľa lekárov teda podstúpilo 100 000 žien ročne, pričom teda pred súd bolo postavených len 1,3% z nich.

NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1971, s. 86.

⁶⁰ Zákon č. 68/1957 Zb. z 19. decembra 1957 o umelom prerušení tehotnosti. Časová verzia predpisu účinná od 30.12.1957 do 31.12.1961. Ustanovenie § 8 okrem odseku 1 obsahuje aj odsek 2 a 3, ktoré vymedzujú prípadné uloženie trestu a jeho výkon, ktorý v tomto prípade zaniká: „(2) Trest právoplatne uložený pred účinnosťou tohto zákona za trestný čin usmrtenia ľudského plodu podľa § 218 ods. 1 tr. zák. sa nevykoná. Ak bol takýto trest uložený ako trest úhrnný alebo dodatkový, použije sa primerane ustanovenie § 392 trestného poriadku.“

(3) Na páchatel'ku odsúdenú pred účinnosťou tohto zákona pre trestný čin usmrtenia ľudského plodu podľa § 218 ods. 1 tr. zák. sa dňom účinnosti tohto zákona hľadí, ako by nebola odsúdená.

konštatovať, že do roku 1957 nebolo možné podstúpiť legálne interrupciu vôbec.⁶¹

V roku 1957 bol prijatý interrupčný zákon⁶², ktorého cieľom bol záujem o starostlivosť a o zdravý vývoj rodiny⁶³, či predchádzanie škôd spôsobených na zdraví žien neskúsenými a hlavne osôb s nezdravotníckym vzdelaním.⁶⁴ Ženy mohli podstúpiť interrupciu aj z iných dôvodov než zdravotných. Týmito dôvodmi boli najmä vek vyšší ako 40 rokov, viac než tri deti, rozvrat rodiny, pokles životnej úrovne. Tieto dôvody však museli byť dostatočne odôvodnenými pred špeciálnou komisiou pozostávajúcou z predstaviteľov štátu, lekárskej obce, či „skúsených žien“⁶⁵. V dôvodovej správe pri predkladaní tohto zákona takisto zaznelo odôvodnenie, že predchádzajúca právna úprava nepomáha rastu populácie, pričom ženy dostáva do situácie podstúpenia interrupcie neodbornými zásahmi, ktoré môžu spôsobiť trvalé následky na zdraví ženy.⁶⁶ Pozitívnu črtou môžeme vnímať najmä povahu interrupcií, ktoré už neboli definované činom zabitia.

Kodifikáciou bol v roku 1961 prijatý nový Trestný zákon⁶⁷, ktorý v siedmej hlave trestných činov proti životu a zdraviu vymedzoval trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva. Ten obsahoval odkaz na podzákonnú právnu úpravu, ktorou sa určoval legálny postup pre vykonanie umelého prerušenia tehotenstva, pričom ak vykonanie nebolo splnené zákonom predpokladanými podmienkami, trestalo sa odňatím slobody na jeden až päť rokov. V priebehu mnohých novelizácií bol prípustný aj alternatívny trest vo forme peňažného trestu, či zákazu činnosti.⁶⁸ Príznačným pre toto obdobie je z hľadiska medzinárodného práva aj medzinárodný kongres pre trestné právo konajúci sa v Haagu v roku 1964, ktorého výsledkom bolo najmä v súvislosti s rôznym vnímaním umelého prerušenia tehotenstva výsledok vo forme rezolúcie:

⁶¹ Slovenské zákony o interrupcií. [online]. Dostupné na internete: <https://www.sme.sk/c/867940/slovenske-zakony-o-interrupcii.html> [cit. 2023-11-21].

⁶² Zákon č. 68/1957 Zb. o umelom prerušení tehotnosti.

⁶³ PRUDIL, L. *Status lidského embrya v českém právu. In Sborník k interdisciplinární konferenci Status embrya, Právnícký, lékařský, psychologický a etický pohled*, Brno, 5.-6. november, Brno: b.v., 1999, s. 7.

⁶⁴ SZABÓ, M. *Potraty: Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 90.

⁶⁵ Pod pojmom „skúsená žena“ rozumej žena, ktorá je niekoľkonásobnou matkou. Tieto ženy kládli častokrát aj veľmi nepríjemné, či nevhodné otázky.

⁶⁶ Správa výboru zdravotného a výboru ústavno-právneho k návrhu zákona o umelom prerušení tehotenstva.

⁶⁷ Zákon č. 140/1961 Zb. zo dňa 29. novembra 1961 Trestný zákon. Vyhlásené znenie.

⁶⁸ Trestný zákon č. 140/1961 Zb. (Časová verzia predpisu účinná od 01.10.1994 do 30.05.1995), ustanovenie § 227-229 a Trestný zákon 140/1961 Zb. (Časová verzia predpisu účinná od 01.09.1999 do 30.11.2000), ustanovenie § 227-229.

„V štátoch, v ktorých zákonodarca umelé prerušenie tehotenstva stíha, je nevyhnutné vytvoriť predpoklady na jeho povolenie. Vo všetkých prípadoch, v ktorých zákonodarca žene povoľuje, aby si umele prerušila tehotenstvo, musí byť toto prerušenie presne regulované zákonnou úpravou.“⁶⁹

Vyhláškou Ministerstva zdravotníctva Československej socialistickej republiky prijatou v roku 1973, ktorou sa vykonáva zákon č. 68/1957 Zb. o umelom prerušení tehotnosti sa situácia mení aj vzhľadom na zmenu nazerania na vykonanie umelého prerušenia tehotenstva. Neboli už totižto vnímané ako ochrana zdravia žien, ale ako ohrozenie zdravia ženy, či ohrozenie plynulého nárastu populačného rastu.⁷⁰

V súvislosti s ďalším vývojom treba poukázať aj na prijatie takzvaného socialistického interrupčného zákona v roku 1986.⁷¹ Treba poukázať aj na vývoj v súvislosti s odôvodňovaním interrupčnej pohnútky. Žena už nepodstupovala ponižujúci výsluch pred komisiou smerujúci k odôvodneniu svojho úmyslu podstúpiť interrupciu.⁷² Aj napriek požadovaným dôvodom na svoje konanie už nebolo potrebné do 12. týždňa zdôvodniť svoje konanie, pričom táto skutočnosť odôvodňovania je platná a účinná doteraz.⁷³ Dôvodová správa k tomuto zákonu jasne vymedzuje, že tehotenstvo je prirodzené pre vývoj ľudskej reprodukcie, avšak nie vždy ide o žiadúcu situáciu.⁷⁴ Toto myslenie značne ovplyvnil rok 1980, v ktorom dochádza k podpísaniu Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien⁷⁵. Týmto dochádza aj k zmene na

⁶⁹ Le IX Congès international de Droit Pénal. Ravue Internationale de Droit Pénal. 1964, s. 1131.

⁷⁰ SZABÓ, M. Potraty: *Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 91.

⁷¹ Zákon č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva.

Zákon je založený na troch princípoch: prevencie a informovanosti a dostupnosti a ochrany ženy a osobitného prístupu k neplnoletým ženám.

KOVÁČIK, J. *Právo na život*. Bratislava: Metodické centrum v Bratislave, 2002, s. 20.

⁷² Zákon č. 73/1986 Zb. § 4 „Žene sa umelo preruší tehotenstvo, ak o to písomne požiada, ak tehotenstvo nepresahuje 12 týždňov a ak tomu nebránia jej zdravotné dôvody.“

§ 5 „Žene možno umelo prerušiť tehotenstvo zo zdravotných dôvodov s jej súhlasom alebo na jej podnet, ak je ohrozený jej život alebo zdravie alebo zdravý vývoj plodu alebo ak ide o genetický chybný vývoj plodu.“

§ 6 „(1) Žene, ktorá nedovršila šestnásť rokov, možno umelo prerušiť tehotenstvo podľa § 4 so súhlasom zákonného zástupcu, prípadne toho, komu bola zverená do výchovy. (2) Ak bolo podľa § 4 umelo prerušené tehotenstvo žene vo veku od šestnásť do osemnásť rokov, vyzrozumie sa o tom zdravotnícke zariadenie jej zákonného zástupcu.“

⁷³ Rozumej platný a účinný stav relevantný ku dňu 18.11.2023.

⁷⁴ Dôvodová správa k návrhu zákona SNR zo 7. júla 1986.

⁷⁵ Vyhláška ministra zahraničných vecí z 13. mája 1987 o Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien. Týmto dohovorom dochádza takisto k deklarácii, že právo na plánované rodičovstvo môžeme považovať za jedno zo základných ľudských práv, pričom tento dohovor platí dodnes.

nazeranie samotnej antikoncepcie, ktorého vplyvom sa prvýkrát v dejinách sa stretávame aj s bezplatnou hormonálnou a vnútromaternicovou antikoncepciou.⁷⁶ Bezplatnosť antikoncepcie sa ruší v roku 2011 novelou č. 363/2011 zákona o umelom prerušení tehotenstva.

V tejto súvislosti si dovoľím spomenúť aj rómsku otázku a vrátiť sa tak do 60. rokov, pretože pomerne veľká liberalizácia podmienok v súvislosti s umelým prerušením tehotenstva stigmatizovala najmä Rómov ako tých „nepriateľských“ a mala priniesť veľkú „populačnú explóziu“⁷⁷, ktorej cieľom mala byť sterilizácia.⁷⁸ Normalizačný režim neskôr reaguje na túto situáciu prostredníctvom „stimulačného“ príspevku ženám, pričom treba ale poukázať na skutočnosť, že tento príspevok bol omnoho nižší ako jednorazová odmena za narodené dieťa. Obdobie normalizácie môžeme charakterizovať aj na základe prístupu v rodinnom prostredí, ktoré bolo zamerané najmä na populačný vzostup, či významné postavenie tradičnej rodiny.

4. Motívy poslancov vedúce k úprave umelého prerušenia tehotenstva v súčasnosti

Situácia relatívne „liberálneho“ pohľadu pozostávajúca z netrestnosti podstúpenia interrupcie pokračuje aj kodifikáciou a prijatím trestného zákona č. 300/2005 Z. z., pričom právna úprava nedovoleného prerušenia tehotenstva v ustanovení §§ 150-153 trestá v základnej skutkovej podstate len osobu, ktorá bez súhlasu tehotnej ženy umelo preruší jej tehotenstvo. Spomenúť možno aj novelu č. 363/2011 zákona o umelom prerušení tehotenstva, ktorá je účinná dodnes.

V priebehu niekoľkých rokov sa na Slovensku konzervatívna strana výrazne zmobilizovala a od roku 2016 prebiehali v priestoroch parlamentu mnohé snahy o obmedzenie prístupu k interrupciám. Do bývalého 9. volebného obdobia bolo spolu predložených 19 návrhov

⁷⁶ Zaujímavosťou však je, že tento zákon mal aj svojich konzervatívnych odporcov, napríklad minister zdravotníctva Josef Plouhar sa nepodpísal po návrh tohto zákona najmä kvôli svojmu presvedčeniu a konzervatívnemu postaveniu.

Ustanovenie o bezplatnej antikoncepcii sa pridalo novelou č. 411/1991 zákona o umelom prerušení tehotenstva č. 73/1986 Zb.

§ 3 „Prostriedky na zabránenie tehotenstva, ktoré sú na lekársky predpis, ako aj lekárske vyšetrenia a kontrola s tým súvisiaca, sa poskytujú žene bezplatne.“

⁷⁷ SZABÓ, M. Potraty: *Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 103-105.

⁷⁸ Sterilizácia mala byť prostriedok, ktorý mal bojovať proti neexistujúcim prostriedkom antikoncepcie najmä v rómskej časti obyvateľstva. Charta 77 taktiež upozorňuje na problematiku vynúteného súhlasu ženy na sterilizáciu.

zákonov. Dovolím si preto ozrejmiť chronologický obsah jednotlivých návrhov. V roku 2001 poslanci Kresťanskodemokratického hnutia (ďalej len ako „KDH“) predložili návrh, ktorým navrhovali doplniť do čl. 15 Ústavy Slovenskej republiky, že: „*Ludský život je hodný ochrany už od počatia.*“ Tento návrh však nebol schválený. Už o dva roky neskôr prichádzajú poslanci strany Aliancie nového občana (ďalej len ako „ANO“) s návrhom, ktorý navrhuje možnosť prerušenia tehotenstva do 24. týždňa, pričom z pochopiteľných dôvodov tento návrh neprešiel.⁷⁹ Výrazný medzník v otázke interrupcií tvorí rok 2007, kedy vstupuje do hry Ústavný súd s nálezom⁸⁰, ktorí iniciovali konzervatívni poslanci Národnej rady Slovenskej republiky, ktorého výsledkom bolo, že platný zákon o umelom prerušení tehotenstva nie je v rozpore s Ústavou.

V roku 2008 bolo podaných viacero návrhov. KDH prichádza s nakoniec neúspešnou zmenou v podobe potrebného súhlasu neplnoletých dievčat na umelé prerušenie tehotenstva zákonným zástupcom a takisto prebehla snaha zmeniť čakaciu lehotu na 72 hodín. Následne poslanec Peter Gabura podal radikálny návrh, kedy by došlo k úplnému zákazu vykonania interrupcií, pričom by sa zaviedol opätovne trestný čin spochívajúci v treste odňatia slobody na 2 až 5 rokov. Do roku 2013 bolo z hľadiska úpravy potratovej politiky ticho, nakoniec však Richard Vašečka s ďalšími poslancami navrhli do zákona o umelom prerušení tehotenstva zaviesť nasledovný text: „*Umelé prerušenie tehotenstva sa nemôže vykonať použitím humánneho lieku alebo liečiva.*“ Tento návrh takisto neprešiel. Prevažná časť návrhov pochádza z dielne konzervatívneho hnutia KDH alebo konzervatívneho krídla časti Obyčajných ľudí a nezávislých osobností (ďalej len ako „OLANO“), čomu nebolo inak aj v roku 2015, pričom samotným obsahom bol návrh zrušiť celý interrupčný zákon, čím by bolo umožnené garantovať nenarodeným deťom právo na život, či hodnoty nedotknuteľnosti ochrany zdravia a ľudskej dôstojnosti. Pomerne radikálnou zmenou, ktorá taktiež neprešla, bol návrh strany Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko (ďalej len ako „ĽSNS“), kedy by bolo možné podstúpiť umelé prerušenie tehotenstva len vtedy, ak by bol ohrozený život ženy alebo ak by mal plod genetickú chybu. Do 12. týždňa by mali byť interrupcie úplne zakázané.

⁷⁹ Predseda ANO Pavol Rusko ďalej argumentuje tým, že žena by mala spraviť slobodné rozhodnutie v prípade interrupcie. Tento návrh spôsobil vo vtedajšej koalícii množstvo nezhôd a vtedajší minister spravodlivosti Daniel Lipšic inicioval odmietavé stanovisko k tomuto návrhu.

⁸⁰ Nález ÚS SR Pl. ÚS 12/01-297 zo 4. decembra 2007.

Anton Chromík⁸¹ pritom o návrhu dodal: „*S návrhom prišiel predseda strany Kotleba a jeho kolegovia poslanci. Jeho návrh nezabraňuje vykonávaniu potratov zo zdravotných dôvodov postihnutia dieťaťa a pri znásilnení, či iných trestných činoch, ale ruší potraty bez uvedenia dôvodu. Je to návrh, ktorý je v zhode s väčšinovou mienkou Slovákov v prieskumoch. Nie je to katolícky ideál, ale je to úplne jasné zlepšenie potratovej legislatívy v prospech dieťaťa, ktoré je povinný každý katolík podporiť.*“⁸²

ROK	NAVRHOVATEĽ ZÁKONA	OBSAH ZÁKONA
2001	Strana KDH	Doplniť čl. 15 Ústavy SR „ Ľudský život má právo na ochranu od počatia. “.
2003	Strana ANO	Umelé prerušenie tehotenstva možné až do 24. týždňa.
2008	Strana KDH	Nepľnoleté dievčatá môžu ísť na interrupciu len so súhlasom zákonného zástupcu , zmena čakacej lehoty na 72 hodín.
2008	Nezaradený poslanec Gabura	Úplné zrušenie možnosti potratu , zaviesť trestný čin s trestnou sadzbou 2 až 5 rokov.
2013	Richard Vašečka, Erika Jurinová, Branislav Škripek (OĽANO)	Vložiť text do zákona „ Umelé prerušenie tehotenstva sa nemôže vykonať použitím humánneho lieku alebo liečiva. “.
2015	Strany KDH a OĽANO	Zrušenie zákona o umelom prerušení tehotenstva.

Tabuľka č. 1

⁸¹ Dôležité je spomenúť víziu Antona Chromíka a z akého dôvodu k takýmto úvahám vôbec z jeho strany dochádza. Chromík je predsedom občianskeho združenia Aliancia za rodinu, a to už od jeho vzniku. Medzi ciele tohto občianskeho združenia patrí nielen pevné zakotvenie manželstva ako zväzku muža a ženy v legislatíve Slovenskej republiky, ale aj nepriamo zabránenie akýchkoľvek vplyvov, ktoré by sa svojou povahou mohli pripodobňovať manželstvu. Toto občianske združenie bolo taktiež iniciátorom referenda o rodine v roku 2015, keď prišla so 100 000 podpismi.

⁸² SZABÓ, M. Potraty: *Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 114-115.

Podľa ESNS malo byť na území Slovenska za posledných 50 rokov zabitých 1 249 000 detí, čo má predstavovať viac ako štvrtinu populácie. Strana tento návrh odôvodňovala aj vierou. Tento prístup k interrupciám sa zvykne odôvodňovať argumentáciou, že ľudský život vzniká od počatia, teda splynutím pohlavných buniek muža a ženy. Avšak ako isto vieme, lekári tento názor spochybňujú medicínskym odôvodnením. Fáza embrya sa končí až 9. týždňom tehotenstva a stáva sa plodom. Preto z pohľadu medicíny tento argument nemusí byť úplne správny. Tento návrh skôr vstupuje do populačnej politiky. Ak si spomíname na Alojza Churu, mohli by sme v skutku poznamenať, že Marián Kotleba svojim odôvodnením používa argumenty z obdobia Slovenského štátu.⁸³ Vašečka sa chcel svojim návrhom zjavne priblížiť návrhu ESNS, pričom pridal, že zdravotnícky personál nesmie nabádať ženu k interrupcii a musí ju poučiť o ujme, ktorá môže nastať pri umeľom prerušení tehotenstva.

ROK	NAVRHOVATEĽ ZÁKONA	OBSAH ZÁKONA
2018	Strana ESNS	Možnosť potratu len v prípade ohrozenia života ženy , v dôsledku trestného činu alebo genetickej chyby plodu, inak zrušenie možnosti potratu do 12. týždňa .
2019	Richard Vašečka (OĽANO)	Rovnaké znenie ako od ESNS + pridanie ustanovenia, ktorým personál nemá nabádať ženu na potrat a poučenie o zdravotnej ujme ženy
2019	Sme rodina, ESNS, OĽANO	Skrátenie lehoty na vykonanie potratu, zrušenie preplácania ženám nad 40 rokov
2019	Poslankyne za stranu SNS	Povinnosť sona s počutím tlkotu srdca plodu, zákaz reklamy na interrupcie, predĺženie čakacej doby zo 48 na 96 hodín

Tabuľka č. 2

⁸³ SZABÓ, M. Potraty: *Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. s. 115.

Ďalšími návrhmi, ktoré neprešli v legislatívnom procese v roku 2019, boli z dielne Sme rodina, ĽSNS, OĽANO tvorili skrátenie lehoty na vykonanie umelého prerušenia tehotenstva, či zrušenie preplácania umelého prerušenia tehotenstva ženám po 40. roku veku. Doteraz spomenuté strany neboli jedinými predkladateľkami návrhov na obmedzenie umelého prerušenia tehotenstva. Medzi tieto strany môžeme zaradiť aj Slovenskú národnú stranu, ktorá navrhovala povinnosť sonografického vyšetrenia, pričom by žena počula tlkot srdca plodu, čo by ju dokázalo ovplyvniť pri rozhodovaní, či zakázať reklamy na interrupcie, pričom samotný návrh obsahoval takisto viackrát navrhované predĺženie čakacej doby zo 48 na 96. Špecifikum v tomto návrhu môžeme vidieť najmä v tom, že ako prvý návrh zákona sa dostal až do tretieho čítania, avšak nakoniec nebol schválený.

Poslankyňa Anna Záborská⁸⁴ viackrát predkladala návrhy, ktoré mali obmedziť umelé prerušenie tehotenstva. Raz v roku 2020, kedy malo ísť o pomerne zreteľnú zmenu týkajúcu sa účelu zákona, pričom sa nemal týkať len ochrany zdravia ženy, ale aj ochrany života plodu. Obsahom bola taktiež zmena čakacej lehoty na 96 hodín. Mala sa zakázať takisto propagácia služieb poskytovania umelého prerušenia tehotenstva v zdravotníckych zariadeniach. Povinným bolo aj vykonanie druhého lekárskeho posudku pre vykonanie umelého prerušenia tehotenstva. Žena sa taktiež počas tehotenstva podľa návrhu môže obrátiť na náboženské organizácie, ktoré jej môžu pomôcť. Druhý návrh poslankyne Anny Záborskej⁸⁵ pochádza z júna 2021, ktorý o jeden hlas neprešiel, pričom tento návrh zákona niesol názov aj „o pomoci tehotným ženám“.⁸⁶ Rok 2021 sa niesol v znamení predkladania množstva zákonov týkajúcich sa potratov. Jeden z nich pochádzal od poslanca Čepčeka, ktorý mal zrušiť potraty bez odania dôvodu a taktiež sťažiť prístup k interrupciám cudzinkám, ktoré by vykonanie umelého prerušenia tehotenstva mali úplne zakázané na našom území. Posledným návrhom, ktorý bol predložený bol zároveň návrh, ktorý spôsobil veľké zmeny v legislatíve, pričom je to jeden z dvoch návrhov, ktoré prešli. Týmto návrhom sa ruší vyhláška, kde bol vek ženy nad 40 rokov zdravotnou indikáciou, vďaka ktorej bola interrupcia vykonaná týmto

⁸⁴ Vo volebnom období 2020 – 2023 bola Anna Záborská ako poslankyňa za Obyčajných ľudí a nezávislé osobnosti (OĽANO), NOVA, Kresťanská únia (KÚ), Zmena zdola.

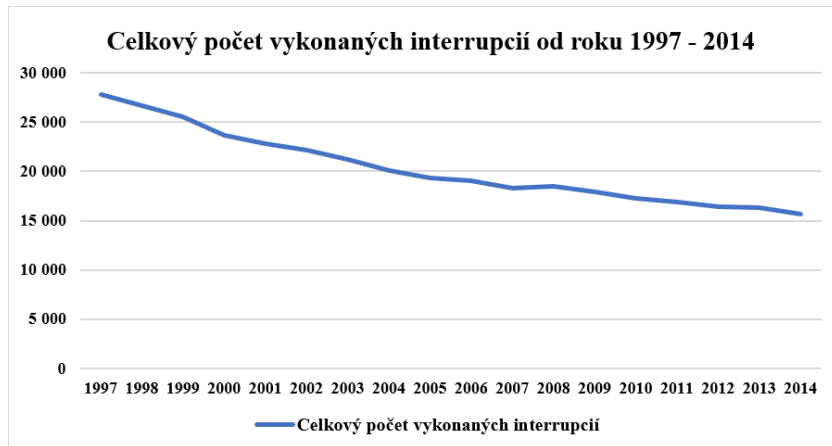
⁸⁵ História interrupcií na Slovensku kam smerujeme? ref. 48.

⁸⁶ Tento návrh obsahoval aj riešenie sociálnych otázok, ktoré mali pomôcť ženám finančným príspevkom pri narodení dieťaťa a so zdravotným postihnutím, či tzv. „kočíkovňa“ aj pre štvrté dieťa.

ženám zdarma. V súčasnosti si teda tieto ženy a ženy mladšie ako 40 rokov interrupciu musia platiť.⁸⁷

ROK	NAVRHOVATEĽ ZÁKONA	OBSAH ZÁKONA
2020	Anna Záborská (KÚ)	Zmena účelu zákona: nielen ochrana ženy ale aj plodu, zmena čakacej lehoty na 96 hodín, zákaz propagácie potratov, nutnosť druhého lekárskeho posudku
2021	Martin Čepček (OLANO)	Zrušenie interrupcii bez udania dôvodu + zákaz výkon potratov cudzinkám
2021	Marek Krajčí (vted. Minister zdravotníctva)	Zrušenie vyhlášky, vďaka ktorej bola interrupcia zadarmo pre ženy staršie ako 40 rokov
2021	Anna Záborská (KÚ)	„pomoc tehotným ženám“

Tabuľka č. 3

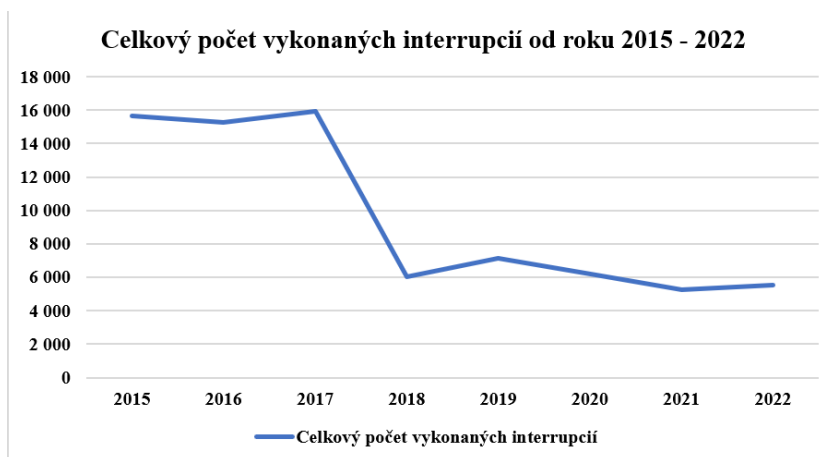

Graf 2⁸⁸

⁸⁷ Vyhláška č. 74/1986 Zb. Ministerstva zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky z 5. novembra 1986, ktorou sa vykonáva zákon Slovenskej národnej rady č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva.

⁸⁸ Štatistické údaje. [online]. Dostupné na internete: https://www.nczisk.sk/Statisticke_vystupy/Tematicke_statisticke_vystupy/Gynekologia_Porodnictvo_Potraty/Potraty/Pages/default.aspx [cit. 2023-11-22].

Celkový počet vykonaných interrupcií od roku 1997 do roku 2014 drží vo svojej podstate status quo, nenarastá ale ani neklesá radikálne, pričom oproti roku 2015 až 2022 prichádza v tomto období omnoho menej návrhov zákonov na obmedzenie interrupcií, ako v čase, kedy dochádza k enormnému poklesu. Prichádzajú však omnoho radikálnejšie návrhy, pričom aj bez schválenia reštriktívnych prostriedkov vidíme, že potratovosť od roku 2017 náramne klesá.

Graf 3⁸⁹

Grafom č. 3 sa snažím priblížiť, že situácia od roku 2017 rapídne klesá, pričom treba poznamenať, že v roku 2022 hodnota klesla až na 5 539 vykonaných potratov oproti roku 2015, kedy celkový počet vykonaných interrupcií prekročil hodnotu 15 600. Je však dôležité zamerať sa na dôvod, prečo k rapídneho poklesu interrupcií dochádza. Odborník pre gynekológiu a pôrodníctvo na Slovensku Jozef Záhumenský spomína zvýšenie konzumácie potratových tabletiiek, ktoré však na Slovensku nie sú legálnym potratovým prostriedkom. O užívaní týchto tabletiiek však nie sú údaje. Ženy si dovážajú tieto tabletky z Českej republiky, či Rakúska, kde je táto metóda legálna. Preto môžeme povedať, že počet umelých prerušení tehotenstva vo výsledku môže byť

⁸⁹ Štatistické údaje. [online]. Dostupné na internete: https://www.nczisk.sk/Statisticke_vystupy/Tematicke_statisticke_vystupy/Gynekologia_Porodnictvo_Potratty/Potratty/Pages/default.aspx [cit. 2023-11-22].

omnoho vyšším ako sú oficiálne štatistiky.⁹⁰ Záhumenský takisto spomína, že: „*veľká časť umelých ukončení tehotenstva prebieha nelegálne tak, že si ženy zoženú tablety*⁹¹ *vyvolávajúce umelý potrat načierno na internete alebo v zahraničí a samy si ich aplikujú.*“⁹² Klesajúca krivka od roku 2017 až po súčasnosť teda ukazuje aj nedôvodnosť návrhov poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, ktorými sa snažia obmedziť interrupcie, či priam úplne zakázať prostredníctvom skutkovej podstaty trestného činu, čím vrátia Slovenskú republiku do minulého storočia.

Záver

Aj napriek určitému vývinu v odbornom prostredí sa otázka umelého prerušenia tehotenstva neustále rieši, pričom sa dostávam k názoru, že napriek pomerne viditeľným klesajúcim dátam je potrebné deťom už od mladosti vštepovať poznatky z pohľadu sexuálnej výchovy, či dostupných antikoncepčných metód. Nie je teda vhodné riešiť túto problematiku cestou, ktorá by mala byť prostriedkom *ultima ratio*, teda trestnou represiou, pretože nemá daný vplyv na počet vykonaných interrupcií. Je však zrejmé, že diskusia na tému interrupcií bude pretrvávajúť neustále, pretože je nevyhnutné poznamenať, že častokrát proti sebe stoja dve kategórie ľudí, či už zástupy „pro choice“, či „pro life“. Hnutie „pro choice“ zdôrazňuje právo ženy rozhodnúť sa, či chce podstúpiť interrupciu, pričom sa podľa nich život začína až činnosťou mozgu. Zdôrazňujú však potrebu dostupnosti antikoncepcie, pričom však interrupcia nepredstavuje ideálnu voľbu, ale skôr nezakázaný prostriedok *ultima ratio*. Hnutie „pro life“ ochraňuje hodnoty manželstva, materstva a rodiny, pričom tvrdí, že život je dar a žena by nemala rozhodovať o smrti nenarodeného dieťaťa. Dôležitou skutočnosťou však je, že ani jedna skupina nikdy nenadobudne absolútnu väčšinu v spoločnosti. Môžem však poznamenať, že každá skupina stojí na relatívne racionálnom základe.

---

⁹⁰ Za prípad pochybných štatistík v prípade vykonávania potratov pre cudzinky môžeme uviesť súkromnú kliniku Mediklinik v Leviciach.

⁹¹ Na Slovensku sú registrované tablety Mifegyne a Medabon, pričom lekársky predpis na ne nemožno získať a ani ich tým pádom oficiálne užiť.

⁹² Počet interrupcií na klinikách klesá, v kurze sú nelegálne potratové tabletky. [online]. Dostupné na internete: <https://domov.sme.sk/c/22179460/pocet-interrupcii-na-klinikach-klesa.html> [cit. 2023-12-14].

Vzhľadom na vymedzenie cieľov v úvode tejto práce by sme ozrejmili závery, ku ktorým sme sa dopracovali v priebehu práce. Dospeli sme k objasneniu historického exkurzu umelého prerušenia tehotenstva, pričom spočiatku možno povedať, že dochádzalo najmä k trestaniu v prípade podstúpenia interrupcie. Naprieč obdobiami vieme poznamenať postupný vývoj a absenciu tejto úpravy v trestných kódexoch, avšak dochádza k posilneniu právnej úpravy vzhľadom na posilnenia možnosti podstúpenia umelého prerušenia tehotenstva, či samotných podmienok výkonu. V závere práce sme analyzovali návrhy poslancov Národnej rady Slovenskej republiky súvisiacich s prerušením tehotenstva, pričom sme sa snažili ozrejmiť (ne)odôvodnenosť návrhov, či iné legálne možnosti a motivácie poslancov pre prijímanie takejto legislatívy. Zároveň sa zameriavame aj na klesajúcu krivku znižujúceho sa počtu vykonaných interrupcií a dôvod, prečo k tomuto javu dochádza.

Zoznam použitej literatúry

Pramene

1. Dôvodová správa k návrhu zákona SNR zo 7. júla 1986.
2. Le IX Congès international de Droit Pénal. Revue Internationale de Droit Pénal. 1964.
3. PLATÓN. Ústava. Preklad Novotný F., Praha: 1921.
4. Slovenský národný archív, fond Úrad predsedníctva vlády, škatuľa č. 157, spis č. 57/41.
5. Slovenský národný archív, fond Úrad predsedníctva vlády, škatuľa č. 157, spis. č. 57/41.
6. Ustanovenia svätých otcov, 25. In: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov. Budmerice: RAK, 1999.

Literatúra

7. BEŇA, J. - GÁBRIŠ, T.: Dejiny práva na území Slovenska I (do roku 1918). Bratislava. 2008.
8. BOROVIČKA, M.: Kolaboranti 1939 – 1945. Praha: Paseka, 2007.
9. CHURA, A.J.: *Slovensko bez dorastu?: sociálne-peadiatické štúdium*. 1. diel. Bratislava: Roľnícka osвета, 1936.
10. ILLYOVÁ, Z. *Historický vývoj prerušenia tehotenstva*. Bakalárska práca. Univerzita Komenského v Bratislave. 2011.
11. MALATINSKY, M. Ochrana plodu a plodnosti na Slovensku. In: *Zborník konferencie Ochrana života XIII*. Fakulta zdravotníctva

- a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. 2012. s 67-77. ISBN 978-80-8082-551-5.
12. MILOTA, A. - NOŽIČKA, J.: Trestné zákony zeme slovenskej a podkarpatskoruskej. Kroměříž: J. Gusek, 1931, s. 121.
  13. NIKŠOVÁ, G. Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1971.
  14. PRUDIL, L. Status lidského embrya v českém právu. In *Sborník k interdisciplinární konferenci Status embrya. Právnický, lékařský, psychologický a etický pohled*. Brno, 5.-6. november, Brno: b.v., 1999, s. 7.
  15. RAUSCHER R., *Usmrcení člověka v českém právu zemském*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927.
  16. SVETOŇ, J.: *Vývoj obyvatel'stva na Slovensku*. Bratislava : Epoque, 1970.
  17. SZABÓ, M. *Potraty: Dejiny slovenských kultúrnych vojen od Hlinku po Kuffu*. Tlač: Dubra, a. s., Vydal: N Press, s. r. o. prvé vydanie, ISBN 978-80-99925-23-2, 2020.

Internetové zdroje

18. Štatistický úrad Slovenskej republiky. Systém demografickej štatistiky a štatistiky zahraničnej migrácie v SR. [online] Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=6605> [cit. 2023-11-20].
19. Národné zhromaždenie republiky Česko-slovenskej. II. volebné obdobie (1925-1929). Tlač č. 535. [online] Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0535_03.htm [cit. 2023-11-20].
20. Ľudské práva, žien, feminizmus a rodová rovnosť. Interrupcie a história. [online]. Dostupné na internete: <https://moznostvolby.sk/interrupcie-a-historia> [cit. 2023-11-15].
21. História interrupcií na Slovensku – kam smerujeme? [online]. Dostupné na internete: <https://komentare.sme.sk/c/23170362/historia-interrupcii-na-slovensku-kam-smerujeme.html> [cit. 2023-11-23].
22. Štatistické údaje. [online]. Dostupné na internete: https://www.nczisk.sk/Statisticke_vystupy/Tematicke_statisticke_vystupy/Gynekologia_Porodnictvo_Potraty/Potraty/Pages/default.aspx [cit. 2023-11-22].
23. Štatistické údaje. [online]. Dostupné na internete: https://www.nczisk.sk/Statisticke_vystupy/Tematicke_statisticke_vystupy/Gynekologia_Porodnictvo_Potraty/Potraty/Pages/default.aspx [cit. 2023-11-22].
24. Počet interrupcií na klinikách klesá, v kurze sú nelegálne potratové tabletky. [online]. Dostupné na internete: <https://domov.sme.sk/c/22179460/pocet-interrupcii-na-klinikach-klesa.html> [cit. 2023-12-14].

Právne predpisy

25. Nález ÚS SR Pl. ÚS 12/01-297 zo 4. decembra 2007.
26. Novela č. 411/1991 zákona o umelom prerušení tehotenstva č. 73/1986 Zb.
27. Trestný zákonník o zločinoch a prečinoch ako zákonný článok V/1978, ktorý predstavoval kodifikáciu trestného práva v Uhorsku.
28. Trestný zákon č. 140/1961 Zb.
29. Vyhláška ministra zahraničných vecí z 13. mája 1987 o Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien.
30. Vyhláška č. 74/1986 Zb. Ministerstva zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky z 5. novembra 1986, ktorou sa vykonáva zákon Slovenskej národnej rady č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva.
31. Zákon č. 66/1941 Sl. z. o ochrane plodu.
32. Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon.
33. Zákon č. 68/1957 Zb. o umelom prerušení tehotnosti.

KAUZÁLNA PRÍSLUŠNOSŤ SPRÁVNEHO SÚDU V KONANIACH TÝKAJÚCICH SA JADROVÝCH UDALOSTÍ

Mgr. Bc. et Bc. Peter Pavlovič, MSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra správneho a environmentálneho práva
pavlovic3@uniba.sk

Kauzálna príslušnosť správneho súdu v konaniach týkajúcich sa jadrových udalostí

Správny súdny poriadok upravuje kauzálnu príslušnosť správneho súdu na konanie o správnej žalobe v oblasti jadrových udalostí. Predkladaný príspevok analyzuje okruh možných situácií, ktoré by do takto vymedzenej príslušnosti súdu mohli spadať, a zároveň v širšom kontexte diskutuje o možnosti a význame založenia kauzálnej príslušnosti správnych a všeobecných súdov vo veciach týkajúcich sa mierového využívania jadrovej energie. Výklad smeruje k záveru, že kauzálna príslušnosť správneho súdu na konanie o správnej žalobe v oblasti jadrových udalostí *stricto sensu* je z aplikačného pohľadu nevyužiteľná a v oblasti jadrových udalostí *lato sensu* potenciálne sťažujúca pozíciu možných žalobcov, a preto je namieste úvaha o vypustení predmetného ustanovenia Správneho súdneho poriadku.

Causal jurisdiction of the administrative court in proceedings concerning nuclear events

The Code of Administrative Court Procedure regulates the causal jurisdiction of the administrative court for proceedings on administrative actions in the field of nuclear events. The present article analyses the range of possible situations that could fall within the jurisdiction of the court thus defined, and at the same time discusses in a broader context the possibility and purpose of establishing causal jurisdiction of administrative and civil courts in matters concerning the peaceful use of nuclear energy. The interpretation leads to the conclusion that the causal jurisdiction of the administrative court for administrative proceedings in the area of nuclear events *stricto sensu* is unusable from an application point of view and in the area of nuclear events *lato sensu* potentially making the position of possible plaintiffs

more difficult, and therefore consideration of the deletion of the relevant provision of the Code of Administrative Court Procedure appears to be appropriate.

Kľúčové slová: správny súd, jadrová udalosť, kauzálna príslušnosť, jadrové právo

Keywords: administrative court, nuclear event, causal jurisdiction, nuclear law

<https://doi.org/10.62874/afi.2024.1.06>

Úvod

S prevádzkou jadrových zariadení sú spojené špecifické právne problémy, ktoré sú upravené v právnych predpisoch vzťahujúcich sa na mierové využívanie jadrovej energie. Predmetom osobitnej právnej úpravy sú predovšetkým hmotnoprávne otázky prevádzky jadrových zariadení, no mimo pozornosti zákonodarcu nezostávajú ani vybrané procesnoprávne aspekty. Ako kľúčový procesný problém v oblasti mierového využívania jadrovej energie sa pritom javí otázka, na ktorý súd sa má obrátiť poškodená fyzická alebo právnická osoba so svojim nárokom na náhradu škody spôsobenej v príčinnej súvislosti s jadrovou udalosťou.

Zodpovednosťou za jadrové škody sa však procesné aspekty jadrového práva¹ ani zďaleka nevyčerpávajú. Obzvlášť štáty prevádzkujúce jadrové elektrárne a iné významné jadrové zariadenia disponujú relatívne rozsiahlym súborom všeobecne záväzných a technicky špecifických právnych predpisov, ktoré definujú technické a právne požiadavky na bezpečné využívanie jadrovej energie. Tieto predpisy majú svojim obsahovým zameraním i metódou právnej regulácie najbližšie k predpisom správneho a environmentálneho práva.² V tejto doméne (teda v oblasti správnych konaní a správneho súdnictva) treba následne hľadať i odpoveď na otázku, ktoré súdy sú príslušné konať

---

¹ Jadrové právo je možné vymedziť ako „súbor špeciálnych právnych noriem vytvorených za účelom regulácie správania právnických alebo fyzických osôb zapojených do aktivít vzťahujúcich sa k štiepnym materiálom, ionizujúcemu žiareniu alebo expozícii prírodným zdrojom žiarenia“. Bližšie pozri: STOIBER, C. et al. *Handbook on Nuclear Law*. Vienna: International Atomic Energy Agency, 2003, s. 4.

² HANDRLICA, J. *Jaderné právo: Právní rámec pro mírové využívání jaderné energie a ionizujícího záření*. Praha: Auditorium, 2012, s. 24.

v prípade ujmy na právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach fyzických alebo právnických osôb spôsobenej v súvislosti s mierovým využívaním jadrovej energie. V Slovenskej republike je v tomto zmysle v zákone č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Správny súdny poriadok“) upravená kauzálna príslušnosť správneho súdu. Predmetom predkladaného príspevku je analýza významu tohto ustanovenia s cieľom poukázať na jeho obsahovú nejednoznačnosť a možnú nadbytočnosť v slovenskom právnom poriadku.

1. Kauzálna príslušnosť súdu pri náhrade jadrovej škody

Na úvod výkladu o kauzálnej príslušnosti súdov je vhodné pripomenúť podstatu tejto procesnej kategórie. Pod pojmom kauzálna príslušnosť sa v zásade rozumie „vecná príslušnosť súdu na rozhodnutie vecí určitého druhu“³, pričom v prípade zverenia prejednávania a rozhodnutia veci iba jedinému súdu s územným obvodom vzťahujúcim sa na celé územie Slovenskej republiky vymedzuje kauzálna príslušnosť zároveň aj miestnu príslušnosť. Vymedzením kauzálnej príslušnosti súdov dochádza priamo na základe zákona v taxatívne stanovených prípadoch k zvereniu prejednávania a rozhodnutia vecí určitého druhu vybraným, konkrétne určeným súdom toho istého stupňa s presným vymedzením ich územných obvodov.⁴

Z pohľadu súkromnoprávnej vetvy jadrového práva bol v Slovenskej republike právny režim aplikovateľný na riešenie občianskoprávnej zodpovednosti za jadrovú škodu tradične pokrytý recepciou medzinárodnej zmluvy do vnútroštátneho práva prostredníctvom ustanovenia zákona. Takouto recepčnou normou boli do konca roka 2015 ustanovenia § 29 a § 30 zákona č. 541/2004 Z. z. o mierovom využívaní jadrovej energie (atómový zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Atómový zákon“). Keďže však táto kusá právna úprava obmedzená na dve ustanovenia Atómového zákona nedostatočne reflektovala na potreby riešenia komplexných vzťahov vyvolaných prípadnou škodou vzniknutou v príčinnej súvislosti s jadrovou udalosťou, zákonodarca pristúpil k prijatiu

³ FICOVÁ, S. et al. *Občianske právo procesné: Základné konanie*. 2. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2008, s. 107.

⁴ *Ibidem*, s. 107.

samostatného zákona upravujúceho predmetné súkromnoprávne vzťahy.

Takouto právnou úpravou sa stal zákon č. 54/2015 Z. z. o občianskoprávnej zodpovednosti za jadrovú škodu a o jej finančnom krytí a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 363/2021 Z. z. (ďalej len „Zákon o zodpovednosti za jadrovú škodu“). Touto právnou úpravou sa zároveň vstúpilo i do zákona č. 371/2004 Z. z. o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky a o zmene zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky“), ktorým sa s účinnosťou od 01. januára 2016 v § 14f tohto zákona ustanovila príslušnosť súdu pre konania vo veci náhrady jadrovej škody. Od tohto momentu je v Slovenskej republike kauzálnie príslušným súdom na konanie vo veci náhrady škody, ktorá vznikla v príčinnej súvislosti s jadrovou udalosťou, Okresný súd Nitra, a to s obvodom pre celé územie Slovenskej republiky.⁵ O opravných prostriedkoch v týchto konaniach je príslušný rozhodovať Krajský súd v Nitre.⁶

Takto vymedzená príslušnosť zároveň nebola v rozpore s vtedy platným a účinným základným civilným procesným predpisom, so zákonom č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky súdny poriadok“), ktorý žiadnu osobitnú príslušnosť pre konania majúce svoje korene v právnej úprave mierového využívania jadrovej energie (či už v občianskom alebo správnom súdnom konaní) neupravoval. Občiansky súdny poriadok sa v § 11 obmedzil iba na konštatovanie, že konanie sa uskutočňuje na vecne a miestne príslušnom súde. Podľa § 84 Občianskeho súdneho poriadku bol na konanie príslušný všeobecný súd odporcu (t. j. účastníka, proti ktorému smeruje návrh, teda v zásade všeobecný súd prevádzkovateľa jadrového zariadenia, proti ktorému mala smerovať žaloba na náhradu jadrovej škody), ak nebolo ustanovené inak.⁷ Odlišnú príslušnosť pritom ustanovil s účinnosťou od 01. januára 2016 práve § 14f Zákona o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky.

K zmene právneho stavu došlo v súvislosti s rekodifikáciou civilného procesného práva. Zákomom č. 125/2016 Z. z. o niektorých

⁵ Pozri § 14f Zákona o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky, ktorý bol v tejto podobe účinný v období od 01. januára 2016 do 30. júna 2016.

⁶ § 14f Zákona o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky.

⁷ K príslušnosti súdov na konanie a rozhodovanie vo veci náhrady škody podľa ustanovení Občianskeho súdneho poriadku bližšie pozri: NOVOTNÁ, M., HANDRLICA, J. *Zodpovednosť za jadrové škody: Výzvy pre medzinárodnú a národnú zodpovednostnú legislatívu v post-fukushimskom období*. Bratislava: VEDA, 2011, s. 303-306.

opatreniach súvisiacich s prijatím Civilného sporového poriadku, Civilného mimosporového poriadku a Správneho súdneho poriadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov bol § 14f Zákona o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky s účinnosťou od 01. júla 2016 vypustený. Táto legislatívna zmena bola sprevádzaná včlenením ustanovenia o kauzálnej príslušnosti súdov v sporoch o náhradu jadrovej škody do § 32 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Civilný sporový poriadok“). Toto ustanovenie inkorporovalo pôvodný § 14f Zákona o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky priamo do Civilného sporového poriadku, keď na konanie v sporoch o náhradu škody, ktorá vznikla v príčinnej súvislosti s jadrovou udalosťou podľa osobitného predpisu (t. j. podľa Zákona o zodpovednosti za jadrovú škodu) určilo s obvodom pre celé územie Slovenskej republiky za kauzálne príslušný súd Okresný súd Nitra a za odvolací súd Krajský súd v Nitre.⁸

Z hľadiska medzinárodných záväzkov a štandardov požadovaných pre konštrukciu národných režimov občianskoprávnej zodpovednosti za jadrové škody je kauzálna príslušnosť jediného národného súdu na konanie v sporoch o náhradu škody v rámci občianskoprávnej zodpovednosti za jadrové škody želanou vnútroštátnou implementáciou medzinárodných požiadaviek.⁹ Včlenenie ustanovenia o kauzálnej príslušnosti priamo do textu Civilného sporového poriadku je potrebné hodnotiť ako systematicky i systémovo vhodné riešenie, ktoré aj vzhľadom na históriu právnej úpravy občianskoprávnej zodpovednosti za jadrové škody v Slovenskej republike treba vnímať ako krok správnym smerom.

2. Kauzálna príslušnosť správneho súdu v jadrových konaniach

Analogiou kauzálnej príslušnosti súdu v konaniach o občianskoprávnej zodpovednosti za jadrovú škodu sa v správnom súdnictve mala stať kauzálna príslušnosť správneho súdu na konanie o správnej žalobe v oblasti jadrových udalostí. Takto formulovaná kauzálna príslušnosť je upravená v § 15 Správneho súdneho poriadku s tým, že kauzálne

⁸ § 32 a § 34 ods. 1 Civilného sporového poriadku.

⁹ NOVOTNÁ, M., HANDRLICA, J. *Zodpovednosť za jadrové škody: Výzvy pre medzinárodnú a národnú zodpovednostnú legislatívu v post-fukushimskom období*, s. 305-306. BARICOVÁ, J. et al. *Správny súdny poriadok: Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 163.

príslušným na konanie je Správny súd v Bratislave s obvodom pre celé územie Slovenskej republiky. Právna úprava príslušnosti v naznačenom smere nebola obsiahnutá v predchádzajúcej právnej úprave, teda ani v Zákone o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky, ani v Občianskom súdnom poriadku.

Podľa § 6 Správneho súdneho poriadku patrí do právomoci správnych súdov v Slovenskej republike preskúmvanie zákonnosti rozhodnutí, opatrení a iných zásahov orgánov verejnej správy, poskytovanie ochrany pred nečinnosťou týchto orgánov, ako aj rozhodovanie o ďalších veciach ustanovených Správnym súdnym poriadkom. Zo súdneho preskúmania sú pritom vyňaté okrem iného tie správne akty orgánov verejnej správy, ktoré nemajú povahu rozhodnutia o právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach fyzickej alebo právnickej osoby.¹⁰ Osobitne Správny súdny poriadok v tomto zmysle zmieňuje rozhodnutia a opatrenia organizačnej povahy a rozhodnutia a opatrenia upravujúce vnútorné pomery orgánu, ktorý ich vydal – tieto správne akty orgánov verejnej moci teda explicitne nie sú preskúmateľné správnym súdom.¹¹

V nadväznosti na pojmový aparát obsiahnutý v § 6 Správneho súdneho poriadku sú niektoré základné pojmy vymedzené v § 3 Správneho súdneho poriadku. Z pohľadu kauzálnej príslušnosti súdov na konania v oblasti jadrových udalostí sú kľúčové pojmy *rozhodnutie orgánu verejnej správy*, *opatrenie orgánu verejnej správy* a *administratívne konanie*. Pod pojmom *rozhodnutie orgánu verejnej správy* sa rozumie „správny akt vydaný orgánom verejnej správy v administratívnom konaní, ktorý je formálne označený ako rozhodnutie alebo je za rozhodnutie považovaný podľa osobitného predpisu a zakladá, mení, zrušuje alebo deklaruje práva, právom chránené záujmy alebo povinnosti fyzickej osoby a právnickej osoby, alebo sa jej priamo týka“.¹² Pod pojmom *opatrenie orgánu verejnej správy* sa rozumie „správny akt vydaný orgánom verejnej správy v administratívnom konaní, ktorým sú alebo môžu byť práva, právom chránené záujmy alebo povinnosti fyzickej osoby a právnickej osoby priamo dotknuté“.¹³ *Administratívnym konaním* sa pritom rozumie taký postup orgánu verejnej správy pri výkone

¹⁰ § 7 písm. b) Správneho súdneho poriadku.

¹¹ § 7 písm. b) Správneho súdneho poriadku.

¹² § 3 ods. 1 písm. b) Správneho súdneho poriadku.

¹³ § 3 ods. 1 písm. c) Správneho súdneho poriadku.

jeho pôsobnosti v oblasti verejnej správy, v rámci ktorého sa vydávajú individuálne správne akty alebo normatívne správne akty.¹⁴

Podľa § 15 Správneho súdneho poriadku upravujúceho kauzálnu príslušnosť súdu v oblasti jadrových udalostí je správny súd kauzálna príslušný na konanie o správnej žalobe. Podľa § 177 ods. 1 Správneho súdneho poriadku sa správnu žalobou v konaní o správnej žalobe domáha žalobca ochrany svojich subjektívnych práv proti rozhodnutiu alebo opatreniu orgánu verejnej správy.¹⁵ Spod správnej žaloby sú ako nežalovateľné skutočnosti vyňaté nečinnosť orgánu verejnej správy a iný zásah orgánu verejnej správy.¹⁶

Z uvedeného teda vyplýva, že správny súd v oblasti jadrových udalostí môže preskúmať iba rozhodnutia alebo opatrenia orgánu verejnej správy. Oba uvedené druhy správnych aktov však majú na účely výkonu správneho súdnictva presne vymedzený význam. Vychádzajúc zo znenia § 3 Správneho súdneho poriadku sa rozhodnutia orgánu verejnej správy a opatrenia orgánu verejnej správy ako správne akty preskúmateľné v správnom súdnictve vyznačujú týmito spoločnými znakmi:

1. ide o správne akty vydané orgánom verejnej správy,
2. ide o správne akty vydané v administratívnom konaní,
3. tieto správne akty majú určitý kvalifikovaný vzťah k právam, právom chráneným záujmom alebo povinnostiam fyzickej osoby alebo právnickej osoby.

V kontexte kauzálnej príslušnosti správneho súdu s väzbou na jadrové udalosti je teda namieste pýtať sa, aké situácie spadajú do rozsahu pojmu *jadrová udalosť* a aké rozhodnutia alebo opatrenia orgánu verejnej správy je možné v takejto situácii predpokladať.

3. Pojem „jadrová udalosť“ stricto sensu

Pojem *jadrová udalosť* použitý v § 15 Správneho súdneho poriadku nie je v tomto predpise vymedzený a nenachádza sa v ňom ani odkaz

---

¹⁴ § 3 ods. 1 písm. a) Správneho súdneho poriadku.

¹⁵ Správny súdny poriadok pamätá aj na možnosť domáhať sa ochrany iných ako subjektívnych práv, ktoré zákon priznáva iba prokurátorovi, alternatívne inému subjektu výslovne na to oprávnenému zákonom (§ 177 ods. 2 Správneho súdneho poriadku). Táto alternatíva je však v prípade konaní o správnych žalobách v oblasti jadrových udalostí irelevantná.

¹⁶ Konanie o žalobe proti nečinnosti orgánu verejnej správy (§ 242 až § 251 Správneho súdneho poriadku) a konanie o žalobe proti inému zásahu orgánu verejnej správy (§ 252 až § 263 Správneho súdneho poriadku) predstavujú osobitné konania, ktoré sú upravené v štvrtjej časti Správneho súdneho poriadku.

na žiadny osobitný právny predpis, ktorý by mohol ozrejmiť jeho význam na účely konaní podľa Správneho súdneho poriadku. Spomedzi osobitných právnych predpisov upravujúcich právne vzťahy v oblasti mierového využívania jadrovej energie tak prichádzajú do úvahy najmä Atómový zákon a zákon č. 87/2018 Z. z. o radiačnej ochrane a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o radiačnej ochrane“). Oba zákony sa pritom pri riešení niektorých právnych skutočností vzájomne dotýkajú, avšak používajú odlišnú terminológiu, sledujú odlišné ciele a predpokladajú zapojenie odlišných orgánov verejnej správy. Túto skutočnosť je možné ilustrovať na dvojici pojmov *radiačná udalosť* podľa Zákona o radiačnej ochrane a *jadrová udalosť* podľa Atómového zákona.

V ôsmej časti Zákona o radiačnej ochrane je upravená problematika radiačných udalostí. Podľa § 102 ods. 1 Zákona o radiačnej ochrane sa za *udalosť* považuje „výskyt neplánovanej alebo neočakávanej situácie nezanedbateľnej z hľadiska radiačnej ochrany alebo z hľadiska možných následkov“. Tieto udalosti sa podľa § 102 ods. 2 zákona delia podľa závažnosti na radiačné udalosti, radiačné nehody a radiačné havárie. Problémom tejto právnej úpravy vo väzbe na znenie § 15 Správneho súdneho poriadku však je, že pojem *radiačná udalosť* podľa Zákona o radiačnej ochrane nekorešponduje s pojmom *jadrová udalosť* používaným v Správnom súdnom poriadku. Udalosti podľa Zákona o radiačnej ochrane tak celkom zjavne nespádajú do vymedzenej kauzálnej príslušnosti správneho súdu.

Túto domnienku potvrdzuje aj dôvodová správa k Správnomu súdnomu poriadku, keď v prípade konaní podľa § 15 výslovne odkazuje na právnu úpravu jadrových udalostí výlučne v Atómovom zákone. Tento prístup zákonodarcu je komentovaný aj ako snaha o zamedzenie *court shoppingu* pri preskúvaní rozhodnutí a opatrení vo veciach jadrových udalostí so zdôvodnením, že kauzálne príslušný súd je „lepšie personálne a materiálne vybavený na rozhodovanie v týchto veciach“.¹⁷

V tomto zmysle je potrebné význam pojmu *jadrová udalosť* tak, ako je používaný v § 15 Správneho súdneho poriadku, obmedziť iba na významovú rovinu pojmu obsiahnutú v Atómovom zákone. Podľa § 27 Atómového zákona sa jadrové udalosti delia na prevádzkové udalosti a udalosti pri preprave rádioaktívnych materiálov. Spoločným menovateľom všetkých jadrových udalostí je ohrozenie alebo porušenie jadrovej bezpečnosti, resp. nesúlad s požiadavkami na jadrovú bezpečnosť

¹⁷ BARICOVÁ, J. et al. *Správny súdny poriadok: Komentár*, s. 163.

pri predmetnej činnosti.¹⁸ Tieto dve kategórie udalostí sa ďalej delia podľa ich dôsledkov alebo potenciálnych dôsledkov z pohľadu jadrovej bezpečnosti alebo radiačnej ochrany (vrátane dopadu na životné prostredie) na poruchy, nehody a havárie (v tomto poradí od najmenej závažných po najzávažnejšie).¹⁹

Konkrétne povinnosti v oblasti zdolávania udalostí podľa § 27 Atómového zákona sú uložené predovšetkým jednotlivým držiteľom povolení podľa tohto zákona. Ide najmä o opatrenia spočívajúce v povinnosti vypracovať záväzné postupy na riešenie jadrových udalostí, včasné vykonávanie preventívnych a zabezpečovacích opatrení, ohlasovanie zistených nedostatkov, ktoré by mohli viesť k niektorej z týchto udalostí, Úradu jadrového dozoru Slovenskej republiky, ohlasovanie vzniknutých udalostí príslušným úradom, formuláciu záverov a prijatie nápravných opatrení v nadväznosti na vykonanú analýzu príčin vzniknutej udalosti či bezodkladné informovanie osôb na území jadrového zariadenia o nehode alebo havárii.²⁰

Úlohou Úradu jadrového dozoru Slovenskej republiky je podľa § 27 ods. 5 Atómového zákona zisťovať príčiny a okolnosti vzniku vybraných udalostí. Ďalšie náležitosti ohlasovania udalostí a zisťovania ich príčin upravuje vyhláška Úradu jadrového dozoru Slovenskej republiky č. 48/2006 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o spôsobe ohlasovania prevádzkových udalostí a udalostí pri preprave a podrobnosti o zisťovaní ich príčin v znení vyhlášky č. 32/2012 Z. z.

Z pohľadu okruhu právnych skutočností žalovateľných správnou žalobou v konaniach súvisiacich s jadrovou udalosťou *stricto sensu* nemá osobitná právna úprava kauzálnej príslušnosti žiaden význam. Všetky jadrové zariadenia v Slovenskej republike sa nachádzajú v územnom obvode Trnavského kraja a Nitrianskeho kraja a relevantné dozorné a správne orgány majú svoje sídlo v územnom obvode Bratislavského kraja, a teda vo všetkých troch prípadoch ide o obvod pokrývajúci miestnu príslušnosť Správneho súdu v Bratislave.²¹ Keďže orgány verejnej správy sú v intenciách tohto ustanovenia prednostne adresátni úkonov vykonávaných držiteľom povolenia a nepredpokladá sa v ich prípade vydávanie rozhodnutí alebo opatrení v administratívnom konaní, ustanovenie kauzálnej príslušnosti správneho súdu sa pre konania

¹⁸ Porovnaj § 27 ods. 1 a § 27 ods. 2 Atómového zákona.

¹⁹ § 27 ods. 3 Atómového zákona.

²⁰ § 27 ods. 4 Atómového zákona.

²¹ § 3a Zákona o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky.

o správnej žalobe v oblasti jadrových udalostí *stricto sensu* javí ako nadbytočné.

4. Pojem „jadrová udalosť“ lato sensu

V širšom kontexte upravuje Atómový zákon v súvislosti s jadrovými udalosťami i problematiku havarijného plánovania a havarijnej pripravenosti. Pod pojmom *havarijné plánovanie* sa rozumie „súbor opatrení a postupov na zisťovanie a zdoľovanie nehôd alebo havárií na jadrových zariadeniach a na zisťovanie a zmierňovanie a odstraňovanie následkov úniku rádioaktívnych látok do životného prostredia pri nakladaní s jadrovými materiálmi, s rádioaktívnymi odpadmi alebo s vyhoretým jadrovým palivom a pri preprave rádioaktívnych materiálov“.²² Výstupom z procesu havarijného plánovania sú havarijné plány, ktoré sa podľa § 28 ods. 3 Atómového zákona delia na predbežné vnútorné havarijné plány, vnútorné havarijné plány, plány ochrany obyvateľstva a havarijné dopravné poriadky. Pri vypracovávaní havarijných plánov pritom zákon ukladá povinnosť spolupráce pre orgány štátnej správy, obce, fyzické osoby a právnické osoby dotknuté havarijným plánovaním.²³ V administratívnom konaní sa spomedzi všetkých predstaviteľných činností pritom schvaľujú iba jednotlivé kategórie havarijných plánov, a to v závislosti od vecnej pôsobnosti schvaľujúceho orgánu (predbežný vnútorný havarijný plán a vnútorný havarijný plán schvaľuje Úrad jadrového dozoru Slovenskej republiky, plán ochrany obyvateľstva Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky a havarijný dopravný poriadok Ministerstvo dopravy Slovenskej republiky).²⁴

Podľa § 6 ods. 2 písm. h) Atómového zákona v spojitosti s Prílohou č. 1 k tomuto zákonu je príslušný druh havarijného plánu dokumentáciou predkladanou ako súčasť žiadosti o vydanie niektorého zo súhlasov alebo povolení podľa § 5 ods. 3 Atómového zákona.²⁵ Podľa § 35 Atómového zákona sa na konania Úradu jadrového dozoru Slovenskej

²² § 28 ods. 1 Atómového zákona.

²³ § 28 ods. 10 Atómového zákona.

²⁴ § 28 ods. 15 Atómového zákona.

²⁵ K písomnej žiadosti o stavebné povolenie na stavbu jadrového zariadenia je potrebné predložiť predbežný vnútorný havarijný plán, k písomnej žiadosti o povolenie na uvádzanie jadrového zariadenia do prevádzky, prevádzku a na etapu vyradovania vnútorný havarijný plán a plán ochrany obyvateľstva krajov v oblasti ohrozenia a k písomnej žiadosti o povolenie na prepravu rádioaktívnych materiálov dopravný poriadok vrátane havarijného dopravného poriadku. Pozri Prílohu č. 1 k Atómovému zákonu.

republiky podľa tohto zákona vzťahuje zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej len „Správny poriadok“), pokiaľ nie je ustanovené inak. Pri vydávaní príslušného povolenia podľa Atómového zákona či pri periodickom opätovnom schvaľovaní havarijných plánov²⁶ prebieha príslušné správne konanie podľa Správneho poriadku, a teda v týchto situáciách je možné hovoriť o administratívnom konaní na účely podania správnej žaloby podľa Správneho súdneho poriadku.²⁷ Otvorenou otázkou však zostáva, či je schvaľovanie havarijných plánov súčasne podraditeľné pod pojem používaný v § 15 Správneho súdneho poriadku, teda či pri schvaľovaní dokumentácie v rámci havarijného plánovania ešte stále môžeme uvažovať v hraniciach pojmu *jadrová udalosť* na účely založenia kauzálnej príslušnosti správneho súdu.

Z uvedeného je navyše iba veľmi ťažko predstaviteľné, že by fyzická alebo právnická osoba žalovala niektorý z uvedených orgánov verejnej správy za to, že schválil alebo neschválil niektorý z havarijných plánov. Povinnosť predložiť túto dokumentáciu totiž zväčša spočíva na pleciach žiadateľa o vydanie povolenia alebo držiteľa povolenia podľa Atómového zákona, a nie na orgánoch verejnej správy.²⁸ Ako príklad jedinej žalovateľnej povinnosti, kedy na oboch stranách právneho vzťahu stoja orgány verejnej správy, prichádza do úvahy azda iba povinnosť okresného úradu v sídle kraja podľa § 28 ods. 12 Atómového zákona predložiť Úradu jadrového dozoru Slovenskej republiky na schválenie plány ochrany obyvateľstva za splnenia ďalších zákonom predvídaných skutočností. V prípade, ak by tak ale tento orgán miestnej štátnej správy nespravil, išlo by o nečinnosť orgánu verejnej správy, ktorá však nie je žalovateľná správnu žalobou podľa Správneho súdneho poriadku, a teda nespadá do rozsahu kauzálnej príslušnosti podľa § 15 Správneho súdneho poriadku.

Ako o možných žalovateľných opatreniach orgánu verejnej správy podľa Správneho súdneho poriadku možno uvažovať o opatreniach orgánov verejnej moci realizovaných ako súčasť havarijnej odozvy. *Havarijnú odozvu* vymedzuje § 28 ods. 2 Atómového zákona ako plánovanú „činnosť držiteľa povolenia a orgánov verejnej správy [vykonávanú] v priebehu nehody a havárie na jadrovom zariadení

²⁶ § 28 ods. 11 až 16 Atómového zákona.

²⁷ Ďalšie podrobnosti o priebehu posudzovania a schvaľovania havarijných plánov upravuje § 22 vyhlášky Úradu jadrového dozoru Slovenskej republiky č. 55/2006 Z. z. o podrobnostiach v havarijnom plánovaní pre prípad nehody alebo havárie v znení neskorších predpisov.

²⁸ Porovnaj § 28 ods. 11, 13, 14 a 16 Atómového zákona.

a nehody a havárie pri preprave, ktorá je opísaná v havarijnom pláne“. V prípade vzniku alebo pri hrozbe vzniku nehody alebo havárie podľa § 27 ods. 3 Atómového zákona sú držiteľ povolenia a okresné úrady v sídle kraja dotknutého havarijnou odozvou povinné bezodkladne informovať verejnosť o:²⁹

- skutočnostiach týkajúcich sa predmetnej nehody alebo havárie,
- krokoch, ktoré treba podniknúť,
- opatreniach na ochranu zdravia dotknutej verejnosti, ak je to potrebné.³⁰

Podrobnú úpravu vybraných aspektov havarijného plánovania a havarijnej odozvy zveruje Atómový zákon vyhláske Úradu jadrového dozoru Slovenskej republiky č. 55/2006 Z. z. o podrobnostiach v havarijnom plánovaní pre prípad nehody alebo havárie v znení neskorších predpisov. Pri realizácii jednotlivých opatrení v rámci havarijnej odozvy táto vyhláska odkazuje najmä na ustanovenia vyhláske Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 533/2006 Z. z. o podrobnostiach o ochrane obyvateľstva pred účinkami nebezpečných látok v znení neskorších predpisov a na zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o civilnej ochrane“).

Pôsobnosť orgánov verejnej správy (Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, okresných úradov v sídle kraja, okresných úradov, samosprávnych krajov a obcí) na úseku civilnej ochrany je upravená v § 12 až § 15a Zákona o civilnej ochrane. Hoci tento zákonný rámec definuje medze pôsobnosti jednotlivých orgánov verejnej správy, až na výnimky neupravuje formu činnosti toho-ktorého orgánu verejnej správy. Ak teda napríklad okresný úrad podľa § 14 ods. 1 písm. j) Zákona o civilnej ochrane „plánuje, vyhlasuje, riadi a zabezpečuje evakuáciu“, možno sa domnievať, že na zasiahnuté obyvateľstvo bude pôsobiť metódami³¹

²⁹ Na tomto mieste je dôležité upozorniť na skutočnosť, že § 28 ods. 22 Atómového zákona ukladá držiteľom povolenia a okresným úradom v sídle kraja iba informačnú povinnosť. Realizácia ochranných opatrení a likvidácia následkov nehôd alebo havárií jadrových zariadení alebo nehôd alebo havárií pri preprave rádioaktívnych materiálov pre dotknuté orgány štátnej správy a obce (ako aj pre právnické osoby a fyzické osoby) je vymedzená podľa § 28 ods. 23 Atómového zákona čo do rozsahu a spôsobu plánom ochrany obyvateľstva alebo havarijným dopravným poriadkom.

³⁰ § 28 ods. 22 Atómového zákona.

³¹ Metódy činnosti verejnej správy je možné deliť na všeobecné (presvedčovacie metódy a metódy donucovania), špeciálne (metódy administratívneho pôsobenia, metódy ekonomického pôsobenia, metódy spoločensko-organizačného pôsobenia, metód organizačno-technického pôsobenia) a špecifické vlastné iba pre určitý úsek verejnej správy) metódy

a formami³² činnosti predpokladanými v schválenom pláne ochrany obyvateľstva alebo v iných schválených havarijných dokumentoch podľa Atómového zákona.

Na základe uvedeného teda nemožno na základe aktuálne platnej a účinnej právnej úpravy vylúčiť, že v kontexte havarijnej odozvy budú vydávané rozhodnutia orgánov verejnej správy alebo prijímané opatrenia orgánov verejnej správy, teda také správne akty, ktoré sú žalovateľné správnou žalobou podľa Správneho súdneho poriadku. Pri realizácii opatrení v rámci havarijnej odozvy vyplývajúcej z havarijných plánov (osobitne plánu ochrany obyvateľstva) ale zrejme nebude možné hovoriť o konaniach v oblasti jadrových udalostí *stricto sensu* tak, ako s týmto pojmom narába Správny súdny poriadok. Táto väzba je totiž sprostredkovaná iba skrz proces prípravy, posudzovania a schvaľovania dokumentácie havarijného plánovania, a teda žalovateľnosť správnou žalobou bude v tomto ohľade zrejme neprípustná.

Pokiaľ teda nepripustíme extenzívnu interpretáciu pojmu *jadrové udalosti* na účely § 15 Správneho súdneho poriadku, bude prakticky nemožné nájsť situáciu, v ktorej by sa takáto kauzálna príslušnosť uplatnila. V prípade všetkých ostatných konaní súvisiacich s mierovým využívaním jadrovej energie a žalovateľných správnou žalobou by sa totiž uplatnila všeobecná vecná a miestna príslušnosť správneho súdu podľa § 10 a § 13 ods. 1 Správneho súdneho poriadku.

Záver

Na základe prezentovanej analýzy právneho režimu vzťahujúceho sa k právnej úprave jadrových udalostí sa javí kauzálna príslušnosť správneho súdu v oblasti jadrových udalostí ako nadbytočná. Je totiž veľmi zložitú uviesť príklad takého prípadu, ktorý by v súvislosti s jadrovou udalosťou predstavoval validný dôvod pre podanie správnej žaloby podľa Správneho súdneho poriadku na kauzálne príslušný súd.

činnosti verejnej správy. Nie všetky metódy však nájdu uplatnenie v kontexte realizácie havarijnej odozvy. K metódam činnosti verejnej správy bližšie pozri: VRABKO, M. et al. *Správne právo hmotné: Všeobecná časť*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 133-136.

³² Formy činnosti verejnej správy je možné deliť na normatívne správne akty (napr. vyhlášky miestnych orgánov štátnej správy), individuálne správne akty (rozhodnutia a opatrenia orgánov verejnej správy), opatrenia so všeobecným účinkom, správne dohody, iné zásahy (typicky ide o faktický postup orgánov verejnej správy pri plnení úloh verejnej správy, ktorým môžu byť dotknuté práva, právom chránené záujmy alebo povinnosti fyzických alebo právnických osôb) a ostatné finálne formy činnosti verejnej správy. Bližšie pozri: VRABKO, M. et al. *Správne právo hmotné: Všeobecná časť*, s. 137-147.

V tomto zmysle sa navyše jadrové udalosti nevyznačujú žiadnou osobitnou právnou zložitosťou v porovnaní s právnym režimom vzťahujúcim sa na eventuálne havárie iných veľkých priemyselných podnikov, čo vyvoláva otázky ohľadom potreby zakotvenia kauzálnej príslušnosti správneho súdu práve pre jadrové udalosti.

Ak by teda zo Správneho súdneho poriadku bolo vypustené ustanovenie o kauzálnej príslušnosti správneho súdu v oblasti jadrových udalostí, nedošlo by k žiadnej hmatateľnej zmene. V prípade jeho vypustenia by na správne súdne konania v oblasti mierového využívania jadrovej energie boli vecne príslušné správne súdy podľa § 10 Správneho súdneho poriadku. Miestne príslušným súdom by podľa § 13 ods. 1 Správneho súdneho poriadku bol „správny súd, v ktorého obvode má sídlo orgán verejnej správy, ktorý rozhodol v prvom stupni“. Ako sme ukázali v tomto príspevku, posudzovanie a schvaľovanie havarijných plánov sa v Slovenskej republike koncentruje v rukách ústredných orgánov štátnej správy so sídlom v Bratislave, čím určenie kauzálnej príslušnosti pre Správny súd v Bratislave stráca akékoľvek opodstatnenie. V osobitných konaniach podľa Správneho súdneho poriadku (konanie o žalobe proti nečinnosti orgánu verejnej správy, konanie o žalobe proti inému zásahu orgánu verejnej správy), ako aj v prípade konania o správnych žalobách v oblasti mierového využívania jadrovej energie (okrem uvedenej oblasti jadrových udalostí) sa už dnes uplatňuje všeobecná vecná a miestna príslušnosť správneho súdu, ktorým z titulu sídla ústredných orgánov štátnej správy zapojených do schvaľovania podstatnej dokumentácie majúcej podľa Atómového zákona vzťah k jadrovým udalostiam je spravidla Správny súd v Bratislave.

Pri interpretácii pojmu *jadrová udalosť lato sensu*, teda pri pripustení výkladu umožňujúceho začlenenie havarijnej odozvy pod § 15 Správneho súdneho poriadku, dáva kauzálna príslušnosť správneho súdu čiastočne zmysel v tom, že koncentruje konania o správnych žalobách voči všetkým prvostupňovým správnym orgánom na Správny súd v Bratislave. Pokiaľ zákonodarca sledoval svojou iniciatívou koncentráciu takýchto konaní na jeden súd, umožňujúc tak vecnú špecializáciu sudcov v správnom súdnictve, zhoršil tým pozíciu fyzických a právnických osôb z obvodov správnych súdov mimo obvodu Správneho súdu v Bratislave, ktoré by sa v prípade ich postihnutia jadrovou udalosťou museli obracať na súd, ktorý by za iných okolností nebol miestne príslušným na konanie vo veci.

Použitá literatúra

1. BARICOVÁ, J. et al. *Správny súdny poriadok: Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2018, 1824 s. ISBN 978-80-7400-678-4.
2. FICOVÁ, S. et al. *Občianske právo procesné: Základné konanie*. 2. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2008, 438 s. ISBN 978-80-760-256-9.
3. HANDRLICA, J. *Jaderné právo: Právni rámec pro mírové využívání jaderné energie a ionizujícího záření*. Praha: Auditorium, 2012, 294 s. ISBN 978-80-87284-33-9.
4. NOVOTNÁ, M., HANDRLICA, J. *Zodpovednosť za jadrové škody: Výzvy pre medzinárodnú a národnú zodpovednostnú legislatívu v post-fukushimskom období*. Bratislava: VEDA, 2011, 376 s. ISBN 978-80-224-1218-6.
5. STOIBER, C. et al. *Handbook on Nuclear Law*. Vienna: International Atomic Energy Agency, 2003, 168 s. ISBN 92-0-105703-2.
6. VRABKO, M. et al. *Správne právo hmotné: Všeobecná časť*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2018, 338 s. ISBN 978-80-89603-68-8.

Použitá právne predpisy

1. Vyhláška Úradu jadrového dozoru Slovenskej republiky č. 48/2006 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o spôsobe ohlasovania prevádzkových udalostí a udalostí pri preprave a podrobnosti o zisťovaní ich príčin v znení vyhlášky č. 32/2012 Z. z.
2. Vyhláška Úradu jadrového dozoru Slovenskej republiky č. 55/2006 o podrobnostiach v havarijnom plánovaní pre prípad nehody alebo havárie v znení neskorších predpisov.
3. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 533/2006 Z. z. o podrobnostiach o ochrane obyvateľstva pred účinkami nebezpečných látok v znení neskorších predpisov
4. Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov.
5. Zákon č. 74/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov.
6. Zákon č. 371/2004 Z. z. o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky a o zmene zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov.
7. Zákon č. 541/2004 Z. z. o mierovom využívaní jadrovej energie (atómový zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

8. Zákon č. 54/2015 Z. z. o občianskoprávnej zodpovednosti za jadrovú škodu a o jej finančnom krytí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
9. Zákon č. 125/2016 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s prijatím Civilného sporového poriadku, Civilného mimosporového poriadku a Správneho súdneho poriadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
10. Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov.
11. Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov.
12. Zákon č. 87/2018 Z. z. o radiačnej ochrane a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
13. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

MESARČÍK, M.
***Nástroje verejného práva pre boj s dezinformáciami
v online prostredí***

Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, 225 s.
ISBN 978-80-7160-706-9

<https://doi.org/10.62874/afi.2024.1.07>

Matúš Mesarčík je absolventom Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde pôsobí ako odborný asistent na Ústave práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva. Autor je odborníkom nielen v oblasti správneho práva, ale aj v oblasti práva informačných a komunikačných technológií, čo preukazuje aj pri výbere predmetnej témy.

Jeho práca s názvom „*Nástroje verejného práva pre boj s dezinformáciami v online prostredí*“ sa zamerala na veľmi aktuálnu, a zároveň veľmi potrebnú tému pre našu spoločnosť a pre naše právo, a to dezinformácie.

Z pohľadu štruktúry je monografia členená do štyroch kapitol: „*Dezinformácie a kontext ich šírenia*“, „*Boj proti dezinformáciám v európskej únii a slovenskej republike*“, „*Nástroje verejného práva pre boj s dezinformáciami v online prostredí*“ a „*Taxonómia nástrojov verejného práva pre boj s dezinformáciami v online priestore a posúdenie vhodnosti ich využitia*“.

Prvá kapitola sa venuje sémantike problému. Autor skúma dezinformácie z pohľadu ich zadefinovania, znakov, posudzovania ich vplyvu a faktorov, ktoré dôveru a šírenie dezinformácií ovplyvňujú. V tejto kapitole sa autor venuje nielen právnym aspektom, ale aj psychologickým, sociologickým, ekonomickým a aj technickým aspektom. Túto interdisciplinaritu hodnotím ako veľmi prínosnú, keďže verím, že jednorozmerné vnímanie problému dezinformácií je príliš zjednodušený spôsob pohľadu na tento problém, ako aj na jeho opis.

Druhá kapitola sa venuje normatívnym aktom ako Európskej únie, tak aj Slovenskej republiky, v ktorom nás autor sprevádza množstvom akčných plánov a národných stratégií upravujúcich danú problematiku.

Tretia kapitola je ťažisková z pohľadu práce, pričom sa autor zameriaval na skúmanie nástrojov boja proti dezinformáciám. Predmetná kapitola sa venuje otázkam regulácie sociálnych sietí, umelej inteligencie, ochrany osobných údajov, ale taktiež mediálnemu právu, činnosti spravodajských služieb a aj blokovaniu webstránok. Autor sa následne zameriaval na prostriedky trestného a správneho práva, ktoré vníma ako možné alternatívy z repertoáru viac tradičných právnych odvetví.

Poslednú kapitolu autor využil na diskusiu a odporúčania v rámci danej témy, pričom poskytuje aj vlastné návrhy de lege ferenda.

Daná monografia je v mnohých ohľadoch výnimočná.

Autorovi sa na relatívne malom priestore (čo v tomto kontexte je chvályhodné) podarilo čitateľom predstaviť tému, ktorá patrí nielen v oblasti práva k tým najaktuálnejším.

Téma dezinformácií rezonuje v slovenskom právnom prostredí ako máloktorá téma.

V ostatnom období sa táto téma skloňovala pri najdôležitejších udalostiach našich spoločenských životov, akým boli voľby alebo obzvlášť závažné trestné činy terorizmu. Vnímanie problematiky zhoršuje aj skutočnosť, že Slovenská republika sa stále drží na popredných priečkach, čo sa týka dôvery v dezinformáciách.

Práve preto je príjemným prekvapením aj skutočnosť, že odbornú diskusiu na Slovensku obohacuje publikácia, ktorá na spoločenský vývoj nielen reaguje, ale aj s istým spôsobom verejnú debatu o danom probléme dokonca predbieha.

Rozsah použitej literatúry vypovedá o tom, že autor je v prezentovanej téme viac ako zorientovaný a sleduje, kam sa medzinárodná diskusia o danom probléme posúva. Ťažisko zdrojov tvoria publikácie z databázy SCOPUS a Web of Science. Poznámky pod čiarou navyše autor kreatívne využíva na dopĺňanie textu, čím narastá význam, ktorý poznámkový aparát ponúka.

Ďalším z aspektov, z ktorých vyplýva výnimočnosť monografie je metodologický prístup autora. S nadhľadom skúseného a erudovaného profesora a pritom s hravosťou a ľahkosťou mladého odborného asistenta, si autor nastavuje hranice a limity svojho vedeckého bádania v doméne dezinformácií. Pričom starostlivo vybrané a správne vymedzené hypotézy a výskumné otázky stanovujú presné smerovanie a dosťatočné mantinely ako predpoklad pre vysokokvalitnú vedeckú prácu.

Autora nemožno kritizovať ani zo štylistického, či rétorického hľadiska, monografia je čitateľsky pútavá, podnetná a atraktívna.

Úprimne verím tomu, že daná práca nielen prispela do diskusie o fenoméne dezinformácií a možnostiach jeho regulácie, ale bude vlajkovou loďou pre ostatných vedeckých výskumníkov, ktorí sa pustia na vodu skúmania tejto problematiky.

Zoltán Gyurász¹

---

¹ JUDr. Zoltán Gyurász, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva, e-mail: zoltan.gyurasz@flaw.uniba.sk

VRABKO, M. a kolektív ***Právo v energetike***

Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2023, 212 s. ISBN 978-805710619-7

<https://doi.org/10.62874/afi.2024.1.08>

Učebnica *Právo v energetike* poskytuje komplexný pohľad na reguláciu v jednej z najdôležitejších hospodárskych oblastí štátu. Je to zároveň jedna z oblastí, ktorá najviac ovplyvňuje život bežného človeka. Ľudia si to často uvedomia až v momente, keď zostanú bez elektriny či tepla, prípadne keď za energie treba platiť. Za komfortom nepretržitej dodávky energií sa však skrýva množstvo subjektov a vzťahov medzi nimi. Štát túto oblasť reguluje najmä z toho dôvodu, aby táto oblasť mohla fungovať bez toho, aby sme ju zásadným spôsobom vnímali.

V prvej kapitole si autori dali za úlohu vysvetliť čitateľovi fungovanie elektrizačnej sústavy, plynárenskej siete a centrálného zásobovania teplom. K úplnému pochopeniu vzťahov v energetike je nepochybne potrebné poznať technickú stránku vecí. Vedieť pochopiť, že v sústavách musí fungovať istá rovnováha, či to je napäťová rovnováha pri elektrine, alebo tlaková rovnováha sústavy pri plyne či teple. Iba cez pochopenie uvedených veličín je možné pochopiť pojmy ako odchýlka, či straty v sústave a porozumieť úlohe subjektov ako SEPS či OKTE. Rovnako tiež odôvodniť povinnosť odberateľov finančne sa spolupodieľať pri zabezpečení tejto rovnováhy. Čitateľovi pre lepšie pochopenie rozhodne pomôžu grafické znázornenia, ktoré učebnica ponúka. Vysvetľovanie fyzikálnych veličín a prezentácia vzorcov, ktoré sú možno na prvý pohľad náročné z pohľadu priemerne zdatného čitateľa, kompenzujú vhodne sformulované kontrolné otázky, ktoré smerujú čitateľa k podstate vecí.

Zaradením kapitoly „Význam energetiky pre hospodárstvo“ ako druhej kapitoly autori vhodne zdôrazňujú potrebu zásahov verejnej správy do vzťahov v energetike a význam regulácie v tejto oblasti. Uvádžajú krátky historický exkurz do vývoja priemyslu a zdôrazňujú aktuálne výzvy, s ktorými sa sektor stretáva. Takými to výzvami sú napríklad znižovanie emisií a hospodárskej náročnosti. Veľmi správne

autori uvádzajú pôvody deregulácie resp. liberalizácie trhu s energiami, čo umožňuje čitateľovi lepšie pochopiť isté princípy fungovania, ako je napríklad rozdelenie trhu na distribúciu a dodávku. V tejto kapitole by bolo možno vhodné aj bližšie vysvetlenie pojmu decentralizácia, ktorá je nepochybne súvisiacim pojmom a súčasťou posledného balíka predpisov EÚ v tomto sektore.

Tretia kapitola je prínosná najmä pre pochopenie koreňov spoločného postupu členských štátov v oblasti energetiky. Na tomto mieste treba vyzdvihnúť uvedenie rozhodnutia ESD vo veci Costa vs. ENEL, ktoré sa stalo kľúčové pre určenie vzťahu európskych a národných noriem, čo zaiste pomôže zvýšiť atraktivitu a dôležitosť energetického sektora. Na tretiu kapitolu vhodne nadväzuje kapitola o prameňoch práva, ako obligatórnej súčasti každej publikácie, ktorá ma za ambíciu poskytnúť ucelený pohľad na istú oblasť regulácie.

Piatu kapitolu, ktorá pojednáva o vzťahu práva v energetike k vybraným odvetviam práva či právnym oblastiam, možno považovať za jednu z kľúčových. Energetika má výrazný presah do ďalších oblastí spoločenských vzťahov, verejného aj súkromného práva. Je celkom nepochybne dôležité tento presah vysvetliť pre pochopenie širšieho kontextu. Právo v energetike sa stalo jednou zo špecializácií mnohých advokátskych kancelárií a pojmy ako teplárenské nevoľníctvo, podpora obnoviteľných zdrojov energie, či problematika zákonných vecných bremien sa stali dennou náplňou práce mnohých advokátov či interných právnikov v energetických spoločnostiach.

Šiesta kapitola, ktorá sa venuje osobitostiam podnikania v energetike, je rozsahovo krátka. Vzhľadom na to, že učebnica kopíruje okruhy rozoberaných tém na seminároch, nebolo ju možné zaradiť pod kapitolu venujúcu sa vecnej regulácii ako jednej z kompetencií Úradu pre reguláciu sieťových odvetví, ktorý rozhoduje o udelení povolení na podnikania v energetike.

Ďalšou z kľúčových oblastí práva v energetike sú jej subjekty. Siedma kapitola je obsahovo vyvážená a cez aplikáciu teoretických princípov fungovania verejnej správy čitateľovi vysvetľuje kompetencie rôznych vykonávateľov štátnej správy, vstupujúcich do energetiky ako aj existenciu ostatných subjektov ako adresátov rozhodnutí verejnej správy. Táto kapitola má ešte priestor popri odkazoch na príslušné normy aj na vysvetlenie vymenovaných účastníkov trhu s elektrinou, resp. plynom a teplom a na uvedenie zásadných vzťahov medzi nimi.

Ôsma kapitola bližšie predstavuje Úrad pre reguláciu sieťových odvetví, jeho kompetencie a princípy fungovania, ktorý je absolútne

bazálnym subjektom pre transparentné, jasné a nediskriminačné fungovania trhu s energiami. Vyznačuje sa značnou mierou monopolizácie, resp. obmedzenia konkurencie. Z pohľadu študenta by možno bolo zaujímavé v budúcnosti učebnicu doplniť o vysvetlenie pojmu „sieťové odvetvia“, medzi ktoré sa radí okrem elektrárenskva, plynárenskva a teplárenskva aj vodné hospodárstvo, prípadne venovať sa základným princípom a rozdielom vecnej regulácie (vydávanie povolení) a spôsobov cenovej regulácie (vydávanie cenových rozhodnutí), ktoré sú ťažiskovou kompetenciou úradu.

Ďalšie tri kapitoly v poradí sú venované špecifickým otázkam práva v energetike a to je ochrana odberateľa, IPCEI projekty a ochrana osobných údajov. Nepochybne sa jedná o ucelené oblasti, ktoré svojim obsahom majú potenciál sektorovej špecializácie a ich vznik je spojený s našim členstvom v EÚ. Posledná kapitola sa venuje digitalizácii ako jednej z troch oblastí evolúcie v energetike nazývanej aj 3D – digitalizácia, dekarbonizácia a decentralizácia. Tieto oblasti sú nepochybný trend v energetike a dopyt študentov po znalostiach v tejto oblasti sa bude len zvyšovať.

Mgr. Kristína Slámková¹

---

¹ Mgr. Kristína Slámková, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra správneho a environmentálneho práva, email: kristina.slamkova@flaw.uniba.sk